

Bella ja minä

Toini Topeliuksen tyttökirja naisten ja tyttöjen keskinäisten suhteiden peilinä
1800-luvun lopun Suomessa

Lene Laitinen

Maisterintutkielma

Historia

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Toukokuu 2021

Tiivistelmä

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Historia

Opintosuunta: Suomenkielinen

Tekijä: Lene Laitinen

Työn nimi: Bella ja minä : Toini Topeliuksen tyttökirja naisten ja tyttöjen keskinäisten suhteiden peilinä 1800-luvun lopun Suomessa

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Toukokuu, 2021

Sivumäärä: 82

Avainsanat: Toini Topelius, naisasia, naisasialiike, queerhistoria, tyttökirja, 1800-luku, sukupuoli, siveellisyys, samansukupuoliset suhteet

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Muita tietoja:

Tiivistelmä:

Tutkielma käsittelee Toini Topeliusta (1854-1910), 1800-luvun ja 1900-luvun taitteessa vaikuttanutta naisasianaista, sekä hänen käsityksiään ja tuottamiaan kuvia naisten ja tyttöjen samansukupuolisesta kumppanuudesta ja rakkaudesta tyttökirjassaan *Kehitysaikana. Tyttöistä kertoeli Tea*. Tutkielman tavoitteena on tutkia sitä, kuinka Toini Topelius näki naisten väliset suhteet, ja täten omat ihmissuhteensa, sekä kuinka hän rakensi sukupuolta, naiseutta, osana näitä suhteita. Pääaineistonani tämän kuvan rakentamisessa toimii tyttökirjan lisäksi Toini Topeliuksen esitelmä, *Mietteitä naisesta ja siveellisyyskäsitteestä*, vuodelta 1892, sekä kirjailijan avoin kirje ruotsalaisen naisasialiikkeen lehteen, Dagnyyn, vuodelta 1887. Tutkielmani ammentaa historian tutkimuksesta, sukupuolentutkimuksesta, queertutkimuksesta ja tyttö tutkimuksesta, ja näiden alojen teorit ja tutkimus toimivatkin suunnannäyttäjinä.

Tyttökirja korostaa naisten ja tyttöjen henkistä yhteyttä ja samankaltaisuutta suhteiden kulmakivenä, ja kuvaa intensiivistä, romanttista rakkautta hahmojensa välille. Suhteet rakennetaan osana sekä naisasiaa 1800-luvun lopulla, että kirjailijan omia tuntemuksia elämänsä suhteista. Topelius myös koki, että naiset kykenivät tukemaan toisiaan paremmin heidän pyynnöissään kohti emansipoitunutta elämää. Kirjailijan kuvat ja tapa järjestää naisten keskeisiä, samansukupuolisia suhteita kietoutuvat hänen tapaansa jäsentää sukupuolta. Suhteet tukivat naiseutta ja naiseksi kasvamista, joille naisasian ajatukset ja ideologiat toimivat kirjailijan mukaan hedelmällisenä kasvualustana. Toini Topeliuksen kuvauksissa sukupuoli tuottaa naisten välisiä suhteita, mutta suhteet myös tuottivat oikeanlaista, hyvää naiseutta.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Toini Topeliusta queeristi: teoriapohja ja tutkimuksen haasteet	3
1.3 Lähteet ja aiempi tutkimus	7
1.4 Oma positioni	10
2. 1800-luvun lopun naiset	12
2.1 Keskisäädyn ihanteet: naisasialiike järjestäytyy	12
2.2 Samansukupuoliset suhteet ajassaan: degeneraatioita ja rikollisia.....	17
2.3 Toini Topelius: naiskirjailija, naisasianainen, naisia rakastava nainen	22
3. Naisten ja tyttöjen välisten suhteiden ulottuvuudet	27
3.1 Osana aikaansa: johdatus teokseen.....	27
3.2 Rakkauden kieli	33
3.3 Uuden naisen uudet mahdollisuudet: naisten suhteiden tilat	42
4. Toini Topeliuksen naiskuva ja sukupuolikäsitys osana suhteita	51
4.1 Siveellisyyškysymys ja naisen seksuaalisuus	51
4.2 Hyvä ja huono tyttö: suhteet osana sukupuolen representaatiota ja siveellisyyttä.....	57
4.3 Sukupuoliroolit Hannan ja Bellan suhteessa.....	66
5. Johtopäätökset	73

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

”Vakaumuksemme on, että naisten välinen ystävyys on astumassa ulos lapsenkengistään, jotta vahvempien juurien avulla se kasvaisi naisen elämänvoimaksi. Kun se on kehittynyt kohti eheämpää luontoa, naisen kyvyt kokonaisuudessaan sekä pysyvä ystävyys kasvavat suuremmiksi.” – Toini Topelius, 1887.¹

Lainaus on Toini Topeliuksen, 1854-1910, kirjoittamasta avoimesta kirjeestä Dagnyy, ruotsalaisen naisasialiikkeen lehteen, vuodelta 1887. Kirjeessään Topelius tuo esille naisten välisen ystävyyden käsittelemättömyyden niin kirjallisuudessa kuin psykologiassa, joka johtuu hänen mukaansa epäarvostuksesta naisten välisiä tunteita kohtaan. Topelius puhuu naisten välisestä ystävyydestä ja sen mahdollisuudesta toimia naisen elämänvoimana. Tämä elämää itseään kannatteleva voima on kirjoittajan mukaan kehittymässä ja kasvamassa siihen muotoon, jossa naiset siitä eniten saavat tukea. Epäilemättä naisasian ja sen spesifien kysymysten esiin nousu ja vahvistuminen yhteiskunnallisessa keskustelussa 1800-luvun lopulla oli saanut osittain tämän kehityskulun aikaan. Emme voi kuitenkaan sulkea pois Toini Topeliuksen omia intressejä ja henkilökohtaisia tuntemuksia työ- ja yksityiselämässään. Toini Topelius oli kirjailija, toimittaja ja naisasianainen. Hän antoi kynänsä tärkeäksi kokemilleen yhteiskunnallisille kysymyksille, samalla kirjoittaen rakastamastaan aiheesta: naisista.

Vaikka Toini Topelius onkin jäänyt kirjailijaisänsä ja yhteiskunnallisen vaikuttajan, Zachris Topeliuksen varjoon, on hän elänyt oman elämänsä, kirjoittanut omat teoksensa, ja jättänyt jälkensä eritoten naisten historiaan. Toini Topelius on esimerkiksi julkaissut ja toimittanut useampaa lastenlehteä, tuottanut yhteiskunnallisia tekstejä 1800-luvun lopulla aktivoituneen naisasialiikkeen hyväksi ja kirjoittanut ensimmäisen suomalaisen tyttökirjan. Topelius oli myös kolmesta sisaruksesta ainoa, joka ei mennyt naimisiin. Hän teki elämäntyönsä sekä kodin ulkopuolisessa maailmassa, että isänsä taloutta hoitaen. Elämässään Toini Topelius

¹ *Vår öfvertygelse är, att qvinnovänskapen nu håller på att trampa ut barnskorna för att med starkare rötter växa till en lifsmakt för qvinnan. Allt efter som denna utvecklas till en mera helgjuten personlighet, skall också hennes förmåga af hel och varaktig vänskap blifva större.* Topelius, ”Öppet bref till Dagny”, Dagny, 1887/4, s. 126–127, suomentanut Lene Laitinen, 2021.

muodosti merkittävimmät suhteensa toisten naisten kanssa. Nämä suhteet muodostuivat kirjailijan elämänvoimaksi: intensiiviseksi, romanttiseksi ihmissuhteiksi, joiden käsittäminen ja järjestäminen suhteessa naisasialiikkeeseen ja aikakauden naiskuvaan toimii tutkimukseni aiheena.

Tutkimukseni käsittelee Toini Topeliusta, ja hänen tuottamiaan kuvia tyttöjen välisistä suhteista kirjassaan *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*, sekä sitä kautta kuvia tyttöydestä ja naiseudesta. Tutkimukseni pyrkii muodostamaan kuvan 1800-luvun lopun naisten romanttisista ihmissuhteista toisten naisten kanssa. Tutkimuksessani tarkastelen niitä rajoja ja rooleja, jotka ihmissuhteiden välille on muodostettu, ja mitä ne paljastavat siitä, miten tyttöjen välisten romanttissävytteisten, intiimien suhteiden ulottuvuudet on ymmärretty ja käsitetty 1800-luvun lopun Suomessa. Pyrin kirjan kautta selvittämään, miten esimerkiksi naisasian ideologinen maailma Toini Topeliuksen kautta saattoi toivoa tyttöjen käyttäytyvän keskenään, ja millaisia suhteita heidän olisi hyvä muodostaa. Pyrin tarjoamaan kirjan ja muiden lähteiden avulla kuvauksen siitä, miten Toini Topelius, 1800-luvun naisia rakastanut nainen, käsitti suhteensa ja niiden merkityksen omassa ajassaan.

Suomalaisia tyttöjä 1800-luvulla on tutkittu niukasti, puhumattakaan heidän suhteistaan tai seksuaalisuuksistaan. Tutkimukset tytöistä sijoittuvat kasvatuksen ja yleisen lapsuuden historiaan. Tyttöjen historiaa vaivaa myös käytössä olevien lähteiden muodostuminen aikuisten naisten näkökulmasta. Täten aikuisen naisen historiallinen tarkastelu määrittää tyttöyttä ja sen ulottuvuuksia paljon.² Oman työni aihe ei suoraan ole tyttöhistoriallisten koettujen elämien tutkimusta, vaan tutkii sitä, mitä tyttöjen kautta on pyritty kertomaan tai mitä tosielämän tyttöjen on toivottu ja koettu olevan. Keskityn tutkimaan aikuisten suhtautumista tyttöihin ja miten heidän aatteensa ovat ilmenneet tyttöjen kautta. Täten kirjan tyttöys toimii ikkunana oikeastaan Toini Topeliuksen ja naisliikkeen omiin ajatuksiin ja tarkoitukseen. Rakentaessani Toini Topeliuksen kuvaa tytöistä ja merkittävistä suhteista selvitän myös, miten Toini näki tai halusi järjestää tytöt, heidän suhteensa ja merkityksensä. Väitän, että Toini ammentaa kirjaan paljon omasta itsestään, kokemuksistaan ja poliittisista näkemyksistään, mutta erityisesti suhteistaan naisiin.

Pohdin, mitä kirja kertoo kirjoittajansa kautta naisten välisistä suhteista, suhteiden dynamiikasta ja tiloista, ja miten kirjoittaja on kokenut naisten, että tyttöjen väliset suhteet ja niiden mahdollisuudet. Mielenkiintoista on myös yhdistää tämä tyttökirjan

² Tuomaala, 2011, s. 45, 50.

kasvatuksellisen ja ohjaavan luonteen kanssa. Mitä Toini Topelius kirjoitti nuorille lukijoilleen, ja mitä se kertoo hänen omista käsityksistään naisten välisistä suhteista, elämästä ja suhteiden annista?

1.2 Toini Topeliusta queeristi: teoriapohja ja tutkimuksen haasteet

Tutkimukseni keskeisimpiä teemoja ovat sukupuoli ja heteronormatiivisten suhteiden ulkopuolelle jäävät, tai sitä haastavat ja outouttavat ihmissuhteet. Täten tutkimukseni ammentaa paljon sekä sukupuolentutkimuksesta, että queer-tutkimuksesta. Tutkiessani sukupuolen, naiseuden ja tyttöyden merkityksiä Toini Topeliuksen suhdekuviissa juuri tyttökirjan kautta, tulen myös käyttämään tyttö tutkimuksellisia metodeja etenkin kirjan hahmojen analysoinnissa. Tässä luvussa käyn läpi keskeisimmät käsitteeni ja pohdin sitä, minkälaisia tutkimuksellisia ongelmia aihevalintani, että historian tutkimus ja sen traditiot luovat tutkielmaani.

Tulkitsen lähteissäni sukupuolta käyttäen Judith Butlerin teoriaa sukupuolen (gender) performatiivisuudesta ja sen rakentumisesta osana kulttuuria ja yhteiskuntaa. Butler jäsentää kulttuurisen sukupuolen toistuvien tekojen ilmiöksi: sukupuoli on tekemistä, ei sidoksissa tekijänsä fysiologisiin piirteisiin.³ Näin sukupuolen ytimessä onkin performointi, ei ilmaisu. Rakennamme sukupuoltamme aktiivisesti osana muun muassa yhteiskunnallista kehystä, emme ilmaise valmista ja muuttumatonta osaa itsessämme. Täten naista ja naiseutta tuotetaan, tietoisesti ja tiedostamatta, esimerkiksi erilaisilla eleillä, vaatteilla, harrastuksilla ja sukupuolistuneilla sanoilla. Toini Topeliuksen teksteihin, erityisesti *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*-kirjaan heijastettuna performatiivisuuden teoria antaa minulle työkaluja jäsenellä ja havainnoida kirjoittajan tyttöydelle ja naiseudelle antamia piirteitä ja merkityksiä osana 1800-luvun lopun sukupuoliroolien, etenkin naiseuden, rakennusaineiden verkostoa.

Jos sukupuolen ominaisuudet ja teot ovat performatiivisia, ei silloin ole olemassa niitä edeltävää identiteettiä, jonka avulla näitä tekoja mitattaisiin ja jäseneltäisiin tiettyyn sukupuoleen kuuluvaksi. Kun sukupuolta tuotetaan sosiaalisten performanssien läpi, feminiiniset tai maskuliiniset piirteet eivät ole heijastus fysiologisesta todellisuudesta yksilössä. Tällöin ei ole olemassa tapaa tehdä sukupuoltaan väärin tai oikein, ja oletamus

³ Butler, 1999, s. 33.

oikeanlaisesta sukupuoli-identiteetistä, kuten naisesta, on vain säädelyä fiktiota.⁴ Merkittävimmät säädellyt fiktiot tutkielmani osalta ovat 1800-luvun nousevan sivistyneistön ja keskisäädyn aktiivisesti tuottama naiseus, ja rakkauteen perustuva heteroavioliitto ja perhe sen osana, sekä naisasialiikkeen ajamat uudet naiseuden tilat.

Tyttötutkimus taas tuo keinoja tulkita tyttöspesifejä aiheita, joita Toini Topeliuksen kirjan analysointi edellyttää. Tyttötutkimus on monitieteinen, feministisiä teorioita ja metodeja hyödyntävä ala, joka keskittyy eri-ikäisten tyttöjen tutkimukseen. Tyttötutkimus näkee tyttöyden neuvoteltavana ja jatkuvasti muuttavana historiallisena prosessina sekä kulttuurisena konstruktiona, joka heijastaa aikansa sekä perinteisiä, että niitä haastavia odotuksia.⁵ Tyttötutkimus ammentaa vahvasti Judith Butlerin performatiivisen, tuotetun sukupuolen teoriasta, ja tutkimukseni liikkuukin siten yhtäaikaisesti sukupuolen, että spesifisti tyttöyden tutkimuksessa, asettaen kuitenkin keskiöön kirjottajan, aikuisen naisen.

Mia Österlund on kirjoittanut siitä, kuinka tytöille suunnattu ja tytöistä kertova kirjallisuus on aina sisällyttänyt omat mielipiteensä ja luokittelunsa tyttöhahmoihin. Österlundin mukaan kaunokirjalliset tyttökuvat eivät niinkään heijastele välitöntä todellisuutta, vaan luovat tyttöyden mahdollisuuksia hyödyntäen erilaisia kategorioita ja ideologioita. Nämä konventiot ovat heijastelleet omilta osiltaan yhteiskuntien sukupuolittuneita normeja ja luoneet sekä utopistisia että realistisia representaatioita tytöistä. Kirjallisuudessa on usein täten tyttöjä, jotka noudattavat normeja, ja haastavat niitä.⁶

Österlund liittää Judith Butlerin tekstit performatiivisesta sukupuolesta myös tyttötutkimukseen. Peilattaessa tätä teoriaa tyttöjen tutkimukseen, saamme nostettua esiin erilaisia tapoja tehdä tyttöyttä. Eräs näistä erilaisten tyttöyksien jäsentämisen ja analysoinnin tavoista on kaunokirjallisuuden tutkimuksessa käytetty tyttömatriisi, joka perustuu Judith Butlerin heteromatriisiin. Tyttömatriisi mallintaa kolme tyttöyden perustyyppiä: hyvä tyttö, poikatyttö ja huono tyttö. Yksi tyttöhahmo voi olla näitä kaikkia yhtä aikaa, tai vaihtaa mallista toiseen tilanteen mukaan. Österlund selittää, että tyttömatriisi on nimenomaan työkalu, jolla voidaan osoittaa erilaisia tyttöyksiä ja niiden rakentamista. Toisin sanoen, millaisia tyttöyksiä kirjassa on näkyvillä, ja miten hahmot itse luovat tätä tyttöyttään. Matriisi auttaa muodostamaan kuvaa sukupuolen rakentumisesta yhteiskunnassa,

⁴ Butler, 1999, s. 180.

⁵ Ojanen, 2011, s. 10-11.

⁶ Österlund, 2011, s. 213-214.

kulttuurissa ja näitä lävistävissä rakenteissa ja vallan ohjauksessa. Österlund kuitenkin huomauttaa, ettei tyttömatriisi ole luettelo tyttöjen erilaisista ominaisuuksista, vaan neuvottelu, joka käydään tyttökuvista ja joka omalta osaltaan avartaa ja muuttaa tyttöyttä matriisin sisällä.⁷

Aion soveltaa tyttömatriisia alaluvussa 4.2 analysoidessani Toini Topeliuksen kirjaa. Matriisin avulla pyrin rakentamaan kuvan Toini Topeliuksen ajatuksista liittyen tyttöihin ja heidän suhteisiinsa. Tutkin, millaisista elementeistä Toini Topeliuksen hyvä tyttö ja huono tyttö koostuvat, ja millainen on kirjan poikatyttö.

Sukupuolen lisäksi tutkimuskohteeni liikkuu vahvasti samansukupuolisten romanttisten rakkaussuhteiden teemoissa. Tähän tulen hyödyntämään queer-tutkimuksellista ajattelua, soveltaen sitä historian tutkimukseen. 1800-luvun loppua kohden homoseksuaalisuutta ilmiönä ja identiteettinä oli ryhdytty jäsentämään tarkkarajaisesti, lääketieteellisin termein. Tämä tarkoittaa sitä, että Toini Topeliuksen elinaikana homoseksuaalin identiteetti on vasta aloittanut kehkeytymisensä kohti sitä suuntaa, jonka läpi itse omassa ajassamme ymmärrämme seksuaali-identiteettejä. Herääkin kysymys, voimmeko tutkia ihmisiä, ilmiöitä ja suhteita ”homoseksuaalisina” ajassa, joka ei sitä ole tunnustanut? Samalla oma käsityksemme esimerkiksi homo- tai lesbokokemuksista ja identiteeteistä ovat vahvasti aikasidonnaisia, joten vaikka 1800-luvun lopulla seksologit ovatkin pyrkineet selittämään niin sanottua ”seksuaalista kääntyneisyyttä”, aikalaisten ymmärrys ja merkitysten koodisto eroaa omastamme. Miten siis tutkia Toini Topeliusta, aikansa naisia rakastanutta naista, joka ei koskaan identifioitunut samoilla sanoilla tai ajatuksilla, kuin myöhemmin 1900-luvulla monet naiset tekivät tai jättivät tietoisesti tekemättä?

On todennäköistä, että nykyään homoseksuaalisiksi koodaamamme teot ja tunteet ovat olleet missä tahansa ajassa ja paikassa runsaslukuisempia, kuin seksuaalisuuteen pohjaavan identiteetin omaksuminen ja tunnustaminen. Jos voimme tutkia samansukupuolisia suhteita ja kokemuksia vain, jos niihin on liitetty selkeä, tunnustettu identiteetti, jäisivät monet ajatukset, kokemukset ja niiden käsitteellistäminen syvälle historian marginaaliin, sen raja-alueille. Näitä marginaaliin juuttuneita tapoja olla, elää ja kokea, queer-historiantutkimus pyrkii nostamaan esille.⁸

⁷ Österlund, 2011, s. 223-224.

⁸ Taavetti, 2018, s. 115-116.

Queer-historia tuo myös omat haasteensa: kuinka tutkija erottaa oman aikansa tavat järjestellä seksuaalisuutta ja sukupuolta tutkimuskohteesta? Historian queer-tulkinta lähtee liikkeelle menneisyyden rakentuneesta luonteesta suhteessa historian tutkimukseen. Vaikka jokainen historioitsija tarkastelee menneisyyttä omasta ajastaan käsin, kykenemättä karistamaan olemassaoloaan nykyhetkessä, ovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen sanasto ja käsitteistö sekä dynaamisia, että tiukasti kiinnittyneitä omaan aikaansa. Tämä tekee niistä historian tutkimuksen kontekstissa erityisen silmiinpistäviä. Riikka Taavetti tuo myös esiin queer-historiallisten lähteiden olevan erityisen fragmentaarisia. Niitä analysoivan tutkijan on luettava niitä ikään kuin vastakarvaan, tavoittaakseen sen, mitä rivien välissä piilee.⁹

Elsi Hyttinen pohtii queeria kirjallisuudentutkimusta käsittelevässä artikkelissaan queer-tulkinnan anakronististen sävyjen olemassaoloa. Hyttinen tuo esille anakronismin sijaan genealogisen suhteen menneisyyden ja tutkijan ajallisen paikan välille: queer-kysymyksiä on mahdollista esittää juuri nyt, tässä paikassa ja tilassa, taaksepäin katsoen, ja huomata lähteessään sellaista olemisen ja ymmärtämisen tapaa, jotka juuri queer-spesifit kysymykset täydentävät ymmärrettäväksi kuvaksi. Queer-tutkijan ja kohteen välille jännittyy Hyttisen sanoja lainaten ”erilainen kaari, kuin valtavirtaisessa tutkimuksessa: jos tutkimus on aiemmin fokusoinut siihen, mikä teoksessa on keskiössä, queer-tutkija tavoittelee sitä, mikä on juuri siinä keskiön vieressä, sen väistämätön seuralainen.”¹⁰

Tuula Juvonen toteaa ylipäätään seksuaalisuuden tutkimuksen osana historian tutkimusta olevan Suomessa vasta alkutekijöissään. Juvonen jatkaa siitä ongelmasta, joka historian tutkimusta vaivaa suhteessa seksuaalisuuden, ja etenkin seksuaalisuuden valtakulttuurista ja normeista poikkeavia lähteitä kohtaan. Seksuaalisuuden ulottuvuudet, erilaisuudet ja ilmiöt koetaan osaksi yksityistä elämää, liian intiimiksi kohteeksi tutkia. Seksuaalisuus on silti aina läsnä valtarakenteista tuohon yksityiseen, intiimiin ulottuvuuteen, täten vaikuttaen myös menneisyydessä olennaisesti. Silloin, kun seksuaalisuuden olemassaolo ja vaikutus on tunnustettu tutkimuksessa, on se toistanut heteroseksuaalista kaavaa. Juvonen vertaa erilaisten seksuaalisuuksien ja niiden muotojen tutkimuksen suhteita toisiinsa siihen epäsuhdanteeseen, joka miehiä ja naisia koskevaa historian tutkimusta vaivaa. Heterous on miehen tavoin oletettua, naiset ja homous taas marginaalissa. Historiantutkimuksen kentällä seksuaalisuus nähdään heterolinssin läpi, eikä muita

⁹ Taavetti, 2018, s. 122-123.

¹⁰ Hyttinen, 2014, s. 4-5.

vaihtoehtoja tai edes heteroseksuaalisuuden erilaisia käsitteellistämisen tai ilmenemisen tapoja viitsitä nähdä lähteistä. Kun seksuaalisuus nähdään samanaikaisesti sekä heterouden, että nykyajan läpi, on olettamus aina jollain tavalla syntyvyyttä, perhettä, sekä miestä ja naista parina käsittelevää.¹¹

Queer-tutkimus pyrkii toimimaan toisin, heteronormatiivisuutta haastaen, rikkomalla sen sävyttämää kuvaa menneisyydestä. Juvonen kirjoittaa, että queer-tutkimuksellinen kysymyksenasettelu ja tutkimus nimenomaan luovat tilaa niille tulkinnoille, jotka poikkeavat tästä historiallisen seksuaalisuuden heterouttamisesta.¹² Lähden luovimaan queer-tutkimuksellisin silmin Toini Topeliuksen käsittämää naista ja hänen suhteitaan toisiin naisiin. Täten tutkimuksellani Toini Topeliuksen tavoista jäsentää ja ymmärtää naisten ja tyttöjen keskinäisiä suhteita, valotan 1800-luvun lopun keskisäädyn ja seksologien narratiivista osin poikkeavaa tapaa ymmärtää samansukupuolisia suhteita. Valotan tarinaa ja elämää, joka on jäänyt aikaa hallinneiden naiskuvien, vahvan äitiroolin ja miehen rakkautta työelämässä odottavan uuden naisen, varjoihin. Tarinaa, joka kulkee näiden vaihtoehtojen kanssa käsikädessä, mutta joka on historiankirjoituksessa peittyneet hetero-oletuksien itsestäänselvyyksiin.

1.3 Lähteet ja aiempi tutkimus

Toini Topeliuksen tyttökirja, *I Utvecklingstid. En berättelse om Flickor*, joka alun perin julkaistiin kirjailijanimellä Tea, on tituleerattu ensimmäiseksi suomalaiseksi tyttökirjaksi.¹³ Teos on julkaistu ruotsiksi 1889, ja suomennos ilmestyi seuraavana vuonna. Kirjan on kääntänyt Elisabeth Stenius, ja aion käyttää työssäni kirjasta yleisesti nimitystä, joka pohjautuu sen suomenkieliseen nimeen, *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*. Kirja on tutkielmani päälähteenä, ja rakennan sen kautta kuvan siitä, miten Toini Topelius käsitti tyttöjen ja naisten väliset suhteet, ja millaisia keskusteluja niistä on voitu ajassa käydä. Käytän suomenkielistä versiota teoksesta, huomioiden työssäni sen, että käännöksenä kirjasta on voinut joko hukkuu tai jäädä näkymättömiin tärkeää tietoa.

Vaikka kirja toimii päälähteenäni, tukee tutkimustani myös kaksi Toini Topeliuksen kirjoittama kannanottoa koskien naisasiaa, siveellisyyttä ja naisten välistä ystävyyttä. Toinen

¹¹ Juvonen, 2021, s. 66-67.

¹² Juvonen, 2021, s. 67.

¹³ Voipio, 2015, s. 22.

näistä on esitelmä, *Mietteitä naisesta ja siveellisyyskäsitteestä*, joka on alun perin pidetty Suomen Naisyhdistyksen kokouksessa 1892. Esitelmän lisäksi käytän Topeliuksen kirjoittamaa, edellä lainattua avointa kirjettä ruotsalaisen naisasialiikkeen lehteen, Dagnyy, joka on julkaistu vuonna 1887. Kirje käsittelee naisten välistä ystävyyttä. Tavoitteenani oli alun perin käyttää tutkimuksessani Toini Topeliuksen omaa arkistokokonaisuutta, joka on Kansalliskirjaston säilytyksen alaisena. Maailmanlaajuisen pandemian takia arkistomateriaalit olivat kuitenkin ulottumattomissani, ja olen joutunut luovimaan fragmentaarisempien lähteiden varassa. Topeliuksen tuotannon lisäksi käytän satunnaisesti joitakin aikakauden lehtiä.

Myry Voipion tavoin tarkastelen tyttökirjaa osana aikansa yhteiskuntaa, joka ottaa osaa sen kulttuuriseen dialogiin. Myry Voipio kirjoittaa tyttökirjojen kuvastavan sekä aikansa arvoja, että haastavan niitä tuottaen aktiivisesti uusia ääniä.¹⁴ Kirjan, sekä Topeliuksen muiden tekstien analysoinnissa lähestyn lähteitäni kirjailijaaenen kautta. Näen sekä kirjailijan, että kirjan hahmot omina kulttuurisina ja sosiaalisina tasoinaan, jotka keskustelevat toistensa kanssa. Luen kirjaa ja muita lähteitä Toini Topeliuksen omaa elämää, suhteita ja aktivismia vasten. Samalla tulkiten niitä yleisemmin yhteiskunnan odotusten ja normien heijastajana ja haastajana. Tutkimukseni liikkuu siis ikään kuin kahdella tasolla: naisasian, ja Toini Topeliuksen yksityishenkilönä. Jaottelu on sinänsä ongelmallinen, sillä näitä kahta ei suoraan voi erottaa toisistaan. Tarkoitukseni on kuitenkin nähdä Toini Topelius oman aikansa, sekä häntä erityisesti kiinnostaneiden teemojen linssien läpi.

Aiemman tutkimuksen osalta pohjaan vahvasti tutkimukseen suomalaisesta naisasialiikkeestä, 1800-luvun perhe- ja sukupuolikäsityksistä, tyttötutkimuksesta sekä queer-historiasta. Suomalaista tyttökirjallisuutta on tutkittu jonkin verran, mutta usein vasta 1900-luvun kukoistuskauteen painottuneena. Tyttökirjat ovat osana esimerkiksi sekä tyttötutkimusta, kirjallisuudentutkimusta että sukupuolentutkimusta, ja ovatkin lähteinä luonteeltaan poikkitieteellisiä. Tyttökirjoista on pyritty selvittämään esimerkiksi tyttökuvia ja millaisina yhteiskunnallisina toimijoina tytöt on haluttu esittää, mitä ominaisuuksia tyttöyteen on haluttu liittää tai millaista tyttöyttä kirjojen hahmot itse tuottavat.¹⁵

Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea-teos esiintyy tutkimuksissa harvakseltaan, eikä Toini Topeliustakaan ole muutamia poikkeuksia, kuten Lisbeth Stenbergiä, lukuun ottamatta

¹⁴ Voipio, 2015, s. 15.

¹⁵ Österlund, 2011, s. 215-216.

valikoitunut historioitsijan tarkempaan tarkasteluun. Nojaan vahvasti Stenbergin tutkimukseen Toini Topeliuksesta, sillä ne ovat laaja-alaisempia kuin useimmat maininnat Toini Topeliuksesta osana kirjallisuudenhistoriaa. Toini Topeliusta kuvataan usein naisasian, kuuluisan isänsä tai naisten kirjoittaman kirjallisuuden historian kautta. Tähän Stenberg tuo ilahduttavan säröäänneen Toini Topeliusta, Alexandra Gripenbergiä ja Maria Cederschiöldiä käsittelevässä luvussa, joka on ilmestynyt osana ruotsalaista antologiaa naisasialiikkeestä ja sen naispareista. Lisbeth Stenberg pohtii tekstissään naisrakkauden merkitystä esimerkiksi Toini Topeliuksen elämässä, ja sen yhteyttä naisasialiikkeeseen. Olen hyödyntänyt samaa antologiaa, *Den Kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnopar I Kvinnorörelsen 1890-1960* (2018), jonka ovat toimittaneet Eva Borgström ja Hanna Markusson Winkwist, yleisesti muutenkin tutkimuksessani, sillä se antaa oivallisen kuvauksen samansukupuolisesta rakkaudesta ja sen linkittymisestä naisasialiikkeeseen 1800-luvun lopulla.

Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea-teosta on kirjoittajansa tavoin analysoitu yleisesti vain osana naisasialiikettä ja kirjoittajansa poliittisia näkemyksiä. Kirjan tulkinta on nimenomaan keskittynyt siihen, kuinka Topelius pyrkii tuomaan esille ajatuksiaan ja mielipiteitään naisten oikeuksista, ja kuinka tämä heijastelee aikakautta yleisemmin.¹⁶ Aiemman tutkimuksen rajallisuus aiheestani ja päälähteestäni on osoittautunut sekä hankaloittavaksi, että vapauttavaksi. Tutkimuksellani pyrin rikkomaan kirjasta annettua kuvaa pelkästään poliittisena tekstinä, tuomalla siihen henkilökohtaisemman ulottuvuuden rakkaudesta ja naisen tavoista elää toisen naisen kanssa. Rohkeutta heteronormatiivisista tulkinnoista poikkeamiseen olen saanut monilta tahoilta, mutta haluan erityisesti kiittää Riikka Taavettia, Tuula Juvosta ja Antu Soraista, jotka ovat osoittaneet minut oikeaan suuntaan, sekä Anu Lahtista oivaltavista keskusteluista ja kannustuksesta.

Tulkintaani ovat vaikuttaneet erityisesti Tuula Juvosen *Sukupuoli ja halu Hilda Käkikosken kirjeenvaihdossa ja päiväkirjoissa* (1995), Lillian Fadermanin merkkiteos, *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love Between Women from the Renaissance to the Present* (1991), Kai Häggmanin *Perheen vuosisata: perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa* (1994), sekä Tuija Pulkkisen ja Antu Soraisen toimittama *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen: poliittisen käsitteen historia* (2011). Myry Voipion tekstit tyttökirjallisuudesta ja sen historiasta ovat puolestaan vahvistaneet ymmärrystäni

¹⁶ Esimerkiksi Voipio, 2015 ja Ahola, 1989.

päälähteestäni, muun muassa hänen väitöskirjansa, *Emansipaation ja ohjailun ristivedossa: suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1889-2011* (2015), on auttanut kontekstualisoimaan tyttökirjan luonnetta lähteenä. Nämä teokset ovat tuoneet syvyyttä ja näkökulmia aiheeseeni, ja rakennankin vahvasti tulkintaani niiden varassa.

Metodologista apua olen erityisesti saanut Riikka Taavetin artikkelista, *Queer-historian avoimet menneisyydet* (2018), sekä Sanna Aaltosen, Heta Mularin ja Karoliina Ojasen *Entäs tytöt: johdatus tyttö tutkimukseen*-teoksesta (2011). Nämä teokset ja julkaisut ovat toimineet johtolankoina rakentaessani tulkintaani, joka yhdistelee sukupuolentutkimusta, tyttö tutkimusta, queerhistoriaa, kirjallisuuden historiaa sekä sosiaali- ja kulttuurihistoriaa. Tutkielmani on luonteeltaan osin poikkitieteellinen, sillä Toini Topeliuksen ja hänen kirjansa itsekin yhdistelevät sukupuolta ja samansukupuolisia suhteita sekä toisiinsa, että lävistävät monia yhteiskunnallisia elementtejä.

1.4 Oma positioni

Tässä alaluvussa pyrin tuomaan esille oman positioni ja suhteeni aiheeseeni. Pohdin sen vaikuttavuutta esimerkiksi tulkintaan, aiheenvalintaan ja lähteille esittämiini kysymyksiin. Omat motivaationi ovat suuressa roolissa kaikissa mainitsemisissäni elementeissä, ja väistämättä täten heijastuvat tutkimustyöhöni. Historiantutkijan pyrkimys objektiivisuuteen pääsee mielestäni parhaiten esille, kun myöntää oman subjektiivisuutensa asettamat rajat tutkimustyön toteuttamiselle.

Tulkitessaan Hilda Käkikosken jäämistöstä kuvauksia sukupuolesta ja halusta, Tuula Juvonen myöntää tulkintojen vaativan jonkinlaista esiymmärrystä sukupuolen ja halun merkityksistä. Nämä esiymmärrykset vaikuttavat siihen, mitä Juvonen tutkijana etsii. Tutkijan esiymmärryksiin vaikuttavat muun muassa henkilön sosiaalinen tausta ja etenkin se, miten tutkija omassa ajassaan ymmärtää ja jäsentää esimerkiksi sukupuolen.¹⁷ Tutkijana minulla on ensin ymmärrys siitä, mitä sukupuoli ja seksuaalisuus tarkoittavat omassa ajassani. Pyrkiessäni käsitteellistämään Toini Topeliuksen tapaa käsittää samoja asioita, tulen aina jollain tavalla vertaamaan löytämiäni välähdyksiä omaan tapaan jäsentää sukupuolta, halua, seksuaalisuuksia ja rakkautta.

¹⁷ Juvonen, 1995, s. 7.

Oma motivaationi tutkimusaiheeseeni kumpuaa sen henkilökohtaisuudesta. Minulla on tutkijana tarve tuottaa tietoa pakkoheterouden ja heteronormatiivisuuden ulkopuolelle jäävistä suhteista ja henkilöistä. Tämä tarve kumpuaa osittain halusta löytää jotain samaistuttavaa itselleni ja muille, tässä ajassa heteronormatiivisuuden ulkopuolella eläville ihmisille. Ikään kuin todistaa, että ”meilläkin” on menneisyys. Etsin siis omia historiallisia juuriani, koen jonkinlaisen henkilökohtaisen samaistumispuunnan Toini Topeliukseen. Samalla haluan antaa nykyajassa kokemalleni yhteisölle tietoa. Tämä motivaatio on ongelmallinen siksi, että oletan yhteyden oman aikani ja 1800-luvun lopun naisia rakastaneen naisen välille. Oletan, että omassa ajassani, ja hänen ajassaan, on jotakin samanlaista. Motivaationi voi siis värittää löytämiäni jäänteitä samansukupuolisesta rakkaudesta.

Toisaalta tämä voi kääntyä myös tutkimusprosessin voimavaraksi. Juvonen kirjoittaa nimittäin siitä, että tulkittaessa lähteitä uudella tavalla, tapahtuu tämä tutkimuksellinen uudelleenkirjoittaminen aina jostakin positioista kohden.¹⁸ Juvonen lainaa Marjan Schwegmanin sanoja koskien feminististä historiantutkimusta seuraavasti:

”[...] historiantutkijat voivat luoda omastaan poikkeavia todellisuuksia vain tunnistamalla tietyn yhtäläisyyden menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Feministinen historiantutkija voi tavoittaa naisia ja sukupuolimallien merkityksiä menneisyydestä juuri feministisen tietoisuutensa ansiosta; toisin sanoen tunnistamalla tutun asian hän voi havaita sen erityisen tavan, jolla tämä asia ilmaistiin menneisyydessä.”¹⁹

Omasta seksuaalisuuksia, rakkautta ja sukupuolta määrittelevästä positioistani on siis mahdollista kysyä juuri niitä kysymyksiä, jotka tuottavat uutta tietoa esimerkiksi 1800-luvun lopun naiseudesta, rikkoen sen vanhaa, heteronormatiivisesti tunnistettua kuvaa. Tiedot naisia rakastavien naisten menneisyyksistä ovat vähäisiä, ja tuotettuja kuvia vaivaa esimerkiksi kirjallisuudessa se, että ne ovat miesten luomia.²⁰ Rikkomalla tätä valtarakennetta hyödyntämällä omaa positiotani tutkiessani naisen kirjoittamia kuvia rakkaudesta, täydennän kuvaa naisten välisistä suhteista ja niiden merkityksistä naisille itselleen. Oma motivaationi ja paikantumiseni omaan aikaani, antaa minulle tutkijana työkaluja täydentää kuvaa kysymyksillä ja kuvauksilla, joita suomalainen historiantutkimus

¹⁸ Juvonen, 1995, s. 7.

¹⁹ Juvonen, 1995, s. 7-8.

²⁰ Hapuli, 1989, s. 16.

on Juvosen mielestä ollut haluton käsittelemään.²¹ Motivaationi ohjaamana tulen tarttuneeksi myös sellaisiin lähteisiin ja näkökulmiin, jotka voivat valottaa jotakin erilaisista seksuaalisuuksista oman aikansa, sekä nykyisyyden oletuksien ja valtakulttuurin pinnan alta.

2. 1800-luvun lopun naiset

2.1 Keskisäädyn ihanteet: naisasialiike järjestäytyy

1800-luvulla suomalaista yhteiskuntaa leimasi rakenteellinen ja maailmankatsomuksellinen muutos. Toini Topeliuksen kirjan julkaisuajankohtana, 1880-luvun lopulla, sama liike oli edelleen käynnissä, joskin vahvistunut. Suomalaisen yhteiskunnan sekä ihmisten jokapäiväisen elämän lävisti säätyjako, joka ei enää 1800-luvun lopulla vastannut todellista väestörakennetta. Vuonna 1880 jo 62,4% väestöstä eli säätyjaon ja roolien ulkopuolella, ja vuosikymmen myöhemmin luvut olivat nousseet 70,4%.²² Tutkimukseni kannalta olennaisinta on tarkastella yhteiskunnan ylempiä säätyjä ja näiden muutosta. Kun ennen aateliset olivat edustaneet yhteiskunnan kaikkein ylintä, selvästi erottuvaa osaa, oli etenkin 1850-luvulta eteenpäin havaittavissa selvää keskiluokkaisen elämäntavan nousua ja sen sekoittumista aiemman ylimmän säätyaineksen kanssa. Sääty-yhteiskunnan vastatessa yhä huonommin elettyä todellisuutta, yhteiskuntaa leikkaava raja vakiintui keskiluokan ylemmän osan ja aatelisten edustaman sivistyneistön ja ruumiillista työtä tekevien väliin.²³

1800-luvulla Eurooppa kävi keskustelua naisemansipaatiosta, perheestä ja sukupuolien ominaisuuksista. Tätä keskustelua kävivät Suomen kontekstissa etenkin nouseva keskisääty, joka halusi jättää oman leimansa suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen elämään. Keskustelua käytiin ensin miesten, kuten J.V Snellmanin ja Zachris Topeliuksen, kautta lehdistössä,²⁴ mutta 1800-luvun lopulla järjestäytynyt suomalainen naisasialiike antoi myös oman panoksensa naisen ja kodin uudelleenmäärittelyyn. Keskisääty oli 1830-luvulta lähtien pyrkinyt määrittelemään itselleen sopivaa naiseutta, joka haastaisi aatelisten elämäntavan sitä kritisoimalla. Kun valtaeliitin avioliitot nähtiin kylminä, rakkaudettomina ja opportunistisina, ja aatelisten naiset pitsinnypläystä ja ranskalaisia fraaseja ulkoa oppineina sekä kevytkenkäisinä, esitettiin keskisäädyn nainen kodin onnea ja kodikkuutta korostavana,

²¹ Juvonen, 2021, s. 75.

²² Jallinoja, 1983, s. 35.

²³ Häggman, 1994, s. 126.

²⁴ Häggman, 1994, s. 168, 184, 196, 115.

pyhän kutsumuksen omaavana olentona. Itsensä isänmaalliseksi määritellyt keskisäätö antoi naisilleen tehtäväksi ylläpitää lämpimiä koteja, jotka näin osallistuivat itsekin isänmaan ja yhteiskunnan palvelukseen. Vaikka uusi ylläpitävä rooli sanoitettiin valtiota palvelevaksi, ei kutsumukseltaan kotiin ja äitiyteen sidotun naisen sopinut olla kovin aktiivinen, vaikuttava kansalainen. Se rooli oli edelleen miehillä, ja täten näiden kahden yhdessäolo nähtiin toisiaan täydentäväksi. Uusi määrittely Euroopassa nosti biologisten ominaisuuksien rinnalle henkiset taipumukset, jotka omalta osaltaan määrittivät sukupuolta.²⁵

Kun tarkkarajainen, julkisen toiminnan ulkopuolinen toimintakenttä feminisoitiin naisille sopivaksi, luotiin samalla uudenlainen sosiaalinen tila ja sen käsittäminen. Perustavanlaatuisilta olemuksiltaan erilaiset mies ja nainen olivat teoriassa tasa-arvoisia, kun naiseen liitettyjä ominaisuuksia ei nähty enää välttämättä fundamentaalisesti huonompina.²⁶ Nainen oli nainen, ei vähempi mies. Toisaalta aiempien tutkijoiden tekemää tarkkaa rajanvetoa on kritisoitu myöhemmin historiantutkimuksessa. Käytäntö on todellisuudessa ollut erilainen, kun miehet ovat osallistuneet kuitenkin omilta osiltaan perhe-elämään ja sen ylläpitoon, ja naiset taas julkisiin rientoihin.²⁷ Lain edessä nainen oli silti esimerkiksi miehen, yleensä isän tai aviomiehen, edusmiehisyyden alainen ja oikeuksiltaan heikommassa asemassa.²⁸

Naisen asemaa lain edessä ryhdyttiin parantamaan vasta 1800-luvun loppupuolella, mutta naisten oikeudet puhuttivat suomalaista yhteiskuntaa läpi vuosisadan. Yhdeksi tärkeimmistä teemoista nousi naisten ja tyttöjen oikeus sivistykseen. Isänmaallinen sivistyneistö näki naisen oppineisuuden avaimena parempaan kansalaisuuteen, vaikkei tavoitteena ollutkaan rohkaista naisia poliittiseen toimintaan tai korkeakouluttautumaan. J.V Snellmanin mukaan naisten tulisi käsittää ”ihmiskunnan jaloimmat päämäärät” isänmaan historian, äidinkielen ja kirjallisuuden kautta. Sivistyksen lisäämiseen liittyi kuitenkin ristiriitaisia argumentteja: toisaalta se saattoi vaikuttaa positiivisesti naisten kykyyn kasvattaa lapsia, mutta liika sivistys vaarantaisi naisen feminiinisyyden. Tämän tapahtuessa katoaisi myös maskuliinisten ja feminiinisten piirteiden varaan rakennettu valta-asema.²⁹ Naisen

²⁵ Häggman, 1994, s. 145-147.

²⁶ Eiranen, 2019, s. 21.

²⁷ Eiranen, 2019, *ibid.*

²⁸ Häggman, 1994, s. 134-140.

²⁹ Eiranen, 2019, s. 127.

korkeampi hengenelämä siis palveli ennen kaikkea miestä ja tämän johtamaa isänmaata, vaikka nainen hyötyi tiedosta itsekin yksityisellä tasolla.

Tyttöjen ja naisten koulutuksesta oli käyty keskustelua ennenkin, kun aatelistyttöjen salonkikasvatus joutui tulilinjalle. Koruompelun, ranskalaisten fraasien ja seurapiiritapojen ei nähty palvelevan ketään, ja ranskalaisperäisen pensionaattikasvatuksen ihanteen tilalle vaihtuikin viimeistään 1850-luvun kuluessa saksalaistyypinen tyttökouluhanne, jossa tytöt oppivat kodinhoidon taitoja naisen kutsumuksen mukaisesti. Turhamaiset, huvittelunhaluiset aatelistytöt väistyivät kansansivistystyön alaisien, isänmaallisten, kotielämään ja äitiyteen valmistautuvien tyttöjen ja nuorten naisten tieltä sivistyneistön ihanteen muuttuessa kasvatustieteen myötä.³⁰

1830-luvulla virinnyt emansipaatiokeskustelu toi joitakin parannuksia tyttöjen koulutusmahdollisuuksiin, kun vuoden 1843 koulujärjestyksessä kiinnitettiin huomiota asiaan; sekä Turku, että Helsinki saivat omat ruotsinkieliset, valtion tyttökoulunsa.³¹

Ei ole siis ihme, että suomalainen naisasialiike järjestäytyi alun perin juuri tyttöjen koulukysymyksen ympärille. Tarkemmin ottaen kyse oli 1880-luvun alun vaateesta perustaa tytöille avoin lyseo, joka tähtäisi yliopistoon. Koulun perustamista aktiivisesti ajaneista naisista suuri osa kuitenkin koki hankkeen tärkeäksi osaksi laajempaa muutosta. Naiset perustivatkin ensin epävirallisen keskusteluryhmän, joka muotoutui vuonna 1884 ensimmäiseksi suomalaiseksi naisyhdistykseksi. Vuonna 1884 järjestäytynyt Förening för förbättrande af qvinnans ställning lyhensi nimensä pian Finsk Kvinnoföreningiksi, eli Suomen Naisyhdistykseksi.³² Naisasialiike ei ollut ainoa 1800-luvun lopulla järjestäytynyt liike, vaan Suomessa elettiin yhdistysten ja liikkeiden kulta-aikaa. Naisasian lisäksi järjestäytyi muun muassa nuorisoseuroja ja työväenyhdistyksiä. Sivistyneistö oli jakautunut poliittisesti sekä kielen että muiden poliittisten näkemysten mukaan. Naisyhdistys kuului vahvasti fennomaaniseen leiriin, ja sen jäsenistössä oli vahva edustus juuri sivistyneistön naisia.³³

Suomen Naisyhdistys hajosi vuonna 1892 fennomaanisen liikkeen ajautuessa myös sisäisesti eri suuntiin. Suomen Naisyhdistyksestä irtaantui naisasiaa ajava Unioni, joka toi naisasialiikkeeseen Suomessa liberalistista aatemaailmaa. Riitta Jallinoja korostaa

³⁰ Häggman, 1994, s. 148-150, 197.

³¹ Jallinoja, 1983, s. 33-34.

³² Jallinoja, 1983, s. 32-38.

³³ Kotioja, 2018, s. 117.

suomalaisen ensimmäisen aallon naisasialiikkeen olevan puhtaasti yhden sukupolven liike, eikä varsinkaan Suomen Naisyhdistys houkutellut mukaan nuorimpia naisia. Huomionarvoista on myös se, että suuri osa jäsenistä oli naimisissa yhteiskunnallisesti aktiivisen miehen kanssa, joten naisen valmiudet ja mahdollisuudet yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen määräytyivät miehen aseman mukaan.³⁴

Suomalainen naisasialiike kytkeytyy kansainväliseen naisasialiikehdintään, ja esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa perustettiin Suomen Naisyhdistyksen kanssa samana vuonna yhtenevät organisaatiot. Kansainvälisestä keskustelupohjasta kertoo se, että Naisyhdistystä edeltänyt keskusteluryhmä otti käsittelylistalleen englantilaisen John Stuart Millin vuonna 1869 julkaistun teoksen *The Subjection of Women*. Teos on yksi 1800-luvun merkittäviä naisemansipaatiota ja naisten oikeuksia puolustaneita tekstejä. Millin ajatukset sopivat hyvin ajan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja naiskäsitykseen, ja täten sai Suomen Naisasialiikkeen sisällä suosiota. Millin ote on individualistisliberaalinen, sillä hän korostaa ihmisen edistymistä ja naisten oikeutta itsensä kehittämiseen. Ihminen oli lähtökohtaisesti itsensä omistaja, ja naisten oikeuksien polkeminen esti ihmiskunnan kehitystä. Vaikka Mill näki naisten koulutuksen työkaluna laajentaa naisten mahdollisuuksia, hän ei kirjoittanut sitä sukupuolistunutta työnjakoa vastaan, joka suomalaisessakin yhteiskunnassa jakoi naisen ja miehen yksityiseen ja julkiseen tilaan.³⁵

Vaikka Suomen Naisyhdistys koki John Stuart Millin ajatukset omikseen, se ajoi silti myös naisten oikeutta työelämään ja taloudelliseen itsenäisyyteen. Suomen naisorganisaatioista etenkin juuri Suomen Naisyhdistys panosti naisten toimintapiirin laajentamiseen kodin ulkopuolelle ja halusi parantaa myös naisten kansalaisoikeuksia. Yhdistyksen oma lehti, *Koti ja Yhteiskunta*, toimi äänitorvena näille tavoitteille. 1800-luvun lopun kuumana käynyt debatti naisten koulutuksesta ja ansiotyöstä näkyi vahvasti lehden sivuilla, jossa juttuja kirjoitettiin paljon näiden toteutumisen puolesta. Koulutus ja sen kautta ansiotyö takasivat naisille mahdollisuuksia taloudelliseen itsenäisyyteen. Tämäkin tavoite nähtiin perhettä tukevana, sillä naisen pärjätessä omillaan, olisivat avioliitotkin rakkaudesta solmittuja, ja perheet täten kestävämpiä. Tämä näkemys pelasi suoraan sivistyneistön lämpimän, naisellisen kodin kuviin.³⁶ Suomen Naisyhdistys kannatteli oikeastaan kahta naiskuvaa toiminnassaan: naimaton, työssäkäyvä ja yhteiskunnallisesti aktiivinen nainen, sekä lapsilleen

³⁴ Jallinoja, 1983, s. 49.

³⁵ Jallinoja, 1983, s. 33, 53-54.

³⁶ Jallinoja, 1983, s. 57-59, 60.

omistautunut kodin hengetär. Yhdistys näki naisen luonnon erilaisena kuin miesten, ja oli sitä mieltä, että näiden ominaisuuksien takia koti ja lapset olivat silti kaikkein naisellisinta maaperää, vaikka kannustikin nuoria naisia työelämään.³⁷

Koti ja Yhteiskunta-lehden numero vuodelta 1889 tiivistää argumenttejaan naisen aseman parantamiselle muun muassa sivistyksen kautta artikkelissaan, *Eräs naisille sopiva työ*, seuraavasti:

” – Samalla pidämme sangen tärkeänä asiana, että n.s. naisten työt kehittyvät ja edistyvät, että niihin ryhdytään monipuolisemmin, perinpohjaisemmin ja johdonmukaisemmin kuin tähän asti. (--) Hyvähän se vaan on, että perheen-emännät ja palvelijat oppivat tekemään tehtävänsä niin taitavasti ja huolellisesti kuin suinkin mahdollista, sekä saavat enemmän sivistystä.”³⁸

Samassa artikkelissa avataan myös syitä naimattomien naisten palkkatyön tärkeydelle:

”Hyötyä koituu kodille siitäkkin, että naimattomat naiset, minkä voivat, itsenäisellä työllä saavat ansaita elatuksensa, kun se työ vaan ei ole liika raskasta tai ylen huonopalkkaista. Kun leipähuolet eivät vaivaa naista, ei hän ole ylen nopsa menemään elättäjän tarpeessa, ilman rakkautta naimisiin. Mikäli avioliitot solmitaan vaan rakkaudesta ja kunnioituksesta eikä voitonpyynnöstä, sikäli kasvaa onnellisten kotien luku.”³⁹

Mistään järjestyttävän uudesta naiskuvasta ei ollut siis kyse, mutta sen mukana ajettiin myös uudenlaista, vapautuneempaa naista, vaikka tarkoituksenaan olikin esitetty perheen ja kodin vahvistaminen. Juuri tämä liikkeen lanseeraama ”uusi nainen”, joka kävi töissä, sai laajennettuja oikeuksia 1800-luvun loppupuolella, kun perhettä ylläpitävä ”vanha nainen” jäi uudistusten ulkopuolelle ja kotiin.

³⁷ Jallinoja, 1983, s. 63-68.

³⁸ ”Eräs naisille sopiva työ”, *Koti ja Yhteiskunta*, 2/1889, s. 1.

³⁹ ”Eräs naisille sopiva työ”, *Koti ja Yhteiskunta*, 2/1889, s. 1.

2.2 Samansukupuoliset suhteet ajassaan: degeneraatioita ja rikollisia

Seksuaalinen suuntautuminen on verrattain nuori termi. Sanana homoseksuaalisuuden, homosexualität, on kartoitettu esiintyvän ensi kerran kirjeessä vuodelta 1869. Kirjeen kirjoittaja, Karoly Maria Benkert, vastusti pohjoissaksalaista lakia, joka rikollisti homoseksuaaliset teot.⁴⁰ Siksi myös Euroopassa ajatus siitä, että seksuaalisuus ja sen erityinen suuntautuminen tietynlaisiin ihmisiin, esimerkiksi sukupuolen perusteella, olisi muuttumaton piirre tai yksilön ominaisuus, on sekin perua vasta 1800-luvulta. Tämä piirre ei silloinkaan ole ollut muuttumaton, vaan osa seksuaalisuuksista on jatkomääritelty muun muassa sairauksiksi. Määritelmät ja lääketieteelliset analyysit eivät tosin ole luoneet kuitenkaan halua ja tarvetta läheisyyteen tiettyjen ihmisten kanssa.

Tärkeää on pitää mielessä, että samansukupuoliset suhteet ja halut ovat määritelty ajassaan ja eri kulttuureissa eri tavoin. Ritva Hapuli on kirjoittanut esimerkiksi siitä, miten omassa ajassamme sekä länsimaissa seksuaalisiksi teoiksi merkityt tavat eivät sitä välttämättä olisi toisessa kulttuurissa tai ajassa, länsimaisessakaan yhteiskunnassa. Fyysisten tekojen samanlaisuus ei välttämättä sisällä samaa sosiaalista tapaa tai annettua merkitystä kaikissa kulttuureissa ja konteksteissa.⁴¹ Tässä luvussa luon yleisen katsauksen siihen, miten homoseksuaalisuutta on rajattu, merkityksellistetty ja luotu Euroopassa 1800-luvulla pääasiassa lääketieteen keinoin. Pääfokuksenani ovat naiset. Lääketieteellisesti määritelty termi tai ilmiö ei tarkoita elettyä todellisuutta, merkityksellisyyksiä tai olemista, vaan ulkopuolelta tullutta esityskehystä, johon tiettyä käytöstä tai olemista on mahdutettu ja uudelleenarvioitu. 1800-luvun homoseksuaalisuus-termi ei sisällä kaikkea sellaista olemista, jonka itse määrittelimme homoseksuaaliseksi, eikä välttämättä sitä, miten 1800-luvun naista rakastanut nainen olisi suhteensa ja itsensä määritellyt tai kokenut.

Ihmisen halut ovat puhuttaneet eurooppalaisia ihmisyhteisöjä pitkään, ja esimerkiksi 1600-luvulla on levitetty tietoa ja puhetta seksuaalisuuden vaaroista. Homoseksuaalisuutta ei sinänsä suoraan kielletä juutalaisuuden ja kristillisyyden yhteisessä aateperinnössä, vaikka samansukupuolisista seksuaalisista teoista rankaisemista on löydettävissä todisteita keskiajalta. Keskiajaltakin asti seksuaalisuuden synnillistäminen on pääosin liitetty miehiin. Miesten väliset suhteet on myös täten nähty vaarallisempina, sillä sen on tulkittu pilaavan ja

⁴⁰ Hapuli, 1989, s. 32-33.

⁴¹ Hapuli, 1989, s. 5.

keskeyttävän uusien, kristillisten lasten hedelmöittämistä.⁴² Vaikka naisia on tuotu oikeuden eteen seksuaalisista rikkomuksista, on kyseessä ollut keskiajalla useimmiten jokin muu, heterokontekstissa tapahtunut teko. Judith C. Brownin mukaan mieskeskeisten hierarkioiden kehyksessä keskiaikaisessa Euroopassa on ollut vaikeaa tästä näkökulmasta ymmärtää, että nainen voisi haluta toista naista, vaikka miesten keskeiset halut on tunnustettu olemassa oleviksi. Täten naisten välinen seksuaalinen kanssakäyminen on jäänyt aliedustetuksi myös rangaistuksia jaettaessa.⁴³

Ajatus seksuaalisuudesta osana ihmistä luonnollistui 1800-luvulla, mutta etenkin ajan seksologien tutkimuksien myötä useat seksuaalisuudet ja niiden muodot tulivat leimatuiksi joko sairaalloisiksi tai epäluonnollisiksi. Seksuaalisuuksien erilainen määrittely ja lokerointi toi myös niiden uudenlaista laillistamista, ja säännöistä poikkeaville jaettiin rangaistuksia uuden, selkeämmän mallin mukaan. Tämä uusi malli erotteli useissa Euroopan maissa lainsäädännön raameissa erilaisia seksuaalisuuksien mahdollisuuksia, kuten homoseksuaalisuuden ja eläimiin sekaantumisen toisistaan, jotka oli tätä ennen ymmärretty yleisesti sodomiaksi.⁴⁴ 1800-luvulla joissakin Euroopan maissa, kuten Suomessa, myös naiset tulivat näkyvämmiin osaksi samansukupuolisten seksuaalisten tekojen rangaistusmenetelmiä, kun naisten väliset seksuaaliset teot julistettiin laittomiksi. Vielä 1800-luvun alussa seksuaalisuutta määritteli reproduktio, ei seksuaalisten halujen tyydyttäminen. Tässä kontekstissa, jälleen, miesten välinen nimenomaan penetraatiota sisältävä seksi nähtiin sopimattomaksi, lapsia tuottamattomaksi seksuaalisuudeksi. Jörg Hutter argumentoi yhteiskunnan päätöksentekijöiden ja yksityishenkilöiden tarvinneen uusia teorioita seksuaalisuudesta, jotta naisten välinen seksi nähtiin edes mahdollisena. 1800-luvun puolivälistä lähtien seksologit kehittivät näitä teorioita, ja uusi keskustelu ja ymmärtämisen tapa seksuaalisuudesta vaikutti vahvasti naisten välisten seksuaalisten tekojen kriminalisointiin.⁴⁵ Huomionarvoista kuitenkin on, että suuri osa Euroopan maista jätti naiset homoseksuaalisuutta rajoittavien lakiensa ulkopuolelle.

1800-luvun puolimaissa keskustelu seksuaalisuudesta muodosti siitä uuden tiedon alueen, oman kokonaisuutensa, eikä vain synnin tai sairauden oireen. Miehen ja naisen välisen seksuaalisen halun ulkopuolelle jääneet yksilöt määriteltiin uudelleen: kielletyn teon harjoittajasta muuntui degeneraatio, yksilö vailla suvunjatkamisviettiä. Homoseksuaali,

⁴² Hapuli, 1989, s. 22.

⁴³ Mustola & Rydström, 2007, s. 42.

⁴⁴ Hapuli, 1989, s. 26.

⁴⁵ Mustola & Rydström, 2007, s. 47-48.

moraalissaan heikompi ihmistyyppi ilmestyi tieteelliseen, etenkin lääketieteelliseen ja seksologiseen sfääriin. Tämän uuden ihmistyyppin pystyi tunnistamaan sekä lueteltujen ulkoisten merkkien että lapsuudenkokemusten kautta. Lääketiede tarttui poikkeavuuksiin, homoseksuaaleihin, tiukasti tahtoen selittää termiä koskevat ihmiset omalla tavallaan, pyrkien tekemään ilmiön erilliseksi esimerkiksi uskonnosta tai oikeudellisista kysymyksistä. Luodut teoriat taas peilasivat nousevan keskisäädyn maailmankuvaa vahvistamalla sen painottamia moraalikäsitteitä. Homoseksuaalisuuden määrittelytalkoisiin osallistuneet lääkärit olivat suureksi osaksi juuri tähän sivistyneeseen yhteiskunnan osaan kuuluvia, joka vaikutti myös siihen, ketkä saivat degeneraation leiman. Oman säätynsä ”normaalit” oli vaikeampi leimata moraalittomiksi seksuaalisten mieltymysten perusteella. Hapulin mukaan homoseksuaalisuuden määrittely mielenterveyden kautta oli ainoa tapa sovittaa se sivistyneistön maailmankuvaan.⁴⁶

Aleksanteri II, 1855-1881, pani liikkeelle Suomen rikoslain uudistamisen, ja mallia haettiin niin Ruotsista kuin Saksasta. Uusi rikoslaki saatiin valmiiksi vuonna 1889, ja se määritteli samansukupuoliset seksuaaliset teot rikoksiksi.⁴⁷ 1894 käyttöön otettu rikoslaki sanoitti asian seuraavasti luvussaan 20, joka käsitteli ”luvatonta sekaannusta ja muuta haureutta”:

”Jos joku harjottaa haureutta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa; rangaistakoon kumpikin vankeudella korkeintaan kahdeksi vuodeksi.

Joka sekaantuu eläimeen taikka sellaista yrittää, rangaistakoon vankeudella korkeintaan kahdeksi vuodeksi”⁴⁸

Syyksi naisten sisällyttämiselle uuteen rikoslakiin Kati Mustola antaa sekä seksologian ja psykiatrian, että muun eliitin käymän keskustelun seksuaalisuudesta ja moraalista Skandinaviassa. Tähän hän sisällyttää myös julkaistun fiktion. Eurooppalainen, lääketieteellinen keskustelu 1800-luvulla oli sisällyttänyt selontekoihinsa monia naistapauksia tutkiessaan ”seksuaalista kääntyneisyyttä”, ja on syytä olettaa, että tutkimuksia oli luettu Suomessakin. Saksalainen psykiatri Carl von Westphal oli julkaissut vuonna 1869 tapauskohtaisen tutkimuksensa naisesta, joka oli määriteltävissä seksuaalisen kääntyneisyyden kautta. Carl von Westphalin vaikutuksesta juuri suomalaisen keskusteluun kertoo se, että hänet nimitettiin vuonna 1881 Suomalaisen Lääkäriseuran

⁴⁶ Hapuli, 1989, s. 28-29.

⁴⁷ Mustola, 2007, s. 217.

⁴⁸ Finlex, Edita Publishing Oy, Oikeusministeriö, <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1889/18890039001#Pidp447136864> (viitattu 18.2.2021).

kunniajäseneksi.⁴⁹ Kääntyneen seksuaalisuuden termillä tarkoitettiin muun muassa sitä, että yksilön seksuaaliset tunteet ovat kääntyneet sisäänpäin, eli naisen tapauksessa toisiin naisiin. Westphal teki tutkimuksissaan päätelmän, että nämä kääntyneet seksuaalitunteet olivat seurausta synnynnäisestä psykopatologiasta hankitun moraalittomuuden sijaan.⁵⁰

Toinen ajan merkittävä seksologinen julkaisu on Richard von Krafft-Ebingin *Psychopathia Sexualis* vuodelta 1882. Teoksessa samansukupuoliset tunteet ja halut määriteltiin funktionaalisen degeneraation ja neuropsykopatian ilmiöksi, joka estää oikean, puhtaan seksuaalisuuden kehittymisen. *Psychopathia Sexualis* yhdistelee seksuaalisuutta ja sukupuolta keskenään siten, että se merkitsee näitä haluja omaavat ihmiset oikeastaan sukupuolensa kanssa kamppaileviksi yksilöiksi. Krafft-Ebingin teoriat saavuttivat aikanaan suuren suosion. Helsingin yliopistoon *Psychopathia Sexualista* tilattiin keväällä 1887.⁵¹ 1882 julkaistiin ensimmäinen suomalainen tapaustutkimus, joka koski Johan Backmanin naispotilasta. Tutkimus ilmestyi ruotsiksi ajan lääketieteellisessä julkaisussa. Backman hyödynsi omassa tutkimuksessaan Westphalin, Krafft-Ebingin sekä useiden muiden eurooppalaisten seksologien tutkimuksia ja teorioita.⁵² On siis pääteltävissä, että naisten osallisuus ajan seksologisissa tutkimuksissa ja teorioissa vaikutti päätökseen ilmaista lakipykälä koskemaan yleisesti kaikkia, eikä vain miehiä. Naiset ymmärrettiin 1800-luvun loppupuolella seksuaalisiksi olennoiksi, jotka voivat pyrkiä tyydyttämään näitä halujaan. Suomalainen sivistyneistö oli kuitenkin ennemmin keskittynyt rakentamaan siveellisen naisen ihannetta, joka edusti normaalia, tervettä naista. Tämä nainen menisi naimisiin ja suuntaisi seksuaaliset tekonsa sen raameihin, miehen kanssa. Naisiin halunsa suuntaava nainen oli epänormaali poikkeavuus.

Etenkin Ranskassa 1800-luvun kuluessa naisia rakastavat naiset, tai ainakin heitä seksuaalisesti himoitsevat naiset, nousivat miesten kirjoittaman fiktion hahmoiksi. Näitä hahmoja käytettiin työkaluna nousevan keskisäädyn arvostelussa. Arvostelun kohteiksi joutuivat säädyn koettu kaksinaismoraali ja liika suvaitsevaisuus. Hapuli kuvaa naishahmoja nuoriksi ja viehättäviksi, mutta samalla turmeltuneina ja eksoottisina nähdyiksi, seksuaalistetuiksi olennoiksi. 1860-luvulta myös naisten välinen seksuaalisuus nousi maanalaisen pornografian suosikkiaiheeksi.⁵³ Ruotsalainen kirjailija August Strindberg

⁴⁹ Mustola, 2007, s. 218.

⁵⁰ Hapuli, 1989, s. 33.

⁵¹ Hapuli, 1989, s. 33-35.

⁵² Mustola, 2007, s. 219.

⁵³ Hapuli, 1989, s. 30-31.

(1849-1912) on Kati Mustolan mukaan ammentanut juuri näistä ranskalaisista kuvauksista työhönsä, joka tunnettiin myös Suomessa. Strindberg on käyttänyt töissään samansukupuolisista suhteista termejä kuten ”seksuaalinen perversio”, ”luonnoton pahe”, ”kielletty rakkaus”, ja spesifisti naisten välisestä haluista ja yksilöistä esimerkiksi termejä ”tribadi” ja ”lesbo.” Strindbergin töissä esiin nousevat usein juuri naiset. Merkittävää tästä tekee se, että Suomen uutta rikoslakia säätävässä lautakunnassa istunut rikosoikeuden professori Jaakko Forsman oli erityisen tietoinen ruotsalaisen kirjailijan töistä. Strindbergin teokset ovat osana yleistä ilmiötä, jossa Skandinavian sivistyneistö ja eliitti kävi debattia seksuaalisuudesta erityisesti fiktion avulla.⁵⁴

Suomessa vuoden 1889 rikoslaissa seksuaaliset teot samaa sukupuolta edustavan henkilön kanssa olivat siveellisyysrikoksia. Siveellisyydellä on ollut 1800-luvulla monia merkityksiä. Tässä kontekstissa siveellisyysrikokset liittyivät pääosin sekä sukupuolijärjestykseen että uudella tavalla ymmärrettyjen seksuaalisuuksien hierarkkiseen arvottamiseen. Antu Sorainen kirjoittaa, että rikosoikeudellisesti kyse on ollut myös esimerkiksi seksin myymisestä, parituksesta ja julkisista ”haureellisista teoista”, jotka ”loukkaavat yleistä siveellisyydentuntoa”.⁵⁵ Siveellisyys merkitsi siten ”oikeaa”, ”normaalialia” tai ”hyväksyttyä” tapaa tehdä asioita. Puhuttaessa ”yleisestä siveellisyydentunnosta”, voidaan sanoa kyseessä olleen myös oikeanlainen ajattelutapa ja sisäinen tuntemus. Samansukupuoliset tunteet eivät täten istuneet yleiseen normiin, joka oli todettu toimivaksi, pysyväksi, ja uuden seksologisen keskustelun myötä myös terveeksi.

Suomessa, jossa teot olivat laittomia, naisten väliset seksuaaliset teot olivat vähemmistöä tuomittujen joukossa. Tällaisia tekoja harjoittaneiden naisten, tai ylipäättään samansukupuolista halua tuntevien naisten, näkyvyyttä ja tiedostamista on rajoittanut patriarkaalinen, miesjohtoinen yhteiskunta, joka määritteli elämisen oman itsensä kautta. Jäljelle jääneistä aineistoista on kuitenkin pääteltävissä paljon. Ne paljastavat sen, kuinka monipuolisesti naiset ovat samansukupuolista haluaan harjoittaneet: kuinka kumppani on löytynyt huolimatta epätietoisuudesta muiden samalla tavalla tuntevien olemassaolosta, esikuvien puutteesta, hiljaisuuden politiikasta. Kun naiset muodostivat pareja keskenään, he tulivat samalla luoneeksi tapoja elää ja ilmentää ihmissuhdetta ilman yhteiskunnan läpäisemää mieskeskeisyyttä ja sen valtarakenteita. Mustola ja Rydström kirjoittavat, kuinka naisten väliset suhteet erosivat myös miesten välisistä tilallisuudellaan: suhteita luotiin

⁵⁴ Mustola, 2007, s. 219.

⁵⁵ Sorainen, 2011, s. 198-200.

kotiympäristöissä, elämän yksityisellä puolella tai 1800-luvun lopulla uusien työmahdollisuuksien kautta. Miesten liikkua mutkattomasti yhteiskunnan kaikilla julkisilla puolilla, olivat uudet tuttavuudet ja suhteet helpommin saatavilla. Tämä myös teki miehistä alttiimpia kiinni jäämiselle, että rangaistuksille.⁵⁶ Samansukupuoliset seksuaaliset teot poistuivat rikoslaista vuonna 1971. Tätä ennen vuosina 1894-1970 yhteensä 1026 miestä ja 51 naista tuomittiin samansukupuolisista seksuaalisista suhteista täysi-ikäisten kesken.⁵⁷

2.3 Toini Topelius: naiskirjailija, naisasianainen, naisia rakastava nainen

”Orestesin ja Pyladesin ajoista lähtien, (--) on miesten ystävyttä suuresti arvostettu, runoilijat ovat laulaneet siitä elämän mausteena ja se on toiminut monien merkittävien kirjailijoiden kuvauksien päämotiivina. Mutta turhaan etsimme vanhemmasta ja uudemmasta kirjallisuudesta pilkahduksia samanlaisesta arvostuksesta **naisten ystävyttä** kohtaan.” – Toini Topelius, 1887.⁵⁸

Yllä lainatussa Avoimessa kirjeessään Dagnyy, Toini Topelius osallistui keskusteluun, jota käytiin sekä Ruotsissa että Suomessa samanaikaisesti, kun sivistyneistö määritteli moraalejaan esimerkiksi seksuaalisuuden kautta. Dagnyssa keskustelu oli alkanut lehden auktoriteettiään, Sophie Adlersparren, kirjoituksesta, joka käsitteli naisten välistä erotiikkaa. Adlersparre oli saavuttanut johtoaseman Ruotsin naisasianaisten keulahahmona, ja keskusteli useammassa lehdessä ajankohtaisista aiheista.⁵⁹ Kirjoituksessaan erotiikasta Sophie Adlersparre arvosteli Mathilda Roosin kirjaa, *Hårt mot hårt* (1886), jossa kaksi nuorta naista punastuvat toisen suudellessa toista poskelle. Adlersparre toi esille järkytyksensä siitä, että sana ”eroottinen” voitaisiin käyttää kuvaamaan nykyään jopa kahden nuoren naisen tunteita toisiaan kohtaan. Kirjoituksessaan hän myös nimeää aiheen olevan ”arkaluonteinen”, joka voidaan yhdistää tarkoittamaan ajan keskustelua seksuaalisuuksista, etenkin homoseksuaalisuudesta. Lisbeth Stenberg kirjoittaa Adlersparren ja muiden ruotsalaisten naisasianaisten rakkauskäsitteen olleen jotain sellaista,

⁵⁶ Mustola & Rydström, 2007, s. 55, 217.

⁵⁷ Mustola, 2007, s. 221.

⁵⁸ ”*Allt sedan Orestes' och Pylades', (--) har manlig vänskap aktats högt, besjungits av skalderna som livets krydda och utgjort grundmotivet för många framstående författares skildringar. Men fåfängt spåra vi i äldre och nyare tidens litteratur en skymt av samma aktning för kvinnovänskap.*” Topelius, ”Öppet bref till Dagny”, Dagny, 1887/4, s. 126, suomentanut Lene Laitinen, 2021.

⁵⁹ Stenberg, 2007, s. 145.

jonka Kristus esimerkillään oli ulottanut koskemaan kaikkia ihmisiä kohtaan. Moraalikeskustelu taas oli rajaamassa rakkauden vain heteronormatiivisen suhteen sisälle: intiimisti miehen ja naisen välille.⁶⁰

Tämä tulkinta kumpusi luultavasti avioliiton uudelleenmäärittelystä romantiikan, ja henkilökohtaisten tunteiden kautta sivistyneistön ehdoilla. Rakkauden tiukempi sukupuolistuminen merkitsi myös sitä, että naisten väliset suhteet ja tunteet voitaisiin sukupuolittaa seksuaalisuuden kautta. Adlersparren kritiikkiä nuorten naisten välistä erotiikkaa kohtaan on pidetty yrityksenä puolustaa naisten välisiä romanttisia suhteita jättämällä ne seksittömiksi, homoseksuaalittomiksi, suhteiksi. Toini Topeliuksen kirje Dagnyyyn jatkaa samaa linjaa Adlersparren kanssa, jossa hän kuvaa naisten välistä intiimiä ystävyyttä elintärkeäksi ja voimakkaaksi. Kääntynyt seksuaalisuus, homoseksuaalisuus, kuten ajan seksologit olivat oikullisen ja väärän seksuaalitunteen nimenneet, ei tarjonnut ihmistyyppiä, johon Toini Topelius olisi voinut tai halunnut samaistua naisia rakastavana sivistyneistön naisena.⁶¹

Toini Topelius syntyi vuonna 1854, Zachris Topeliuksen ja Emilia Lindqvistin kirjailija- ja sivistyneistöperheeseen Helsingissä. Hän oli keskimäinen perheen kolmesta tyttärestä. Tutkimuksessa on usein painotettu isän, Zachris Topeliuksen, emansipatorisia ajatuksia tyttäreiden kasvatuksen monipuolisuuden syyksi.⁶² Isä Topelius puhui kyllä naisten oikeuksien puolesta ja naisten aseman parantamisesta, mutta edusti aatteissaan sivistyneistöä, jonka mielenmaisemassa naisen paikka oli kuitenkin kotona lasten kanssa. Sivistyneistön miesten, etenkin J.V. Snellmanin ja Z. Topeliuksen emansipaatio liittyi vahvasti siihen, miten naiset voisivat koulutuksellaan hyödyttää aviomiehiään ja poikiaan.⁶³ Joka tapauksessa Toini sai laajemman koulutuksen kuin säätyläistyöt 1800-luvun alussa, ja opiskeli nuoremman siskonsa, Evan, kanssa sekä Suomessa että Ruotsissa. Luultavasti terveydellisistä syistä Toini suoritti opintojaan myös paljon kotoa käsin.⁶⁴ Hän oli nimittäin sairastanut lapsena tulirokon, ja menettänyt suurimman osan kuulostaan. Heikko terveys seurasi Topeliusta koko hänen elämänsä ajan.⁶⁵

⁶⁰ Stenberg, 2007, s.144-146.

⁶¹ Stenberg, 2007, *ibid.*

⁶² Esimerkiksi Stenberg, 2018 ja Ahola, 1989.

⁶³ Häggman, 1994, s. 196.

⁶⁴ Stenberg, 2018, s. 79.

⁶⁵ Ahola, Suvi: Topelius, Toini. Kansallisbiografia-verkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–, <http://urn.fi/libproxy.helsinki.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004481>, (viitattu 2.3.2021).

1870-luvun alussa Toini toimi opettajana työväen lasten parissa, ja lähetti samalla tekstejään eri sanomalehdille. Ensimmäinen lehtijuttu julkaistiin Hufvudstadsbladetissa hänen ollessaan hieman yli 20-vuotias. Toini näki maailmaa Topeliuksen perheen matkustellessa etenkin Italiassa ja Ranskassa, ja hän pääsi myös mukaan isänsä sihteerinä tämän muille ulkomaanmatkoille. Keväällä 1879 perhe muutti Koivuniemeen, Björkuddeniin, joka nykyisin on yksi Suomen tunnetuimmista taiteilijakodeista Helsingin Östersundomissa. Koivuniemessä Toini keskittyi kirjoituksiinsa ja auttoi välillä myös isäänsä työssään. Zachris Topelius palkkasi vuonna 1880 Toinin hyvän ystävän, ja jo debytoineen kirjailijan, Alexandra Gripenbergin, ja tämä muutti Koivuniemeen. Naisia yhdisti kiinnostus kirjallisuuteen. Isä Topeliuksen kaavaillessa Toinille pysyvämpää roolia perheen kodissa, ehdotti hän lastenlehden toimitusta yhdessä Alexandra Gripenbergin kanssa. Nya Trollsländan-lehdestä tuli naisten yhteinen projekti, ja sitä julkaistiin kahdeksan vuoden ajan vuoden 1884 testinumeron jälkeen. Lehteä pystyi kätevästi tekemään kotoa käsin, mikä sopi erityisesti isä Topeliukselle. Kotona pysyttelevän tyttären rooli vahvistui Toinin äidin kuollessa 1885, jolloin hän siirtyi talon emännän töihin, ylläpitäen perheen huvilaa.⁶⁶

Gripenbergin ja Topeliuksen suhde oli läheinen. Alexandra Gripenbergin kanssa Toini kasvoi lähemmäs naisasialiikettä, ja molemmat pitivät kirjallisuutta avaimena naisten aseman parantamiseen Suomessa. Kaksikko toimitti yhdessä 1884 järjestäytyneen Suomen Naisyhdistyksen kirjallisia tuotteita, kuten jouluisia Excelsior-kalenteria. Excelsiorista löytää Toinin kirjoituksia salanimellä Saima H. Sekä Toini että Alexandra kokivat naisasian myös Suomen kansallisen heräämisen ja kulttuurin kautta, mikä näkyy ylipäättään Suomen naisliikkeessä sen fennomaanisten yhteyksien kautta. Kaksikko matkailikin yhdessä ympäri Suomea tutustumassa kotimaahansa. Matkoiltaan Toini on kirjoittanut runoja ja kuvauksia kotimaansa vaikuttavista maisemista. Runoista on löydettävissä kaksoissymboliikkaa, jolla Toini on kuvannut rakkaudenosoituksiaan Alexandra Gripenbergiä kohtaan. Toini Topeliuksen ollessa enemmän sidottuna velvollisuuksiinsa Koivuniemessä, Alexandra Gripenbergin ura naisasialiikkeessä eteni, ja hän matkusti Amerikkaan asian tiimoilta. Ei ole tiedossa, miksi kaksikko lopulta erosi, mutta Gripenberg muutti Koivuniemestä 1890, keskittyen enenevässä määrin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.⁶⁷

Toini Topelius käytti kaunokirjallisuutta, etenkin lasten- ja nuortenkirjallisuutta, yhteiskunnallisten kysymysten käsittelyyn. Tässä mielessä hän oli ajassaan poikkeuksellinen

⁶⁶ Stenberg, 2007, s. 147–150.

⁶⁷ Stenberg, 2018, s. 82–85, 91-92.

lasten- ja nuortenkirjailija. Verrattuna esimerkiksi naisasianaisten, Adelaide Ehrnroothin ja Rosa Inveniuksen, samoihin aikoihin julkaistuihin lastenkertomuksiin, jotka olivat täynnä lähinnä uskonnollisia, isänmaallisia ja pelottelulla moralisoivia tarinoita. Toini Topeliuksen kirjoittama ensimmäinen suomalainen tyttökirja, *I Utvecklingstid. En berättelse om Flickor*, ilmestyi 1889, ja on päällisin puolin tyypillinen tyttökirja: se kertoo kahdesta erilaisesta tytöstä, jotka ystävästyvät. Samalla kuvataan tyttökoulun arkea ja kommelluksia romantiikan perinteeseen nojaavalla loppuratkaisulla. Nuortenkirjallisuuden aineksiin sekoittuu kuitenkin vahvaa yhteiskunnallista keskustelua ja kritiikkiä naisten oikeuksista ja moraalista. Lastenkirjallisuuden ohella Toini Topelius julkaisi naisasiaa koskevia tekstejä läpi 1890-luvun.⁶⁸ Kirjailija toimitti myös nuorille lukijoille saksalaisen Bertha von Stuttnerin teoksen *Ned med vapnen, Aseet pois*, joka kertoo Toini Topeliuksen, että naisasialiikkeen pasifistisista kannanotoista.⁶⁹

Vaikka Toini Topelius opiskeli ja teki töitä yhteiskunnallisten kysymysten parissa, määräsi isä Topelius paljon hänen elämästään. Vasta Zachris Topeliuksen kuollessa 1898 Toini pystyi perinnön turvin elämään itsenäisempää elämää. Stenberg on argumentoinut, että Toinin kuulovamman takia Topeliuksen perheen keskimmaiselle tyttärelle ei muodostunut suuria paineita naimisiinmenosta. Toisaalta myös perheen varallisuus ja perintö, sekä naisten uudet työmahdollisuudet, mahdollistivat naimattomuuden. Tällaisessa kontekstissa Toini Topeliuksen elämänpiirin emotionaalisesti tärkeimmät suhteet muodostuivat suhteista toisiin naisiin.⁷⁰ Jo ennen isänsä kuolemaa oli Toini tavannut suuren rakkautensa, Rouva Valborg Hovind-Stubin (1860-1907), norjalaisen laulunopettajan. Kaksikko tapasi Toini Topeliuksen matkustaessa terveytensä takia. Seuraavan vuoden hän käyttikin Hovind-Stubin kanssa ulkomailla. Zachris Topeliuksen kuoleman jälkeen pariskunta muutti yhdessä Norjaan ja asettui aloilleen Nordstrandiin. Yhteinen elämä ei kestänyt kuitenkaan kauaa, kun Valborg kuoli vuonna 1907. Kolaus oli kova, ja se heijastuu kirjailijan töissä hänen elämänsä viimeisinä vuosina. Uskonto ei ollut koskaan ollut lähellä Toinin sydäntä, mutta hän kiinnostui eksistentiaalisista kysymyksistä eläessään ilman kumppaniaan. Toini Topelius kuoli vuonna 1910 Norjassa, jonne hänet on haudattu Valborg Hovind-Stubin viereen.⁷¹

⁶⁸ Ahola, 1989, s. 254–255.

⁶⁹ Ahola, Suvi: Topelius, Toini. Kansallisbiografia-verkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–, <http://urn.fi/libproxy.helsinki.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004481>, (viitattu 2.3.2021).

⁷⁰ Stenberg, 2018, s. 93–95.

⁷¹ Stenberg, 2007, s. 160–162.

Hyvin toimeentulevan perhetaustansa turvin Toini pystyi keskittymään kirjoittamiseen, verrattuna sisariinsa, jotka molemmat menivät naimisiin, tehden elämäntyönsä perheen parissa. Isä Topelius luultavasti ajatteli, että kuulonsa lapsena melkein kokonaan menettänyt Toini jäisi kotiin huolehtimaan hänestä. Näin tapahtuikin, mutta samalla tytär pystyi ylläpitämään ja luomaan suhteita myös naisiin ja lähentymään heidän kanssaan ilman avioliiton painetta kodin ulkopuolella. Suhteellisen suojatussa yhteiskunnallisessa asemassa maankuulun kirjailijan tyttärenä Toini Topelius pystyi turvallisen kehyksen sisällä valjastamaan kykijään naisasialle. Työssään ja elämässään Toini Topelius yhdisti naisasian sekä kokemansa läheisyyden muihin naisiin. Hän eli elämänsä ja teki työtä naisten parissa ja naisille, elämänvoimalleen.

3. Naisten ja tyttöjen välisten suhteiden ulottuvuudet

3.1 Osana aikaansa: johdatus teokseen

”Nuoret lapset! Reippaat tytöt! Elämä on niin suurta ja rikasta ja maailma niin ihana. Nauttikaa niitä, mutta ei sidotu in silmin. Rakastakaa, uskokaa, toivokaa ja tehkää työtä rohkein sydämin, - kas se on tehtävänne!” – Toini Topelius.⁷²

Aloitin ensin kuvauksella Toini Topeliuksen *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*-kirjan teemoista, juonesta ja hahmoista siten, että ne avautuvat lukijalle selkeästi. Sen jälkeen siirryn keskustelemaan tyttökirjallisuudesta ja pohtimaan teosta ajan kehystä vasten. Viitataan jatkossa kirjaan nimellä *Kehitysaikana*.

Kehitysaikana sijoittuu Helsinkiin, ja kuvaa realistista koti- ja kouluympäristöä 1880-luvulla. Kaikki keskeisimmät hahmot ovat ruotsinkielisiä tyttöjä, ja kirjan juoni ja teemat keskittyvät heidän ympärilleen. Päähenkilöinä on kaksi keskenään erilaista, ja erilaisista taustoista tulevaa, noin 15-vuotiasta tyttöä, Bella Palmfelt ja Hanna Rappe. Kaksikko toistaa tyttökirjallisuuden yleistä mallia, jossa tarinaa kerrotaan juuri tällaisten keskenään erilaisten ja traagisista taustoista tulevien tyttöjen kautta.⁷³ Bella Palmfeltin kotia ja luonnetta kuvataan seuraavasti:

”Bella Palmfeltin koti ei ollut rikas eikä köyhäkään, mutta se oli hyvä koti sanan paraimmassa merkityksessä.”⁷⁴

”Bella oli niin kuin tavallisesti sanotaan ”suloinen tyttö”. Hän oli iloinen ilman vallattomuutta, sekä niin luonnollinen ja vaatimaton, ettei häneen pystynyt toverien ja omaisten jumaloitsemiseenkaan. (--) Mutta hän oli liian herkkäluontoinen ja siinä oli hänen suurin vaaransa. Hänestä olisi hyvin helposti voinut tulla tuommoinen ”suloinen tyttö”, joka ei olekaan mitään muuta kuin suloinen, joka ei ajattele, ei muodosta itselleen omaa mielipidettä, ei toivokaan maailmassa muuta, kuin saavansa olla pikku suloinen, huoleton nukke.”⁷⁵

⁷² Topelius, 1889, s. 4. Teoksen alkusanat.

⁷³ Voipio, 2017, s. 26.

⁷⁴ Topelius, 1889, s. 14.

⁷⁵ Topelius, 1889, s. 15.

Bella Palmfeltin perhe on suuri, keskisäädyn perhe, jonka lapsista hän on toiseksi vanhin. Bellan äiti on vahvaluontoinen ja lastensa kasvatukseen panostava nainen, jolta Bella kysyy neuvoja mielellään. Äiti harmittelee Bellan kohdalla sitä, että tämä ehti aloittaa koulunsa ennen yhteiskouluja. Tämän takia tyttö opiskeleekin vain tytöille suunnatussa, ruotsinkielisessä koulussa neljättä luokkaa. Koulussa Bella on kaikkien ”lemmikki”, kuten Toini Topelius häntä kuvaa. Bella on siis suosittu luokallaan, ja kaikki kilpailevat hänen huomiostaan.⁷⁶

Kirjan alussa Hanna Rappe aloittaa Bellan luokalla uutena oppilaana. Hän aiheuttaa heti paljon ihmetystä ja puhetta jurolla ja kylmällä käytöksellään. Hannan perhetaustaa ja luonnetta kuvaillaan kirjassa seuraavasti, kun hän vierailee Palmfeltien onnellisessa kodissa:

”Juuri tämmöiseksi hän oli hän ajatellut kodin ja tämmöistä olisi hän itselleen toivonut. Hänen oma kotinsa oli niin köyhä ilosta ja mukavuudesta, rakkaudesta ja rauhasta. Vastakohta koski häneen. (--) ei hän sopinut täällä, hän, jolla oli niin kova luonto ja arka olento.”⁷⁷

Hannan luonne saa kuvauksen myös Bellan kuvakulmasta hänen ensimmäisenä päivänään uudessa koulussa:

”Hän huomasi kuinka hyvästi Hanna vastasi, - ei tyttöjen tavallisella epävarmuudella, - kuinka taitava hän oli kaikissa aineissa, kuinka hän kohteli opettajia ja tovereita jonkunmoisella jäykällä välinpitämättömyydellä, joka teki mahdottomaksi lähestyä häntä.”⁷⁸

Hanna Rappen perheolosuhteet ovat paljon karummat kuin Bellan: hänellä ei ole sisaruksia, ja isä on jättänyt hänet ja äitinsä selviämään yksin. Hannan koulunkäynnin kustantaa kaukainen sukulainen velaksi. Jos Bella on helposti lähestyttävä, suloinen ja taipuvainen, on Hanna kova, järkevä ja taipumaton. Kaksikko muodostaa kuitenkin odottamattoman ystävyuden eroavaisuuksistaan huolimatta, kun Bella kiinnostuu uuden luokkatoverinsa uusista ajatuksista liittyen etenkin naisten ja tyttöjen asemaan ja hyvän elämän luonteeseen. Ennen sairaanhoitajan urasta haaveillut Bella, joka haluaisi paistella vain lettuja sairaille, tahtookin perustaa talouskoulun ja muuntuu vakavamielisemmäksi.⁷⁹ Samanlainen muutos

⁷⁶ Topelius, 1889, s. 6, s. 15-16, s. 18.

⁷⁷ Topelius, 1889, s. 35.

⁷⁸ Topelius, 1889, s. 10.

⁷⁹ Topelius, 1889, s. 37-38, s. 40, s. 90.

leviää myös muissa luokan tytöissä, jotka Hanna saa ajattelemaan yhteiskunnallisia asioita. Rappesta tulee koko luokan merkkihenkilö ja johtohahmo.

Kirjassa toimii kaksi erilaista tasoa: yhteiskunnallinen keskustelu tyttöjen suulla sekä Hannan ja Bellan suhde. Kirjan juonikulku on tyttökirjoille tyypillisen episodimainen. Toisiinsa vain osittain liittyvät, peräkkäiset tapahtumat kehystävät tyttöjen keskustelua ja pohdintaa.⁸⁰ Bellasta ja Hannasta tulee sydänystävät, ja suhdetta koetellaan monin keinoin pitkin kirjaa. Samalla sivuhenkilöt solmivat omia ihmissuhteitaan, ja osallistuvat Hannan ja Bellan elämiin kukin tavallaan. Teoksen ytimessä on tyttöjen kasvu kohti nuoren aikuisen elämää ja itsenäisiä omia valintoja. Hannan ja Bellan vastakkaiset luonteet hioutuvat pehmeämmiksi, kun molemmilla on toisiinsa hyvä vaikutus. Lopussa tiivis luokka eroaa haikeiden jäähyväisten merkeissä, Bella lähtee suurelle ulkomaanmatkalle ja Hanna jää Helsinkiin hoitamaan sairasta isäänsä. Tapaturman vuoksi luokalleen jäävä Bella lupaa istuttaa uusien ajatuksien siemenet myös uudelle luokalleen matkansa jälkeen.

Kehitysaikana-kirja mukaillee 1800-luvulla kehittynyttä tyttökirjallisuuden traditiota lajityypillisesti. Suosituin määritelmä tyttökirjalle on Boel Westinin kuvaus, jossa tyttökirja määritellään naisen kirjoittamaksi kehityskertomukseksi tytöistä. Tyttökirjallisuudella on myös tarkoin määritelty lukijakunta, joka koostuu tytöistä ja nuorista naisista. Miljöönä toimivat usein koti ja koulu, joiden piirissä tyttöhahmojen nähdään kehittyvän ja kokevan. Tyttökirjallisuuden toistuvia teemoja ovat ystävyys sekä laajemmin ihmissuhteet, koulutus ja tytön asema. Nämä piirteet toistuvat transnationalisilla tasoilla, etenkin 1800-luvulla julkaistun tyttökirjallisuuden kohdalla. Topeliuksen teos, kuten monet muutkin 1800- ja 1900-luvun taitteen suomalaiset tyttökirjat ovat ottaneet mallia angloamerikkalaisesta kirjallisuusperinteestä, ja näiden merkkiteoksista. Tällaisia teoksia olivat muun muassa L.M. Alcottin *Pikku naisia* (1868) ja *Tytöistä parhain* (1869). Vaikka suomalaiset teokset jäljittelevät tyyliltään paljonkin angloamerikkalaisia esikuviaan, on niissä myös hyvin suomalaisia katsantokantoja ja miljöitä, jotka tekevät niistä itsenäisiä tarinoita. Suomalaisen varhaisen tyttökirjallisuuden vaikuttavimpia piirteitä on vahva isänmaallisuus, joka heijastelee kansallisromantiikkaa ja suomalaisuuden luomista. Tyttökirjat ovat myös lähes poikkeuksetta sivistyneistön kynistä.⁸¹ Tyttökirjojen ollessa suunnattuina lapsille ja nuorille, on kirjallisuudenala usein luettu osaksi juuri lasten- ja nuortenkirjallisuutta. Kirjallisuudenlajilla on kuitenkin vahvoja yhteyksiä naiskirjallisuuteen, toistaen lajin sekä

⁸⁰ Voipio, 2017, s. 26.

⁸¹ Voipio, 2017, s. 26.

viihteellisiä, että vakavampia teemoja. Tämän yhteyden kautta aiheiksi nousevat myös sukupuoli, seksuaalisuus ja valta.⁸²

Suomessa lastenkirjallisuus oli nostanut päätään 1800-luvun loppupuolella Zachris Topeliuksen töiden kautta. Lasten- ja nuortenkirjallisuutta julkaistiin enemmän kuin koskaan, ja suosion kasvu on liitetty yhteiskunnan ja kulttuurin nopeaan modernisoitumiseen Suomessa. Kansainvälisesti 1800-luvulla lasten- ja nuortenkirjallisuus oli teemoiltaan yhteneväistä, ja niissä käsiteltiin isänmaata ja kodin kunnioittamista. Kirjoja ei myöskään eroteltu sukupuolen mukaan.⁸³

Tyttöjen oma kirjallisuus syntyi erilaisista tarpeista ja odotuksista, jotka suuntautuivat tyttöihin. Myry Voipio kirjoittaa väitöskirjassaan, että kyseessä oli kahden kohderyhmän halu ja tarve: tytöt halusivat lukea, ja heidän kasvattajansa taas ohjailia. Sukupuolittunut kasvatus keskisäädyn elämäntavassa johti siihen, että tytöillä oli enemmän vapaa-aikaa, joka johti yleistyvään lukemiseen harrastuksena. Tarvittiin siis sopivaa, kasvattavaa kirjallisuutta, joka näkyi 1800-luvulla uuden kirjallisuuslajin esiinnousuna. Ohjailevan ja kasvattavan tematiikan lisäksi tyttökirjallisuuteen on alusta alkaen liittynyt myös emansipatorinen dialogi. Tämä näkyy monien varhaisten teosten käsitellessä koulutusta, ammatteja, avioliittoja ja ihmissuhteita, sekä näiden sosiaalisten ja kulttuuristen koodistojen odotuksia suhteessa tyttöihin. Suomessa sekä ruotsinkielisiä että suomenkielisiä tyttökirjoja ilmestyi 1800- ja 1900-lukujen taitteessa vain noin kymmenkunta.⁸⁴

Kehitysaikana-teos linkittyy vahvasti tähän ohjailun ja emansipaation kaksoisdialogiin, jossa kirjailija yrittää sekä ohjata tyttöjä omasta näkökulmastaan parhaaksi katsomaansa suuntaan, mutta samalla puhuu valinnanvapaudesta, yhteiskunnan rajoittavista odotuksista ja onnen tavoittelusta ahkeralla työnteolla. Toini Topeliuksen kirjan voidaan katsoa kuuluvan emansipatoriseen keskusteluun kirjailijan omien yhteiskunnallisten ajatusten kautta, omistihan hän työnsä Suomelle ja sen naisille. Emansipatorisessa muodossaankin se on ohjaileva, kasvattava kertomus, vaikka ”oikeanlaisen” käytöksen ja ajatusten juuri olisikin naisen vapautumisessa. Täten onkin kyse siitä, minkälaisen elämän kirjailija itse koki tavoittelun arvoiseksi, mitä hän piti tärkeänä, ja miksi. Ensimmäinen suomalainen tyttökirja osoittaa siis sen, että 1800-luvun Suomen naisliikkeen puitteissa emansipaatio

⁸² Voipio, 2015, s. 27, 35.

⁸³ Huhtala, 2003, s. 38.

⁸⁴ Voipio, 2015, s. 3, s. 51.

tarkoitti vapautumista oikeanlaiseen suuntaan, ei valinnanvapautta kaikista mahdollisista vaihtoehdoista, joita tyttö saattaisi keksiä.

Teoksen alkusanoissa, joka on otsikoitu ”*Tytöilleni*”, kirjoittaja puhuttelee suoraan lukijoitaan. Topelius pohtii tyttöyden luonnetta ja kuvailee lukijoidensa iälle spesifejä tuntemuksia runollisin sanankääntein. Tytöt aikuisuuden kynnyksellä kuvataan niin nuorina koivuina, jotka tuntevat maailman raitisten tuulten suhisevan lehdissään, kuin kananpoikina, jotka astuvat ulos kuoristaan. Toini suuntaa kirjansa tytöille, joissa on herännyt halu ”syliinsä sulkea tuntematonta tulevaisuutta.” Kirjailija kirjoittaa pyrkineensä teoksensa sivuille kuvaamaan mielentiloja ja tunteita, joita tytöt lapsuuden ja nuoruuden kynnyksellä kokevat. Hän kertoo myös yhdistäneensä tähän kehityksen kuvaukseen omien sanojensa mukaan ”edestavastuksia”, jotka heitä odottavat elämässään. Lukijoiksi siis odotetaan Bellan ja Hannan ikäisiä tyttöjä, jotka ennemmin ajattelevat aikuisuuttaan ja suunnittelevat tulevaa elämäänsä, ei lapsia, jotka elävät hetkessä. Kirja sidotaan ohjailevaan tarkoitukseensa korostamalla, että vasta kun yksilö tuntee tarkoituksensa ihmisenä, on elämä saava muotonsa ja sisältönsä.⁸⁵ Yhdistämällä tyttöjen oletettuja tuntemuksia aikuisuuden kynnyksellä tämän aikuisuuden mukanaan tuomiin vastuisiin ja oletuksiin, Topelius valmistaa lukijoitaan tulevaan. Hän rohkaisee tarttumaan elämään ja maailmaan, tuohon vielä tuntemattomaan todellisuuteen, mutta samalla varoittaa, ettei tilaisuuteen tule tarttua sidotuvin silmin.

Kehitysaikana kytkeytyy, kuten aiemmin mainittu, suomalaisen naisasialiikkeeseen, jolla taas oli vahvat yhteydet fennomaaniseen liikehdintään. Suomalaisuus ilmenee kirjassa etenkin maisemien kuvailuna ja ihailuna, mutta jää kuitenkin taka-alalle naisen aseman ja tyttöjen keskinäisen pohdinnan varjoon. Uskonnollisuutta ei kirjasta löydy, muutamien fraasien lisäksi, eikä aihe ollut kirjoittajallekaan tärkeintä elämässä.⁸⁶ Emansipaation ja naisasialiikkeen ihanteiden mukana peilautuu jotain muutakin. Kirja kuvaa suhteita, joita naiset ja tytöt keskenään rakensivat. Tytöt ovat tovereita, jotka viettävät kaiken vapaa-aikansa keskenään. Läheiset sydänystävyydet tarjoavat ikkunan keskustelulle naisten ja tyttöjen välisestä romanttissävyydestä läheisyydestä, jossa toinen nainen on elämän kantavana voimanlähteenä. Naisesta toisen naisen elämänvoimana kirjoitti Toini Topelius Ruotsiin asti, puolustaen näitä suhteita erotiikan ja seksuaalisuuden leimalta. *Kehitysaikana* antaa kuvauksia siitä, millaisia nämä suhteet saattoivat olla, tai mitä niiden toivottiin olevan ideaalitasolla. Toini Topelius on kuvannut teoksensa sivuille luultavasti myös osan omista

⁸⁵ Topelius, 1889, s. 4-5.

⁸⁶ Stenberg, 2007, s. 162.

tuntemuksistaan muita naisia kohtaan, ja jättänyt jälkeensä merkkejä sellaisesta naisten yhteiselosta ja olemisesta, johon ei liity sukulaisuussuhteita tai miestä. Kuvatut suhteet muistuttavat 1800-luvulle tyypillisiä romanttisia ystävyyskäsityksiä naisten välillä. Näitä suhteita on tutkittu niin Yhdysvaltojen kuin Euroopankin konteksteissa. Tulen palaamaan aiheeseen seuraavissa alaluvuissa.

Kehitysaikana osuu juuri sellaiseen aikakauteen yhteiskunnallisessa keskustelussa, jossa seksuaalisuuksista ja niiden eri muodoista on debatoitu, ja niitä on julistettu laittomiksi. Toini Topeliukselle, Dagnyn kirjeen perusteella, hänen suhteensa ja tunteensa naisiin eivät olleet verrattavissa tähän uuteen, vaaralliseen, seksuaaliseen rappeumaan. Ne eivät olleet hänelle sama asia, vaikka monet ajan seksologiset tutkimukset sisälsivät juuri käänteisen seksuaalitunteen, eli homoseksuaalisuuden, kuvauksia läheisten, romanttisten ystävyyskäsitysten kautta. Ennen seksologien teorioita, eurooppalaisessa kontekstissa, tällaiset suhteet eivät välttämättä olleet ongelmallisia, eikä niitä nähty yleisesti seksuaalisina.⁸⁷ Stenberg on tuonut esiin tutkimuksessaan, että uuden homoseksuaalisen identiteetin yhteensovittaminen porvarillisen elämän kanssa oli ajatuksena mahdoton.⁸⁸

Tekstisisällössään *Kehitysaikana* jää ikään kuin harmaalle alueelle, jossa ainakin kaksi tulkintaa naisten välisistä suhteista ovat olleet olemassa: toisaalta kirjoittajan oma poliittinen ja henkilökohtainen puheenvuoro, sekä seksuaalisuuksista käyty määrittelevä keskustelu. Topelius tarjoilee oman kuvansa ja näkemyksensä suhteista, joita samaan aikaan ollaan Euroopassa määrittelemässä muodoltaan uudelleen seksuaalisuuksien kautta. Kirjailija siis edustaa tutkijan näkökulmasta seksologeja edeltävää suhdekäsitystä, esimerkiksi juuri romanttista ystävyyttä. Toinin vaalimat suhteet eivät kuitenkaan lakanneet olemasta seksologien tutkimusten myötä, vaan elivät yhteiskunnassa luultavasti rinnakkain, vaikuttaen toisiinsa. Suomalainen yhteiskunta ei kuitenkaan nähnyt Topeliuksen teoksessa mitään hälyttävää, sillä kirja ei herättänyt sen suurempaa keskustelua, ei niin positiivista kuin negatiivistakaan. Vakaville yhteiskunnallisille pohdinnoille pohjaava kirja ei innostanut kuitenkaan lukijoita, jonka jälkeen suomalaisessa tyttökirjallisuudessa siirryttiinkin keveämpiin kuvauksiin tyttöydestä.⁸⁹

⁸⁷ Faderman, 1992, s. 7, s. 238.

⁸⁸ Stenberg, 2007, s. 163.

⁸⁹ Orlov, 2003, s. 57.

3.2 Rakkauden kieli

”Vaikka hän [Hanna] oli satoja kertoja sanonut itselleen, ettei hän koskaan tahtonut niin lujasti kiinnittää sydäntänsä keneenkään, että luopuminen siitä tuntuisi kipeältä, tunsu hän nyt, kuinka arvaamattoman kalliiksi Bella oli käynyt hänelle.

(--)
Hän huomasi kummastuksella, kuinka hän nyt toivoi saavansa rakastaa jotakin ihmistä, hän, joka kuitenkin yhä vielä luuli, ettei kukaan muu ollut vapaa, kuin se, joka oli kaikista tunteista riippumaton.” – *Kehitysaikana. Tyttöistä kertoeli Tea*, 1889.⁹⁰

Hanna ja Bella muodostavat keskenään *Kehitysaikana* kirjan sivuilla vahvan ja intensiivisen ihmissuhteen. Bella kiinnostuu Hannasta välittömästi, ja kokee tämän kiehtovaksi uudeksi luokkatoveriksi. Hanna taas ei ole kovinkaan kiinnostunut, vaan näkee Bellassa vain tämän pehmeän luonteen vaarat, ja onnistuu loukkaamaankin hänen tunteitaan karkealla luonteellaan heidän keskustellessaan ensi kerran. Bella on kuitenkin päättäväinen, ja pienin askelin lähentää suhdettaan tyttöön. Kirjan alussa kuvataan, kuinka Bella Palmfelt on koulussa koko oman luokkansa ”lemmikki”, ja kuinka he kilpailevat hänen huomiostaan ensimmäisenä koulupäivänä loman jälkeen. Kukaan ei kuitenkaan voi kehuskella ”olevansa Bellalle läheisempi ystävä kuin muutkaan,”⁹¹ kunnes Hanna astuu kuvioihin.

Hanna on selvästi erilainen, merkittävä, ja Bellan silmissä eroaa muista ystävistään. Bella hakeutuu aktiivisesti hänen seuraansa, kun taas muut hakeutuvat Bellan seuraan. Bella ja Hanna viettävät suurimman osan ajastaan yhdessä, kahdestaan tai luokkatovereiden kanssa. Kaksikko kaipaa, muistelee ja rakastaa toisiaan, ja läheisyyden muovaamina he jakavat elämänsä ja tulevaisuudenhaaveensa keskenään. Tässä luvussa analysoin kirjan pääosien tunteita toisiaan kohtaan ja miten niitä on sanoitettu. Selvitän, miten Toini Topelius on nähnyt ja merkityksellistänyt naisten ja tyttöjen keskinäisiä suhteita, ja miten ne näyttäytyvät hänen kirjoittamanaan ”elämänvoimana.”

Päivi Lappalainen on kirjoittanut ystävydestä varhaisissa tyttökirjoissa, ja kuinka rakkaimman ystävän teema on ollut näissä keskeisenä vaikuttajana. Hän tuo esille, kuinka Topelius kuvaa tyttöjen välistä sokeaa uskollisuutta ja rakkautta, ja että samoja piirteitä löytyy myös muista ensimmäisistä suomenkielisistä tyttökirjoista kuten Helvistä (1900) ja

⁹⁰ Topelius, 1889. s. 163.

⁹¹ Topelius, 1889, s. 6-8, 1-13.

Eeva Aarniosta (1901). Tämän jälkeen tyttöjen välisen avoimen ja intensiivisen rakkauden kuvaaminen katoaa suomalaisesta tyttökirjallisuudesta.⁹² On siis tapahtunut jokin sosiaaliskulttuurinen muutos, joka on muokannut tapaa ilmaista ja puhua ystävydestä ja intensiivisistä suhteista tyttöjen kesken kirjallisuudessa, miksei yleisemminkin. Kirja sisältää jotain sellaista, joka on myöhemmin nähty sopimattomaksi tyttökirjan kaksoisdialogiseen luonteeseen: emansipaatio ja ohjaus olivat vaihtaneet suuntaansa.

Tuula Juvonen ja Kati Mustola ovat analysoineet ilmiötä Minna Canthin teoksissa. Hieman Topeliuksen kirjaa ennen ilmestyneessä *Hanna*-teoksessa (1886) kuvataan tyypillistä, nuorta porvarisnaista 1800-luvun kirjallisuusperinteen mukaisesti. Juvonen ja Mustola kiinnittävät huomionsa intensiivisiin, jopa erotisoituihin kouluajan ystävyysuhteisiin tyttöjen välillä. Tyttöjen teki mieli suudella toisiaan ja heidän oli sopivaa nukkua samassa sängyssä toisiaan syleillen. Suhteiden sijaan kritiikin kohteeksi kirjassa pääsi tyttöjen paljasjalkainen kulkeminen kevyissä, liian paljastavissa vaatteissa. *Hannassa* kuvataan myös vahvoja ihastumisen tunteita aikuisia naisia kohtaan, jotka saavat sydämen lyömään ja hengityksen tiheäksi. Juvonen ja Mustola kirjoittavat, että nuorten ja myös aikuisten naisten hellyydenosoitukset, jotka olisi helppoa leimata omassa ajassamme lesboeroottisiksi, eivät sitä olleet omana aikanaan. Naisten välistä seksuaalista halua vasta konstruointiin 1800-luvun lopulla seksologien toimesta, eikä seksuaalisesti kääntyneen naisen identiteetti yltänyt ”normaalien” porvarisnaisten elämään.⁹³ Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteikö naisten välillä olisi voinut olla sellaisia tekoja, jotka nykyään tulkitsisimme eroottisiksi, tai jotka seksologit 1800-luvulla ne sellaisiksi leimasivat.

Lillian Faderman valaisee romanttisen ystävyden ilmiötä ja ulottuvuuksia lesbohistoriallisessa kivisteksteissä *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love Between Women from the Renaissance to the Present* (1991). Tutkiessaan 1800-luvun sivistyneistön naisten kirjeenvaihtoa angloamerikkalaisessa kontekstissa, hän huomasi, että melkein jokaisella tutkimallaan naisella oli jossakin elämänsä vaiheessa merkityksellinen ja romanttinen suhde naisen kanssa. Nämä, Fadermanin mukaan romanttisen heterosuhteen kriteerit täyttävät suhteet, oli 1800-luvulla nimetty romanttisiksi ystävyyksiksi. Suhteet saattoivat sisältää yhdessä nukkumista, hyväilyä, suudelmia ja suureellisia rakkaudentunnustuksia, joissa osapuolet vannovat pysyvänsä toisilleen uskollisina ikuisesti. Ympäröivä yhteiskunta hyväksyi suhteet, ja kannustikin niihin, kunhan

⁹² Lappalainen, 2021, s. 213.

⁹³ Juvonen & Mustola, 1996, s. 30-31.

molemmat naiset olivat porvarillisen, ”normaalin” naisen kehyksien sisällä. Faderman esittää, että asennemuutos naisten välisiin intensiivisiin suhteisiin muuttui yleisesti Euroopassa 1800- ja 1900-lukujen taitteessa seksologien uusien teorioiden vaikutuksesta, jotka muuttivat näiden suhteiden merkitystä.⁹⁴ Tämä muutos selittäisi osaltaan sitä, miksei avoimen fyysisiä ja rakkaudentäyteisiä ystävyysuhteita kuvata enää tyttökirjoissa 1900-luvun alun jälkeen.

Vaikka Fadermanin teosta on suuresti myös arvosteltu esimerkiksi sen oletuksesta naisten välisten suhteiden seksittömyydestä ja liian laveasta määritelmästä lesbohalulle,⁹⁵ tarjoaa se tavan määritellä ja ymmärtää naisten välisiä tunteita ja halua. *Kehitysaikana* sopii tunnekuvaailultaan tähän romanttisen ystävyuden suhdemääritelmään, kuten sopivat Toini Topeliuksen omat suhteensakin, joita hän puolusti homoseksuaalisuuden eroottiselta leimalta kirjeessään Dagnyyyn 1887. Se, että naisten välinen seksuaalinen halu on käsitteellistetty samoihin aikoihin, antaa kimmokkeen pohtia sitä, miten Bellan ja Hannan suhde kuvataan kirjassa. Topelius puhui kirjeessään ruotsalaiseen naisasialehteen naisten välisen suhteen epäarvostuksesta ja osallistui samalla edellä mainittuun keskusteluun suhteiden laadusta, puolustaen täten myös omia tunteitaan ja elämänsä suhteita. Bellan ja Hannan suhde omalta osaltaan puolustaa tätä Toinin ihannetta, ja antaa esimerkin hyvästä yhdessäolosta, jolla on vain positiivinen ja kasvattava vaikutus sen osapuoliin. 1800-luvun lopulla ei ollut tavatonta, että keskisäädyn edustajat pyrkivät avoimesti paheksumaan homoseksuaalisia taipumuksia ja erotiikkaa suojellakseen omaa porvarillista identiteettiään.⁹⁶ Seksuaalisen kääntyneisyyden leiman sopimattomuus omiin samansukupuolisiin tunteisiin tehtiin selväksi.

Kehitysaikana välttää seksuaalisia teemoja, jotka loistavat poissaolollaan porvarillisen siveyden mukaisesti, mutta fyysinen yhdessäolo on silti läsnä suudelmissa ja hiussuortuvien hyväilyssä. Se, ettei kirja ole saanut juuri minkäänlaista vastaanottoa lehdistössä, kertoo siitä, ettei suomalaisen yhteiskunnan porvarillinen aines ollut ainakaan vielä uudelleenmerkinnyt tyttöjen romanttisia ystävyksiä uudella, homoseksuaalisella leimalla. Kirjan sisältö ei herättänyt huolta, joka olisi vaatinut sensurointia tai myyntikieltoa. Uusi Suometar, fennomaaninen ja täten keskisäädyllyiset kytkökset omaava sanomalehti, on julkaissut vuoden 1890 toukokuun numerossaan pienen kirja-arvostelun Toini Topeliuksen

⁹⁴ Faderman, 1991, s. 6-7, s. 9-10.

⁹⁵ Esim. Vicinius, 2012, s. 569.

⁹⁶ Juvonen, 1995, s. 68.

teoksesta. Tyttökirja saa pisteitä tyttöjen kuvauksesta realistisesti, mutta kirjan lopun juonikuviot saavat huonompaa kritiikkiä, ja niiden katsotaan olevan ”kompositio-virheitä.”⁹⁷ Saman lehden joulukuisessa numerossa ilmestynyt kirja-arvio teoksen suomennoksesta saa huomautuksia vain siitä, että rujan ja valhetta vihaavan Hanna Rappen luonne koetaan epäuskottavasti kirjoitetuksi. Moitteita sai myös suomenkielinen käännös, joka ei arvioijan mielestä vastaa pääkaupungissa oikeasti puhuttua kieltä.⁹⁸

Seksuaalisuuden näkymättömyys ei tarkoita, että romanttista rakkautta ei sen sijaan voisi lukea tekstistä. Kirjan hahmot ovat hyvinkin tietoisia romantiikasta ja niiden muodostamista suhteista. Bella vertaa tunteitaan erästä poikaa ja Hannaa kohtaan seuraavasti:

”Niin, se oli eräs Pentin kumppani, jonka nimi oli Oskar. (--) Hän oli hyvin kaunis ja siivotapainen ja minä rakastuin häneen ihan heti paikalla, tai ainakin luulettelin sitä.

(--) Ja kun sitten oikein tutkin itseäni, huomasin minä, että tunteeni häntä kohtaan ei ollut juuri mistään kotoisin, minä saatoin luopua siitä minä hetkenä tahansa. En pitänyt hänestä kymmeneksikään osaksi niin paljon kuin nyt sinusta, Hanna.”⁹⁹

Bella arvelee myös keksineensä nämä tunteet Oskaria kohtaan, sillä niin monilla hänen ystäväillään oli samanlaisia tunteita jotakin poikaa kohtaan. Hän ajatteli olevansa huonompi, jollei hänellä olisi myös samanlaista ihastusta.¹⁰⁰ Hannaa kohtaan tuntemistaan tunteista hän taas on varma. Hahmo itse vertaa näitä suhteita ja toteaa heterokuvaan sopivat tunteensa virheelliseksi. Olivat kyseessä sitten minkälaiset tunteet tahansa Hannaa kohtaan, ovat ne äärimmäisen vahvoja ja elämää määritteleviä, jollaisia hän ei ole aikaisemmin tuntenut.

1800-luvun rakkauskulttuurissa sekä miehet että naiset olivat yhtä mieltä siitä, että naisille rakkaus oli tärkeämpää, ja naisten myös uskottiin kykenevän syvempään rakkauteen kuin miesten. Rakkaus ei saanut olla vain aistinautintoa, vaan sen tuli kummuta myös järjestä ja sydäimestä.¹⁰¹ Romanttisien ystävyysien aikakaudella oli tavallista, että intensiiviset suhteet säilyivät avioliiton jälkeenkin, ja naiset saivat näistä suhteista emotionaalisen tyydytyksensä. Tuula Juvonen on kirjoittanut tutkimuksessaan Hilda Käkikoskesta, että koska naiset eivät nauttineet arvostuksesta ja vallasta miesten ylläpitämässä yhteiskunnassa, olivat he sen sijaan arvostettuja ja merkityksellisiä toisten naisten elämässä.¹⁰² Ei siis ole ihme, jos

⁹⁷ ”I Utvecklingstid. Berättelse om flickor. Af Tea.” Uusi Suometar, 115/1890, s. 2.

⁹⁸ ”Kehitys-aikana. Tytöistä. Kertoeli Tea.” Uusi Suometar, 300/1890, s. 2.

⁹⁹ Topelius, 1889, s. 79-80.

¹⁰⁰ Topelius, 1889, s. 80-81.

¹⁰¹ Häggman, 1994, s. 99-100.

¹⁰² Juvonen, 1995, s. 44-45.

syvempään rakkauteen kykenevät naiset kokivat keskenään merkityksellisimmät romanttiset suhteensa. Bella omalta osaltaan vetää rajan poikiin ja tyttöihin tuntemiensa tunteiden välille: hän rakastui Oskariin, koska luuli häneltä sitä odotettavan. Hannaan hän rakastuu orgaanisesti, muiden mielipiteistä välittämättä, vaikka suhde Hannaan herättää muissa ystävissä kateutta.

Vaikka kirjassa ei monia miespuolisia hahmoja olekaan, on yksi heistä selvimmin esillä oleva Bellan isovelji, 17-vuotias lääkäriksi haluava Pentti. Hahmo avaa mahdollisuuden tutkia myös kielikuvia, joita Hanna käyttää verrattuna poikapuolisesta tutustaan ja Bellasta. Pentti viettää aika ajoin aikaansa tyttöjen kanssa, ja he ovat hyvinkin tuttavallisia: hän opettaa Hannaa luistelemaan ja Hanna parsii hänen vaatteitaan.¹⁰³ Hanna muutoinkin lähestyy poikia tuttavallisesti tilanteissa, joissa sen annetaan ymmärtää olevan yleisen tavan vastaista, kun muut tytöt kauhistelevat hänen toimiaan. Tanssiaisissa Hanna lähestyy vapaasti poikaryhmää, ja utelee heidän opinnoistaan lopulta hämmentyen, kun muissa tilanteissa niin välittömät pojat nyt ujostelevat ja välttävät katsekontaktia.¹⁰⁴ Kirjassa Hanna suhtautuu sen harvoihin miespuolisiin hahmoihin välinpitämättömän tuttavallisesti, vaikka hänet heitetään keskelle nuorten kohtaamispaikkaa ja ujoja ihastumisia symboloiviin tanssiaisiin. Samalla samoissa tanssiaisissa useat tytöt odottavasti haikailevat tanssialin toisella puolella seisoskelevia poikia ja kertoilevat romanttisista kokemuksistaan.¹⁰⁵

Tämä on mielenkiintoista 1800-luvun porvarillisessa kontekstissa, jolloin romantiikka ja rakkausavioliitot olivat syrjäyttäneet aatelisiin liitetyt perheiden väliset sopimusliitot. Uusi rakkausavioliiton ihanne loi uudenlaista kulttuuria myös puolisonvalintaan ja seurusteluun liittyen: oli kyettävä kaikin keinoin herättämään mahdollisen kiinnostuksen kohteen huomio. Nuorten rakastumiselle luotiin oma pelikenttänsä, jota edustivat nimenomaan tanssiaiset ja erilaiset muut huvittelut. Tanssiaisten uusi muotitanssi valssi syrjäytti piiri- ja ryhmätanssit, antaen tilaa intiimimmälle, kahdenkeskiselle tutustumiselle.¹⁰⁶ Tanssiaisissa etsittiin siis aktiivisesti heterokehyksessä sydämen valittua, ja Hanna ei usko koko touhun olevan mistään kotoisin, eikä voi ymmärtää niiden hienoutta.

Hannan platonista suhtautumista miespuolisiin hahmoihin vahvistetaan vielä sanavalinnoilla, joissa isovelji Pentti muistaa liittää tuttavallisen, mutta hieman etäisen

¹⁰³ Topelius, 1889, s. 24-25, 177-178.

¹⁰⁴ Topelius, 1889, s. 59-60.

¹⁰⁵ Topelius, 1889, s. 56-57.

¹⁰⁶ Vainio-Korhonen & Lahtinen, 2015, s. 190, 197-198.

”toveri”-liitteen Hannan nimen yhteyteen.¹⁰⁷ Tämä tuodaan esille, kun Hanna on parsimassa hänen paitaansa, ja korostetaan, että teko on platonisten ystäväysten välinen. Samaa sanaa käytetään kirjassa aiemminkin, kun kuvataan sisarusten, Pentin ja Bellan, välisen suhteen olevan ”ystävällisellä, toverin kannalla.”¹⁰⁸ Tutkiessaan Hilda Käkikosken kirjeenvaihtoa, ja etsiessään tapoja sanoittaa naisten välistä halua 1800-luvun porvarillisessa kontekstissa, Tuula Juvonen esittää juuri ’toveri’-sanan ilmaisevan tietynasteista etäisyyttä kahden ihmisen välillä.¹⁰⁹ Kyseessä voisi siis olla sellaista ystävyyttä, joka on lähempänä sitä, miten itse omassa ajassamme ymmärrämme platonisia ystävyys- ja tuttavuussuhteita. Toini Topelius luo kertomistavallaan ja sanavalinnoillaan kuvan, jossa Hanna suhtautuu miespuolisiin hahmoihin platonisesti ja vailla ujostelua. Samalla muodostuu kuva, jossa tytöt ja pojat voivat olla keskenään ”vain” etäisiäkin ystäviä ja tuttavina. Tämä kuva antaa tilaa taas tyttöjen välisien suhteiden vahvemmillem merkityksille ja mahdollisuuksille heterouteen taipuvassa historiantutkimuksessa.

Hannan juonikaareissa Bella onkin sitten aivan toista maata. Bellan kertoessa Hannalle, että pitää hänestä suunnattomasti enemmän kuin Oskarista, Hanna ei ole vielä vakuuttunut omista tunteistaan. Bella on kertonut, kuinka luuli rakastuneensa Oskariin, ja keskustellut sitten Hannan kanssa siitä, miten koululaisromanssit ovat usein vain harhaa eivätkä sisällä aitoja tunteita. Bella hakee Hannalta varmistusta omille tunteilleen tyttöä kohtaan, ja utelee niiden aitoudesta. Hanna vastaa, että heidän iässään on tietenkin mahdollista oikeasti rakastua, mutta hän ei tiedä ovatko hänen tunteensa Bellaa kohtaan pysyviä. Hannan vastaus on järkytys, sillä Bella on aivan varma omista rakkauden tunteistaan, eikä voi käsittää miten Hanna ei voi uskoa heidän pysyvän aina ystävinä. Hanna kertoo, ettei hän voi itselleen mitään, sillä tulevaa ei voi tietää ja voi olla, että he kasvaessaan ajautuvat aivan eri suuntiin.¹¹⁰

Tässä keskustelussa Bella puhuu rakkauden tunteista, ja kuinka ne kohdistuvat Hannaan, verraten niitä poikaa kohtaan tuntemiinsa tunteisiin. Täten tunteet sekä Hannaa että Oskaria kohtaan on Bellan ajatuksissa tahoillaan koodattu samankaltaiseen rakkauteen, vaikkei usko oikeasti rakastaneensa aiemmin kyseistä poikaa. Kokemalla vahvoja tunteita Hannaa kohtaan hän tietää, mitä rakkaus todella merkitsee. Tulkitsen Bellan tarkoittavan juuri Oskaria kohtaan tuntemiaan tunteita sellaisiksi, miten ymmärrämme helposti usein miehen

¹⁰⁷ Topelius, 1889, s. 178.

¹⁰⁸ Topelius, 1889, s. 15.

¹⁰⁹ Juvonen, 1995, s. 84.

¹¹⁰ Topelius, 1889, s. 81-82.

ja naisen välisen rakkauden, eli romanttiseksi ihastumiseksi. Tämän tulkinnan teen siitä, että saadessaan tietää Bellan tunteista hänen ystävänsä kiusoittelivat pojasta ja muistavat edelleenkin toisinaan pilkata häntä asiasta. Hanna taas kokee, että hänen ja Bellan välistä suhdetta tulee ensin koetella, ennen kuin sen kestävyys tietää.¹¹¹

Hanna saa kuitenkin tarvitsemansa koettelemuksen tyttöjen suhteeseen, kun tytölle uskotellaan, että hänellä on turmeleva vaikutus Bellaan. Hanna päättää lopettaa ystävyys ennen kuin on liian myöhäistä. Tilanne jatkuu pitkin kesälomaa, kunnes Bella viimein yrittää puhua ystävänsä oudosta etäisyydestä. Hanna paljastaa pelkonsa Bellan turmelemisesta, ja sanoo, ettei tahdo luopua ystävästään, mutta hänen on ehkä pakko. Bella saa rakkaansa uskomaan, ettei kukaan oikeasti ajattele Bellan menevän pilalle Hannan seurassa, ja kaksikon välille kirjoitetaan hellyyttä huokuva kohta:

”Hän [Hanna] kumartui syvälle alas Bellan käteen tarttuen, - tuohon rakkaaseen käteen, jota hän ehkä kuitenkin vielä saisi pitää omanaan. – Jos vaan tahtoisin uskoa sinua! – kuiskasi hän.

– Sen voit, oma ystävä! – Bella hyväili hiljaa hänen tukkaansa. – Oi, Hanna, ole entiselläsi minua kohtaan! Enhän rakasta ketään maailmassa niin paljon kuin sinua.”¹¹²

Hannan ja Bellan suhde on syventynyt, ja he vaihtavat lempeitä kosketuksia rakkautensa merkiksi. Kohtausta ennen Bella on yllättänyt Hannan saapumalla hänen luokseen ilmoittamatta maalle, jossa Hanna työskentelee kesän. Iloisen yllätyksen saattelemana Bellan ääntä kuvataan Hannalle rakkaaksi ja saapa hän oikein suudelmankin poskelle. Bellasta erityisen Hannalle tekee myös se, että hänen on vaikeaa ”poistaa kaikkea sitä hellyyttä, jonka hän tunsikin, ja puhutella ystävänsä samalla jokapäiväisellä äänellä kuin tavallisia tuttaviaan.”¹¹³ Bella ei ole enää Hannalle kuin kuka tahansa toveri, vaan tärkeä, läheinen ystävä, jota hän pitää omanaan. Tytöt rakastavat toisiaan enemmän kuin ketään muuta maailmassa, ja Hanna toistaa tämän todeksi vielä uudelleen kirjan aikana pelätessään menettävänsä rakkaansa.¹¹⁴

Toini Topelius käyttää erilaisia sanoja erilaisissa tilanteissa, rakentaen niiden avulla kehyksen tyttöjen väliselle suhteelle. Bellan ja Hannan keskinäiset, fyysiset

¹¹¹ Topelius, 1889, *ibid.*

¹¹² Topelius, 1889, s. 120.

¹¹³ Topelius, 1889, s. 114, 117.

¹¹⁴ Topelius, 1889, s. 180.

hellyydenosoitukset ovat yhdistettynä tunteikkaisiin kohtauksiin lisäämään niiden voimaa. Juvonen kirjoittaa siitä, miten halu voi olla sekä fyysistä että tarvetta intensiiviseen henkiseen tai emotionaaliseen läheisyyteen, sekä näiden mahdollisuuksien etsintää.¹¹⁵ Bella ja Hanna muodostavat nimenomaan jälkimmäisen, vahvan henkisen ja emotionaalisen läheisyyden, jota vahvistetaan myös fyysisillä teoilla, kuten käden puristamisella, ajanvietolla, kosketuksilla ja suudelmilla. 'Ystävä'-sana on useimmin Hannan ja Bellan toisistaan käyttämä sana, jota tehostetaan aika ajoin 'oman'- ja 'rakkaan'-adjektiivilla. 1800-luvulla 'ystävä' on toiminut yleisesti synonyymina rakastetulle, joka on Juvosen tutkimuksen mukaan ollut esimerkiksi yleinen tapa aloittaa kirje rakkautensa kohteelle, mutta myös samansukupuolisille läheisille ystäville ja perheenjäsenille. Tuula Juvonen rohkaisee myös pohtimaan sitä, mitä nämä sanat kertovat naisten keskinäisistä suhteista osana sosiaalista todellisuutta aikanaan.¹¹⁶

Toini Topeliuksen tyttökirja raottaa todellisuutta, jossa hän itse koki nämä naisten keskinäiset suhteet elämää kantaviksi ja harvinaislaatuiksi. Tällainen aito sydänystävyyssaa kuvauksen kirjan sivuilla, kun luokan tytöt ovat kerääntyneet viettämään vapaa-aikaansa yhdessä ulos. Eräs luokkatoveri, Lilli, tarkkailee Hannan ja Bellan katseiden vaihtoa, ja kysyy sitten Hannalta, onko Bella hänen paras ystävänsä. Hanna, jonka suhdetta Bellaan ei ole vielä tässä vaiheessa koeteltu, vastaa, että heidän suhteensa läheisyyden aste ei kuulu muille. Samalla Hanna Rappe alkaa keskustelun siitä, kuinka ”parhaan ystävän”-titteli on täysin menettänyt arvonsa liiaksi käytettynä. Eräs tyttö, poikamainen Bertha, yhtyy keskusteluun kertoen oman tarinansa: kuinka hän menetti entisen parhaan ystävänsä juuri siitä syystä, ettei Berthaa arvostettu tarpeeksi. Tämän laatuiseen suhteeseen hän nimeää kuuluvaksi hellät nimitykset, hyväilyn ja lahjojen antamisen.¹¹⁷ Lilli alkaakin muistelemaan, ettei ole koskaan nähnyt vielä Hannan ja Bellan suutelevan. Pohdinta parhaasta ystävästä saa seuraavan kuvauksen Lillin ajatuksissa:

”Itsellään hänellä oli tapana kaikkina aikoina tuhlata suudelmia. Olihan se itse teossa hyvin tarpeetonta. Silloin vaan kun **oikein** rakasti jotakin ihmistä ... Jospa hänelläkin olisi ystävä, ei tuommoinen ”paras”, jota kouluelämä niin usein tarjoo, vaan todellinen ystävä! Hän tunsu itsensä tällä hetkellä niin yksinäiseksi, hänestä tuntui kaikki niin

¹¹⁵ Juvonen, 1995, s. 18.

¹¹⁶ Juvonen, 1995, s. 19.

¹¹⁷ Topelius, 1889, s. 87-88.

puolinaiselta. ja kaikkein inhimillisin kaikista tunteista, halu omistaa jonkun sydän, nosti kyöneleitä hänen silmiinsä.”¹¹⁸

Hanna lohduttaa Lilliä sanoen, että sen minkä hän on jo saanut, voi Lilli saada huomenna.¹¹⁹ Läheiseen, parhaiden ystävien suhteeseen liitetään siis fyysistä kosketusta, lahjoja ja hellyttelynimiä, mutta niitä ei ole pakko olla. Lillin pohtimassa ”oikeassa” ystävyudessa tärkeintä on toisen sydämen omistaminen, eli intensiivinen, molemminpuolinen emotionaalinen side. Tällaista sidettä vailla Lilli on puolinen, häneltä puuttuu jotakin perustavanlaatuisia elämästään. Hannan kommentti siitä, että hän on jo tällaista saanut kokea, on kontekstissa liitettävissä Bellaan, eikä Hanna tuo muita mahdollisuuksia kirjassa esille. Tätä tytön täydeksi tekevää, sydämen omistavaa yhteyttä ei löydy kaikista ihmissuhteista, vain ”todellisesta ystävydestä”, jonka haluaminen on ”kaikkein inhimillisin kaikista tunteista.”

Toini Topelius kirjoittaa ihanteelliseksi, elämän kokonaiseksi tekeväksi ihmissuhteeksi kahden tytön, tai naisen, välisen ihmissuhteen. Bellan ja Hannan intensiivinen ystävyys saa nykylukijan silmissä romanttisia piirteitä, ja hahmojen välille on helppo ajatella romanttisen rakkauden ja kiintymyksen tunteita. Väitän, että sitä ne ovat olleet jo aikanaan, ja Toini Topelius kuvaa ideaalista, romanttista, ystävyyssuhdetta kaksikon kautta. Kyseessä ei ole anakronistinen tulkinta, vaan ymmärrys romantiikan ja ihastuksen tunteiden muutoksesta ja merkityksestä ajassa ja paikassa, sekä niiden erilaisuudesta verrattuna omaan aikaamme. Tämän luvun alun lainauksessa Hanna Rappe luuli sellaisen ihmisen olevan kaikkein vapain, joka ei ole tuntein sidottu yhteenkään ihmiseen. Suhde Bellaan on kuitenkin muuttanut hänen mieltään, ja Hanna kokee löytäneensä vapauden juuri tämän tytön ja heidän tunteidensa kautta.¹²⁰ *Kehitysaikana* valaisee aikaa ja paikkaa 1800-luvun lopulla, jossa tyttöjen intensiivisten ja kiihkeidenkin tunteiden, suudelmien ja hyväilyjen katsottiin olevan sopivia sekä ennen kaikkea tärkeitä. Kaikista kohtaamistaan ihmisistä tytöt kokevat toisensa kaikkein rakkaimmiksi. Se myös kertoo meille, miten Toini Topelius, 1800-luvun naisia rakastanut nainen, käsitti suhteensa ja niiden merkityksen.

Tyttökirjan ohjailevan luonteen vuoksi kirjan tapahtumat on luotu myös kasvattaviksi. Topeliuksen luomien suhde- ja hahmokuvien valossa hän rohkaisee tyttölukijoitaan muodostamaan tällaisia suhteita. Topeliuksen mukaan tyttö voi tyydyttää tämän ”kaikkein

¹¹⁸ Topelius, 1889, s. 88.

¹¹⁹ Topelius, 1889, *ibid.*

¹²⁰ Topelius, 1889, s. 163.

inhimillisimmän” tarpeensa toisen tytön kautta. Kirjan hahmojen viettäessä suurimman osan ajastaan keskenään, ovat nämä ystävyysuhteet heidän elämänsä kaikkein määrittelevämpiä. Kutsumalla ”kouluajan” muita suhteita arveluttaviksi sekä Hannan että Lillin suulla Toini Topelius vahvistaa, että kyseessä ei ollut vain tyttöajan ihastus, vaan mahdollisesti vakava, kestävä suhde, joka astuessaan ulos lapsenkengistään voisi kasvaa naisen elämänvoimaksi. Tällaiseen kokonaisuuteen eivät sopineet arviot seksuaalisesti poikkeavasta yksilöstä, jota tämä oikullinen seksuaalisuus määritteli erilaiseksi, ulkopuoliseksi. Tyttökirjan vaihtaessa vuosisadanvaihteen jälkeen suuntaansa etenkin tyttöjen välisten, avoimen rakastavien suhteiden kannalta, teki luultavasti seksologien työ loppujen lopuksi tehtävänsä, ja nämä suhteet nähtiin kääntyneiden seksuaalitunteiden linssin kautta.

3.3 Uuden naisen uudet mahdollisuudet: naisten suhteiden tilat

”Ja sitä paitse, - jospa me emme huolisikaan naimisiin mennä?” – Bella Palmfelt, *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*, 1889.¹²¹

Etenkin 1800-luvun lopulla aktivoituneet naisasianaiset ja heidän kasvava määränsä loivat uusia, niin yhteiskunnallisia kuin yksityisiäkin tapoja elää naisena. Tähän uuteen naiseuteen liittyi myös mahdollisuus valita elämä ilman avioliittoa, ja jakaa se esimerkiksi toisen naisen kanssa. Naisten keskinäinen yhdessäolo, romanttinen ystävyys, on kuitenkin kukoistanut naisen elämää määrittävän avioliiton monopoliaseman aikana. Erona näiden kahden välillä on kuitenkin se, ettei toiseen tarvittu enää suhdetta mieheen. Naisasialiikkeen mukanaan tuoma käsitys ”uudesta naisesta”, joka oli taloudellisesti riippumaton työssäkäyvä kansalainen, saattoi valita naimattomuuden, ja täten halutessaan elää toisen naisen kanssa. Tässä kappaleessa käsittelen niitä tiloja, jotka ovat olleet hedelmällisiä naisten välisille, romanttisille suhteille. Samalla tutkin, miten erityisesti naisasialiikkeen ”uuden naisen” agenda heijastuu tyttökirjan hahmoissa, sitoen heidät lähemmin naisten välisen rakkauden dialogiin.

Toini Topeliuksenkin edustaman eurooppalaisen sivistyneistön tärkeimpiä käsitteitä aikakaudella olivat *yksityinen* ja *julkinen*. Nämä käsitteet, jotka toistuivat fyysisinä tiloina

¹²¹ Topelius, 1889, s. 75.

perheihanteissa ja elämän mahdollisuuksissa, oli sidottu sukupuoleen. Miehet edustivat julkista tilaa, naiset yksityistä. Nämä toisistaan erilliset, mutta toisiaan tukevat elämänmallit oli istutettava lapsiin jo varhaisessa kasvatuksessa, joka heijastelikin lapsen aikuisena täytettäviä tehtäviä. Pojat erotettiin julkiseen elämään nuorina äideistään, kun taas tyttöjen kasvatusta painottui kodin tehtäviin.¹²² Tämä varhain aloitettu sukupuolitetu erotteleminen johti miesten ja naisten elämien erilaisuuteen ja osin kohtaamattomuuteen, joka jatkui usein yksilön koko elämän ajan. Lillian Faderman on argumentoinut ylä- ja keskiluokkaisten naisten ja miesten sfäärit toisistaan täysin erillisiksi angloamerikkalaisessa kontekstissa. Naisilla on ollut omat askareensa, rutiininsa ja vapaa-ajanviettotapansa. Faderman onkin sitä mieltä, ettei naisia ja miehiä sitonut yhteen juuri muu kuin käytännöllinen välttämättömyys, kuten sosiaaliset odotukset ja perheen perustaminen.¹²³

Sivistyneistön sukupuolitetut elämänaulat ovat luoneet tilanteen, jossa naiset viettivät aikaansa enemmän toisten naisten kanssa, kun esimerkiksi vapaa-ajanviettotilat on myös rajattu sukupuolen mukaan. Fadermanin mukaan naiset ovat kyenneet täten toimimaan vapaimmin toistensa kanssa, ja he ovat jakaneet myös keskenään heihin mielletty ominaisuudet. Siinä missä miehet korostivat järkeä, naisiin liitettiin tunteikkaus. Jos miehet vähättelivätkin tätä sentimentaalisuutta, voitiin toinen nainen mieltää ymmärtäväksi keskustelukumppaniksi. Tätä vahvistaa 1800-lukulaisen Henry David Thoureau'n kirjoitus, jossa filosofi toteaa intiimiyden ja läheisyyden olevan todennäköisempää saman sukupuolen edustajien kesken, kuin sukupuolien välillä. Faderman argumentoi tämän johtuneen siitä, ettei naisilla ja miehillä ollut yhteisiä tavoitteita avioliiton ulkopuolella, ja heitä pidettiin kuin eri lajeina.¹²⁴ Muun Euroopan tavoin Suomessa avioliiton sisäiset suuret ikäerot ovat omalta osaltaan korostuneet selvästi, kun miehen rooli on katsottu olevan ohjaajan ja opettajan kaltainen suhteessa paljon nuorempaan vaimoonsa.¹²⁵ Jo pelkästään tämä ikäero on voinut suunnata intressejä muualle, kun elämänsä erivaiheissa olevat puolisoit ovat eläneet omassa ajassaan.¹²⁶

Naisten elämän painottuessa ihmissuhteissaan enemmän toisiin naisiin, ovat naisten väliset intensiiviset ystävyydet voineet saada korostetun roolin suhteen osapuolten elämässä. Täten homososiaalinen sivistyneistön yhteiskunta, jonka rajatut ja sukupuolitetut sfäärit ovat

¹²² Häggman, 1994, s. 174, s. 183-184.

¹²³ Faderman, 1991, s. 158.

¹²⁴ Faderman, 1991, s. 159, s. 180-181.

¹²⁵ Häggman, 1994, s. 87.

¹²⁶ Juvonen, 1995, s. 44.

rytmittäneet yksilöiden elämää, on luonut tilan ja tarpeen naisten välisille tunteikkaille yhteyksille. *Kehitysaikana*-teoksen tytöt toimivat vahvasti omassa maailmassaan, jossa sekä koulu- että vapaa-aika vietetään yhdessä. Mieshahmot pidetään etäisyyden päässä, ikään kuin kuplan toisella puolella. Sieltä heitä tähyillään välillä, vailla aktiivista kosketusta tuohon kuplan ulkopuoliseen maailmaan. Tyttöjen aktiiviset toimet taas suuntautuvat oman ryhmän sisälle, jossa rakastetaan, riidellään, urheillaan, syödään, matkustetaan, opitaan, väitellään ja unelmoidaan. Bella Palmfeltin perhe antaa tästä myös esimerkin, sillä isä ei hahmona näy eikä kuulu perheen arjessa. Bellan elämän tärkeimmät aikuiset ovat äiti sekä voimistelunopettajatar Verna Sommar.

Toini Topelius on nähnyt naisten ja tyttöjen väliset suhteet merkittävimpinä tyttöjen elämälle, ja kertoo kirjassaan pelkästään näiden kehysten kautta. Kirjailija tekee päätöksen, tietoisien tai tiedostamattoman, sisällyttää kirjaansa sitä kaikkea, minkä kokee merkittäväksi lukijoidensa kannalta. Spesifisti aikuisuuteen katsoville tytöille suunnattu kertomus kertoo kirjoittajastaan sen, mitä hän on pitänyt juuri näinä tärkeinä ja tyttöihin vetoavina asioina, ja mitä tyttöjen on tärkeää tässä iässä tietää. Täten ne paljastavat myös Toini Topeliukselle tärkeitä, aikuisena naisena hänen maailmaansa kuuluvia asioita. Nämä asiat ovat naisten keskinäiset yhteydet ja keskinäiset tavat elää.

Naisasian järjestäytyminen 1800-luvun lopulla on tarjonnut uusia mahdollisuuksia tähän yhteiseen elämään ja keskinäisten yhteyksien lujittumiselle. Eva Borgström ja Hanna Markusson Winkvist tuovat esiin antologiassaan ruotsalaisesta naisasiialiikkeestä, että naisten taistelu suuremman vaikutusvallan ja oman yhteiskunnallisen asemansa laajentamisesta kulki käsikädessä uudenlaisen elämän ja rakastamisen tapojen etsimisen kanssa. He kirjoittavat, että vaikka naiset osallistuivat moniin keskusteluihin ja valtasivat yhä uutta tilaa itselleen, he eivät voineet tuoda esiin, saati politisoida sitä, että monilla heistä oli rakkaussuhteita toistensa kanssa. Ruotsi oli yhtä lailla kriminalisoinut myös naisten välisen haureuden, ja jo pelkästään siitä syystä oli lähes mahdotonta ottaa avoimesti homoseksuaalin roolia itselleen.¹²⁷ Antologia sisältää myös luvun Toini Topeliuksesta, Alexandra Gripenbergistä ja Maria Cederschiöldistä, jotka täten on liitetty tutkimuksessa osaksi myös ruotsalaista naisasiadiskurssia. Toini Topelius ainakin seurasi keskustelua naapurimaassa, ottaen siihen myös osaa lehtikirjoituksellaan.

¹²⁷ Borgström & Markusson Winkvist, 2018, s. 7.

Ruotsalaisen naisasialiikkeen tutkimus korostaa naisliikettä tärkeänä tukena naisten samansukupuoliselle rakkaudelle ja sen historialle. Samalla kun liike taisteli naisten taloudellisten, oikeudellisten, sosiaalisten ja poliittisten oikeuksien puolesta, arvosteli se myös syvästi epätasa-arvoista avioliittoa. Tämä poliittinen liikehdintä synnytti naispuolisen, aktiivisen poliittisen yhteisön, joka toiminnallaan loi uusia sosiaalisia tiloja, jossa naisia rakastaneet naiset kykenivät etsimään uusia tapoja rakastaa ja elää yhdessä.¹²⁸ Suomen Naisyhdistyksen *Koti ja Yhteiskunta*-lehdessä korostui 1800-luvun lopulla vaade naisten itsenäistymiselle, ja ansiotyö tähän sopivana välineenä. Oikeutta ansiotyöhön vaatimalla, voitiin vapauttaa naiset avioliiton pakosta pelkän toimeentulon varmistamiseksi. Jallinoja kirjoittaa siitä, miten naisten vapautuminen tarkoitti Suomessa samalla vapautumista epämieluisista avioliitoista, ja henkilökohtaiset mieltymykset yksilöiden välillä nostettiin liiton solmimisen tärkeimmäksi lähtökohdaksi. *Koti ja Yhteiskunta* vaati, että ”kotien tulee totuttaa tyttärensä yhtä hyvin kuin poikansakin pitämään sitä seikkaa tärkeänä, että heidän täytyy tulla joksikin, eikä heittäytyä odottamaan miestä elättäjäkseen.”¹²⁹

Naisasianaisena Toini Topeliuksen kirjoitukset heijastelevat myös hänen poliittisia aatteitaan. *Kehitysaikana* on saanut myös oman arvionsa *Koti ja Yhteiskunta*-lehdessä. Kirja kerää kiitokset raikkaudestaan ja siitä, että se koetaan aidosti tyttöjen harrastuksia ja elämää ymmärtäväksi. Tytöille kirjoitetaan arvion mukaan aitoja tuumailuja tulevaisuudesta ja elämänoloista, ja he edustavat ”nyky-ajan koulutyttöjä”, jotka haluavat tekemällään työllä hankkia varman toimeentulon itselleen. Arviossa samalla kirjoitetaan siitä, miten aiemmin tytöille suunnattu luettava on kehittänyt vain heidän tunnettaan, ei ymmärrystään. *Kehitysaikana* edustaakin ”raittiimpaa tuulta” ja on ”ilahduttava todiste siitä, että nämä tuulet meidänkin maahan ovat ylettäneet.”¹³⁰ Epäilemättä kirja edustaa Suomen Naisyhdistyksen ajatuksia työn ja naisen yhteensovittamisesta, sekä ylipäättään myötäilee liikkeen ajatuksia tyttöydestä ja naiseudesta.

Pyrkimys työelämään ja sitä kautta itsenäisyyteen on tyttöjen polttava puheenaihe moneen otteeseen kirjan aikana. Tytöt ottavat aktiivisesti osaa oman tulevaisuutensa suunnitteluun, kohti jotakin mahdollista naiseutta ja elämää. Tytöt eivät elä vielä tätä naiseuttaan, mutta katse on kiinnittyneenä siihen vahvasti. Tytöt keskustelevat eräällä eväs- ja huviretkellä, mitä he haluavat tehdä koulusta päästyään. Haaveiksi ja mahdollisuuksiksi lausutaan

¹²⁸ Borgström & Markusson Winkvist, 2018, s. 13.

¹²⁹ Jallinoja, 1983, s. 58, 60.

¹³⁰ ”I Utvecklingstid. Berättelse om flickor af Tea.” *Koti ja Yhteiskunta*, 2/1890, s. 3.

poliisimestaria, taiteilijaa, opettajaa ja puutarhuria. Hanna on aiemmin ilmaissut haluavansa lakimieheksi tai tuomariksi, jakamaan oikeutta. Hän myös vakavoittaa keskustelun toiveella, että kaikki paikallaolijat tosissaan ajattelisivat tulevaisuuttaan, ja asettaisivat itselleen päämäärän, jolla tienata leipänsä. Kukaan ei kyseenalaista toistensa tulevaisuudenhaaveita, paitsi leikkimielisesti. Sen sijaan keskustelussa tuodaan ilmi, että pojat ajattelevat, etteivät tytöt kelpaa mihinkään, paitsi koreilemaan.¹³¹ Tytöt uskovat toistensa mahdollisuuksiin ja kykyihin, ja keksivät toisilleen mitä sopivimpia ammatteja luonteenpiirteiden perusteella. Pojat taas sanoivat, etteivät he kelpaa mihinkään sukupuolen perusteella. Tyttöjen välinen solidaarisuus ja kyky nähdä toisensa yksilöinä puhuu heidän oman tilansa puolesta, jossa he tuntevat toisensa parhaiten, pojat vain päältäpäin.

Naisasian ajamat kaksi keskenään vastakkaista naisihannetta olivat työssä käyvä naimaton ”uusi nainen”, ja lasten kasvatuksesta ja lämpimästä kodista huolehtiva ”vanha nainen.”¹³² Tytöt ovat suuntaamassa työelämään kukin tahollaan, tienatakseen itse naisasian toisen naisihanteen mukaisesti. Kirjassa ei juurikaan puhuta avioliitosta tai se esiintyy vain sivulauseessa. Kukaan kirjan keskeisimmistä tyttöhahmoista ei ilmaise haluavansa naimisiin tai ottavansa sen elämänsä päämääräksi. Tämä puhuu Toini Topeliuksen omankin elämäntavan puolesta naimattomana naisena. Kirjailija ei kuitenkaan väheksy perinteisemmän naiseuden velvoitteita tai askareita, vaan ne nauttivat kirjassa korkeaa arvostusta. Vaikkei Topelius suoraan kehotakaan lukijoitaan menemään naimisiin tai esitä sitä vartenotettavana tulevaisuudenhaaveena, on tyttöjen ja sitä kautta yhteiskunnankin arvostettava sitä työtä, mitä naiset äiteinä tekevät. Toisaalta Toini Topeliuksen hahmojen kiireettömyys mennä naimisiin puhuu myös sen naisasian ajatuksen puolesta, ettei naimisiin saa mennä kevyistä syistä ilman rakkautta. Työtä tekemällä naisen oli mahdollista valita juuri se oikea, sopiva puoliso hänelle itselleen.

Riitta Jallinoja on yhdistänyt tutkimuksessaan suomalaisesta naisasialiikkeestä juuri liikkeen sivistyneistön naisten naimattomuuden nousuun 1800-luvun lopun Suomessa. Vuoden 1884 jälkeen liikkeeseen liittyneistä naisista 60% oli naimattomia, mikä linkittää ilmiöt toisiinsa vahvasti. Samoin se oli erityisen kaupunkilainen ja keskisäädyn ilmiö, kävihän juuri tämä ihmisryhmä keskustelua naisten oikeuksista aktiivisimmin. Uuden ja vanhan naisihanteen rinnakkaisuus johti tilanteeseen, jossa työssäkäyvä, naimaton nainen nousi itsenäisen naisen kasvokuvaksi, ja naimattomuudesta tuli vahva osa emansipatorista elämänratkaisua. Vanha

¹³¹ Topelius, 1889, s. 91-94, 39-40.

¹³² Jallinoja, 1983, s. 22.

nainen taas toimi perinteisemmässä, kotia korostavassa roolissa.¹³³ Tuula Juvonen täydentää kuvaa kirjoittamalla siitä, miten näiden kahden naisihanteen toisiinsa sopimattomuus teki naimattomuudesta ainoan reitin uraa mielivälle naiselle. Tilanteessa, jossa avioliitto ja kutsumusammatti sulkevat toisensa pois, voidaan Juvosen mukaan ammattiuran valintaa pitää heteroseksuaalista avioliittoa kyseenalaistavana vastarinnan muotona. Samalla rakkaus toiseen naiseen on voinut olla naimattomuuden motiivi, ja ura on luonut mahdollisuuden toteuttaa tätä rakkautta ja suhdetta. Naisasiajärjestöt ovat luoneet tilan, jossa itsenäiset naiset saavat ottaa aktiivisia rooleja ja tukea toisiaan pyynnöissään. Liikkeen sisällä naiset arvostivat toisiaan ja toistensa työtä, ja monien suomalaisten naisparien kohtaamispaikkoina ovatkin toimineet työpaikat sekä yhdistykset, että niiden toiminta.¹³⁴

Bella kiinnostuu Hannasta vahvasti myös tämän uudelta tuntuvien ajatusten takia, ja haluaa keskustella niistä hänen kanssaan. Bella omaksuu Hannalta niin paljon ideoita, että tyttö saa huomautuksia luokkalaiseltaan siitä, että hänestä on tullut aivan Hannan kaltainen.¹³⁵ Tytöt kehittävät keskenään keskustelutavan ja ajanvieton, jota he kutsuvat omaksi ”pakinakseen.” Sekä Hanna että Bella pitävät näitä hetkiä kullannarvoisina, ja kaipaavat aina näitä hetkiä ollessaan erossa toisistaan. Täten yhteiset hetket naisasian pohdiskelussa tuovat heidät lähemmäs toisiaan, ja tarjoavat tilan kahdenkeskeiselle vapaa-ajalle ja läheisyydelle. Naisasian emansipatoriset ajatukset siirtyvät työltä toiselle, ja vahvistavat samalla heidän keskinäisiä tunteitaan. Hanna ja Bella eivät suinkaan ole ainoita, jotka löytävät toisensa uusien ajatuksien myötä. Yhteiskunnallisia ajatuksia pohtimaan ryhtyneiden tyttöjen joukossa muodostuu muitakin pareja. Rakasta ystävää toivonut Lilli löytää rinnalleen Alman, jonka kanssa hän nukkuu käsivarret toistensa ympärille kietoutuneena kesäretkellä.¹³⁶ Poikamainen Bertha viihtyy läheisissä tunnelmissa taas yhteiskunnallisesti valveutuneen liikunnanopettajatar Verna Sommarin kanssa.

Vaikka avioliitto ja perhe säilyivät 1800-luvulla yleisesti sopivimpana elämänmuotona sivistyneistön naiselle, toivat työ ja sen palkka uudenlaisen tavan asua itsenäisesti, tai kumppanin kanssa. Fadermanin angloamerikkalaisen kehyksen mukaan monilla naisasialiikkeen ansiosta uraorientoituneilla naisilla oli suhteita toisten naisten kanssa. Hän kirjoittaa siitä, miten monogamiaan kasvatettujen naisten oli helppo muodostaa keskenään tällaisia suhteita, mutta jossa kummankaan ei tarvitsisi luopua urastaan avioliiton tai lasten

¹³³ Jallinoja, 1983, s. 79, 83.

¹³⁴ Juvonen, 1995, s. 46-49.

¹³⁵ Topelius, 1889, s. 26.

¹³⁶ Topelius, 1889, s. 125.

tähden. Naiset jakoivat emotionaaliset, fyysiset ja rahalliset voimavaransa, jotta molemmat osapuolet pystyisivät menestymään. Faderman argumentoi, että sivistyneistössä romanttisten ystävyksien osapuolille oli viimein tullut mahdolliseksi valita toinen nainen elämänsä ainoaksi kumppaniksi, kun molemmat kävivät töissä, tienasivat ja maksoivat yhteisen asuntonsa vuokran. Tällaisenaan suhteet täyttävät heteronormatiivisenkin avioliitonkaltaiset olosuhteet, kun kaksi naista jakoi elämänsä keskenään, tukien toisiaan emotionaalisesti.¹³⁷

Ruotsissa naisasianaiset usein asuivat keskenään, eikä ympäröivä yhteiskunta nähnyt asiassa mitään eriskummallista, olihan naimattomien uranaisten määrä kasvussa, ja uusi elämäntapa loi uusia asumismuotoja. Nämä asunnot, joissa saattoi asua useampikin nainen, muodostivat yhteisöjä ja verkostoja samanmielisille yksilöille. Näiden joukossa kuitenkin oli naisia, jotka elivät pariskuntina.¹³⁸ Suomessa sivistyneistön itsenäisiä naisia yhdistivät samalla tavalla yhteiset harrastukset ja kiinnostuksen kohteet, ja he toimivat koulutustaan vastaavissa ammateissa. Juvonen tuo esille kuitenkin yhteisen asumisen edellytykseksi sen, että molemmat osapuolet pariskunnasta tienasivat suhteellisen hyvin tai olivat varakkaita muulla tavoin. Yhdessä asuvat naisparit olivat kuitenkin yhteisöissään arvostettuja jäseniä, ja heitä pidettiin erottamattomina ystävyksinä, joiden Juvosen mukaan oletettiin aina liikkuvan yhdessä ja heille lähetettiin toistensa kautta tervehdyksiä.¹³⁹

Hanna antaa tällaisesta ystävydestä ja yhdessä elämisestä esimerkin, kun Toini Topelius kuvaa tytön tulevaisuudensuunnitelmia:

”Kerranpa loisi hän kuitenkin itselleen kodin, jospa ei piankaan. Kodin, jossa olisi kirjoja ja kukkia ja hiljaista yksinäisyyttä, eikä kuitenkaan koskaan tyhjyyttä. (--) Tiedot ja työ tekisivät hänen elämänsä niin rikkaaksi ja – Bellan ystävyys olisi hänelle päivänpaisteena.”¹⁴⁰

Kuvaus sisältyy tilanteeseen, jossa Bella taistelee hengestään tapaturman jäljiltä, ja Hanna valvoo hänen vuoteellaan rakkaansa hengitystä. Hanna turhautuu omaan heikkouteensa tilanteen edessä, ja ilmaisee suuttumuksensa siihen, että ”täällä haaveksin minä tuntikausia aivan kuin koko tulevaisuuteni olisi kiinnitetty tähän heikkoon elämänlankaan.”¹⁴¹ Hannan

¹³⁷ Faderman, 1992, s. 187, 205.

¹³⁸ Borgström & Markusson Winkvist, 2018, s. 9-10.

¹³⁹ Juvonen, 1995, s. 49.

¹⁴⁰ Topelius, 1889, s. 165-166.

¹⁴¹ Topelius, 1889, *ibid.*

tulevaisuudenkuva vastaa naisasialiikkeen ”uutta naista.” Hän rakentaa sen itse omalla työllään, eikä kuvassa näy lapsia tai avioliittoa. Sen sijaan Bella olisi sulostuttamassa arjen aherrusta. Epäselväksi jää, näkeekö Hanna heidän asuvan yhdessä, mutta Bella on kuitenkin hänen aikuiselämänsä vakiokiinnitys. Hannan ollessa enemmän looginen ja käytännöllinen, turhautuu hän tunteiluunsa ja siihen, ettei hänen tulevaisuutensa onnistuminen ole pelkästään hänen omissa käsissään. Työnteko ei riitä, tarvitaan jotain muutakin. Kaikki riippuu siitä, selviääkö Bella sairasvuoteeltaan.

”Uusi nainen” ei Topeliuksen kirjan mukaan elänyt rakkaudetonta elämää, eikä avioliitto ollut ainoa rakkauden ilmentymä kahden ihmisen välillä. Avioliitto ei tarjonnut ainoaa täyttävää elämää naiselle, vaikka naisasialiike Suomessa kokikin näiden naimattomien naisten harjoittavan äidillisiä taipumuksiaan suuntautumalla esimerkiksi opettajan tai sairaanhoitajan ammattiin. Etenkin opetuksesta tuli naimattomille naisille ammatti, jossa Toini Topeliuskin oli toiminut nuorempana. Opettajien osallistuminen johonkin suomalaiseen naisasijärjestykseen oli 1800-luvulla huomattavan suurta verrattuna muihin ammatinharjoittajiin. Toisen aktiivisen ryhmän muodostivat kirjailijat ja taiteilijat. Tienestien ollessa epävarmempia tälle ryhmälle, oli tyypillistä, että heidän edustajansa olivat yhteiskunnallisesti parempiosaisemmista perheistä, jonka perinnön tai muun tuen turvin kykenivät harjoittamaan taidettaan. Näissä tapauksissa nimenomaan isän sosiaalinen asema oli keskimääräistä korkeampi, joka sopii hyvin myös Toinin profiiliin, olihan hänen isänsä maankuulu kirjailija ja lehtimies. Isänsä kuoltua Toini Topelius kykenikin perinnöllään vielä itsenäisempään elämään.¹⁴²

Jallinoja tuo esille sen, että naisen valinta elämänsuunnasta, kahden naisen roolin välillä, tehtiin varhain ja tietoisesti. Työntekoa ei aina pidetty vain väliaikaisena, naimattoman iän vaiheena. Tästä kertoo Jallinojan otanta 1800-luvun jälkipuoliskon Jyväskylän opettajaseminaarin opiskelijoista, joista kaksi kolmasosaa jäi kokonaan naimattomiksi. Uusi romantiikan etusijalle paneva avioliittomalli loi uusia standardeja; jos nainen ei saanut puolisoonsa haluamaansa miestä, hän saattoi kokea paremmaksi vaihtoehdoksi olla menemättä naimisiin lainkaan. Jallinoja perusteleekin, että ansiotyön mahdollistuessa naisille ja avioliiton pakollisuuden väistyessä, oli avioliitosta luopuminen tapa toteuttaa heteroromanttisen rakkauden ihanteita.¹⁴³ Toisaalta naimattomuus mahdollisti myös uudella

¹⁴² Jallinoja, 1983, s. 85-86.

¹⁴³ Jallinoja, 1983, s. 87.

tavalla romanttista rakkautta, kun naisen kykenivät luomaan keskenään itselleen oman, yhteisen elämän.

Lillian Faderman sekä Eva Borgström ja Hanna Markusson Winkvist tahoillaan puhuvat sen puolesta, että juuri sivistyneistön naisten astuminen julkiseen elämään työn kautta 1800-luvun lopussa ja pitkin 1900-lukua muutti yhteiskunnan antamia merkityksiä romanttiselle ystäväyydelle.¹⁴⁴ Borgström ja Markusson Winkvist kirjoittavat romanttisen ystävyuden ja sen hyväksymisen kuuluvan aikakauteen, jolloin naisilla ei juuri ollut yhteiskunnallisia oikeuksia. Näitä kuolematonta rakkautta ja uskollisuutta toisiaan kohtaan julistavia ystävyksiä ei nähty millään tavalla uhkaavina, sillä edelleen isät, puoliset ja muut naisia ympäröivät miehet säätelivät heidän elämäänsä. Naisten osallistuessa työelämään, julkiseen tilaan, purkautui osa miesten vallasta naisiin avioliiton menettäessä taloudellista valtaansa naisten toimeentulon lähteenä. Muutos kiihtyi pitkin 1900-luvun alkua, jolloin naiset pääsivät tehokkaammin käsiksi myös koulutukseen. Naisten mahdollisuudet etäisyyden ottoon miehistä kasvoivat, ja yhteiskunta ryhtyi kyseenalaistamaan naisten välisiä romanttisia ystävyksiä. Ne merkitsivätkin homoseksuaalisuutta, kun naiset myös kyseenalaistivat perinteisiä sukupuolirooleja toimintansa kautta.¹⁴⁵ Tähän kehityskulkuun liittyvät läheisesti kysymykset naisten eroottisuudesta, siveellisyydestä ja sukupuolesta, joita tulen pohtimaan seuraavassa luvussa Toini Topeliuksen kirjoitusten kautta.

¹⁴⁴ Faderman, 1991, s. 177, Borgström & Markusson Winkvist, 2018, s. 15-16.

¹⁴⁵ Borgström & Markusson Winkvist, 2018, s. 15-16.

4. Toini Topeliuksen naiskuva ja sukupuolikäsitys osana suhteita

4.1 Siveellisyyskysymys ja naisen seksuaalisuus

”Vielä ei luontaisen rakkauden palava soihtu ole hävittänyt siveellistä ihannettamme, vielä sen liekit eivät ole kuivattaneet sydämemme raittiita tunteita!”
– Toini Topelius, 1892.¹⁴⁶

Suhteiden laadusta ja ulottuvuuksista siirryn tulkitsemaan Toini Topeliuksen kuvia sukupuolesta ja sen toteutumisesta naisissa ja tytöissä, sekä heidän suhteissaan. Fokuksenani on naisasianaisten agenda ja vahvistama ajatus naisten siveellisyydestä. Siveellisyys ja sukupuolimoraali tuovat mukanaan kysymyksen siitä, kuinka naisasialiike, ja sitä kautta Toini Topelius, näkivät erotiikan ja seksuaalisen halun suhteessa naisiin. Pyrin analysoimaan Toini Topeliuksen käsityksiä siveellisyydestä ja naiseudesta erään hänen esitelmänsä ja naisasialiikkeen yleisesti ajamien naiskuvien kautta. Analysoituani Toini Topeliuksen naiskuvaa, tutkin sen toteutumista tyttökirjassa ja sen ihmissuhteissa osittain tyttötutkimuksellisen linssin läpi.

Siveellisyys oli yksi 1800-luvun puhuttaneimmista ja tärkeimmistä kulttuurisista ja poliittisista käsitteistä. 1800-luvun puolimaissa sivistyneistön miehet nostivat kirjoituksissaan siveellisyyden perheen, etenkin äidin, kantavaksi tehtäväksi. Tämä nähtiin yhteiskunnan kannalta merkittävänä asiana, jossa naisiin liitetyt pehmeämmät arvot, kuten tunne ja pysyvyys pääsivät vaikuttamaan yhteiskuntaan. Siveellisyys ei tässä mielessä tarkoittanut puhtaasti vain sukupuolielämää, vaan yleisesti hyvää ja oikeaa tapaa olla ja toimia yhteiskunnassa.¹⁴⁷ Siveellisellä kasvattamisella nainen osallistui yhteiskuntaan epäsuorasti, mutta tehtiin tarpeelliseksi sen toimivuuden kannalta. Onnellinen perhe-elämä valmisti lapsia oikealla tavalla elämään, ja onnistunut äiti sai muovattua kovia miehisiä arvoja sileämmiksi. Siveellisyydellä oli kuitenkin vuosisadalla muitakin konteksteja. J.V. Snellmanin ajattelussa ja kirjoituksissa siveellisyys on osa poliittista ulottuvuutta, jossa

¹⁴⁶ Topelius, 1892, s. 9.

¹⁴⁷ Häggman, 1994, s. 179-181.

yksilö asennoituu yhteisön normeihin, yhteisön hyväksi. Siveellisyys korkein muoto aineellistuu valtion tasolla, kun miehet kantavat vastuuta kansan kehityksestä.¹⁴⁸

1800-luvun loppupuolella siveellisyys terminä oli kapenemassa kohti seksuaali- ja sukupuolielämän siveyttä, etenkin prostituution puhuttaessa yhteiskuntaa. Suomalainen filosofi ja poliitikko Thiodolf Rein (1838-1919) piti julkista keskustelua sukupuolielämästä jopa vaarallisena, sillä katsoi sen heikentävän häveliäisyyden tuntoa ja häpeäntunnetta liittyen seksuaalisuuteen. Hänen mukaansa nämä tunteet olivat kehittyneelle ihmiselle luonnollisia, kun kypsä ihminen kykeni säätelemään luonnonviettejään. Rein käsitteellisti ulkoisen ”säädylisyyden”, johon kuului muun muassa sukupuoliäsioiden julkisesta perkaamisesta pidättäytyminen, sisäisen siveyden suojaksi.¹⁴⁹ Siveellisyys nousi myös tärkeäksi teemaksi Suomen naisasialiikkeessä, kun yhdistykset tukivat omia päämääriään sen kautta.

Siveellisyys-termi ja käsite muotoutuivat naisasianaisten poliittisessa keskustelussa uudella tavalla liikkumaan sukupuolen sekä politiikan, että sukupuolimoraalin tasoilla.¹⁵⁰ Vaikka Snellman yhdistikin siveellisyys korkeimmassa muodossaan miehiin ja kauas seksuaalisuudesta, ryhtyivät naisasianaiset luomaan sille uusia käsitteellistämisen tapoja. Anna Elomäki painottaa, että siveellisyys käsitteenä oli juuri niin keskeinen naisten argumentaatiossa sille muotoutuneiden rinnakkaismerkitysten kautta. Seksuaalisuus, uskonto ja äitiys nousevat tärkeiksi välineiksi liitettäessä siveellisyyttä juuri naiseuteen. Naisasianaisten kirjoituksissa siveellisyys linkittyy ajatukseen naisten korkeammasta moraalista. Tämä ominaisuus on omiaan antamaan naisille henkisen etulyöntiaseman olemalla taipuvaisempia siveellisyyteen. Näiden valmiuksien katsottiin taas osin juontavan juurensa äitiyteen. Naiset olivat siis siveellisempiä, ja parempia ohjaamaan muita tekemään samoin.¹⁵¹ Ei ole tällaisessa ajatuskontekstissa yllättävää, että 1800-luvun lopulla näkemys ”todellisesta naiseudesta” sisälsi sellaisia adjektiiveja kuin hurskaus, puritaanisuus, alistuvuus ja kotikeskeisyys.¹⁵²

Vaikka naisasianaisten argumenteissa siveellisyys viittaa vahvasti J.V. Snellmanin tapaan käsitteellistää siveellisyys politiikan ja julkisen elämän terminä, liikkuu siveellisyys vahvasti myös ”siveellisyyksymyksen” tasoilla, viitaten kapeimmillaan juuri sukupuolimoraaliin ja

¹⁴⁸ Elomäki, 2011, s. 132.

¹⁴⁹ Jalava, 2011, s. 90-91.

¹⁵⁰ Pulkkinen & Sorainen, 2011, s. 12-13.

¹⁵¹ Elomäki, 2011, s. 132-133.

¹⁵² Jallinoja, 1983, s. 63.

seksuaalisiin normeihin. Siveellisyyksymykseen on kuitenkin tiiviisti liitetty myös kysymykset raittiudesta ja työväen oloista. Seksuaalisten normien kautta siveellinen yksilö oli seksuaalisesti puhdas, eli kontrolloi halunsa ja rakkautensa avioliiton sisälle. Tähän kehikkoon ei avioliiton sisälläkään kuulunut nautinnonhalu.¹⁵³

Kun keskustelu ylipäättään sukupuolielämästä ja sen hyväksyttävästä luonteesta siveellisyyden kautta kävi kuumana sivistyneistön kesken, on asennemuutos aiheeseen näkyvillä esimerkiksi verrattaessa ihannoitua seksielämää avioliiton sisällä 1700-luvulla ja 1800-luvulla. 1700-luvun ihanteellinen sukupuolielämä avioliiton sisällä oli intohimoista ja sitä pidettiin merkinä terveestä, hedelmällisestä liitosta. 1800-luvulla Euroopassa Lahtisen ja Vainio-Korhosen mukaan avioliiton sisäinen seksielämä sai negatiivisen kaiun, kun naiset määriteltiin uudelleen: tällä kertaa seksuaalista halua omaamattomiksi, hyveellisiksi olennoiksi. Kun osaltaan myös lääketieteellisten löydösten takia naisen seksuaalista halua ei enää pidetty olennaisena raskauden aikaansaajana, ei naisen olemuksenkaan tarvinnut enää halua sisältää. 1800-luvun viktoriaanisen naisen ihanne olikin yksilö, jonka seksuaalinen halu oli olematon, tai vähintään minimaalinen. Naisen passivoituessa muodostui miehelle sitäkin aktiivisempi asema seksuaalisena olentona, jolla oli yksinoikeus haluun ja sen tavoitteluun.¹⁵⁴

Jotkut naisasianaiset ovat 1800-luvun lopulla puuttuneet puheenvuoroillaan tähän kaksinaismoraaliin sivistyneistössä, jossa miehiltä ei vaadittu samanlaista seksuaalista siveellisyyttä. Miesten katsottiin harjoittavan omaa miehisyyttään, mutta jonkun toisen, usein työväenluokkaan kuuluvan naisen kustannuksella.¹⁵⁵ Emilia Lahden pro gradu-tutkielmasta käy ilmi, että Suomen Naisyhdistyksen lehdessä ei haastettu tätä erilaisten seksuaalisten tarpeiden kuvaa. *Koti ja Yhteiskunta* kuvasi miehet luonnostaan seksuaalisemmiksi ja aktiivisiksi, naisia ahdisteleviksi viettelijöiksi. Seksuaalisuus oli ”rakkauden ruumiillinen ulottuvuus”, ja miehet nähtiin ruumiillisempina. Lahti kirjoittaa, kuinka miehen vanhassa ihanteessa tämän halun toteuttaminen oli hyväksyttävää ja terveellistä, mutta naisasianaisten ajaman kuvan mukaan näiden viettien mukainen elämä oli alkukantaista. Miesten seksuaalisuus oli heikentänyt yleistä moraalialia, joten miehiltä vaadittiin pidättäytymistä seksuaalisuudestaan niin avioliitossa kuin sen ulkopuolellakin.¹⁵⁶ Suuri sukupuolimoraalinen keskustelu 1800-luvun lopun suomalaisessa sivistyneistössä

¹⁵³ Elomäki, 2011, s. 134.

¹⁵⁴ Vainio-Korhonen & Lahtinen, 2015, s. 204-205.

¹⁵⁵ Uimonen, 2011, s. 123.

¹⁵⁶ Lahti, 2013, s. 60-63.

kulki vahvasti naisasiajärjestöjen dialogeissa, joissa absoluuttinen, kristillinen sukupuolimoraali nähtiin tarpeelliseksi.¹⁵⁷

Toini Topelius toistaa tätä miehen ja naisen erilaisuutta esitelmässään ”Mietteitä naisesta ja siveellisyyskäsitteestä”, joka alun perin oli kuultu Suomen Naisyhdistyksen kokouksessa tammikuussa 1892. Topelius oli itse estynyt sairastelunsa vuoksi esitelmää pitämästä, ja sen luki ääneen hänen sijastaan K. Avellan.¹⁵⁸ Toini Topelius kuvaa miehen ja naisen erilaisia rakkauden muotoja siten, että miehen rakkauden ytimessä on fyysinen intohimo, naisella taas henkinen yhteys. Topelius on myös vakuuttunut siitä, että naiselle rakkaus on luontaisempaa ja aidompaa, ja ”rakkauden ihanteellinen puoli on naisessa vallitsevana.” Naiselle ensisijaista on ”sielujen sopusointu”, toissijaista on ”luonnon salainen vaikutusvoima, joka saa hänet toivomaan, että hän olisi yhtä rakastettunsa kanssa niin ruumiin kuin sielun puolesta.”¹⁵⁹

Esitelmässään Topelius myös puuttuu tapaan, jolla miehet naisia ovat ylistäneet läpi kirjallisuuden ja runouden historian. Hänen mukaansa verhoamalla naisen ylistykseen ja kiitokseen tämän kauneudesta ja rakkaudesta tätä kohtaan, tulevat naiset johdetuiksi harhaan. Toinin mielestä tämän kirjallisuusperinteen ”saarnaaman opin oikea ydin” on ”naisen suuri tehtävä miehen nautinnon välikappaleena.” Harhaan johdettuina naiset eivät näe tätä petosta, eivätkä sitä kyseenalaista. Esitelmässä kantavana teemana on se, että miehet näkevät naisen ensin ”sukuolentona”, mahdollisena lastensa äitinä ja rakastajana, sitten vasta ”ystävänä ja uskottunaan.” Juuri tämä miehen katse on Topeliuksen mukaan polkenut naisen ihmisoikeuksia.¹⁶⁰

Toinilla, joka ei koskaan mennyt naimisiin, oli paljon sanottavaa miehen ja naisen välisistä suhteista ja niiden tasapainosta. Topelius arvostelee vahvasti ”vanhan tavan” mukaista viattomuuden vaadetta naisille ja tytöille, joka on vallinnut hänen mukaansa aina heidän omaan aikaansa asti. Hän tyrmää ajatuksen siitä, että naisesta tekisi naisen juuri tämä viattomuuden vaade. Vaateen mukaan hän ei edes saisi tuntea omia fysiologisia toimintojaan, ilman että menettää ”puhtauden sädeloistoa, joka oli aivan välttämätön hänelle naisena.”¹⁶¹ Topelius on kuitenkin huolissaan myös uusista ”luontais-opin” äänistä, joissa hänen mukaansa lähinnä miehet ovat olleet julistamassa naisia seksuaalisiksi olennoiksi.

¹⁵⁷ Männistö-Funk, 2003, s. 37.

¹⁵⁸ ”Suomen Naisyhdistyksen keskustelukokous”, Kkkk., Koti ja Yhteiskunta, 1/1892, s. 12.

¹⁵⁹ Topelius, 1892, s. 2-3.

¹⁶⁰ Topelius, 1892, s. 3-4.

¹⁶¹ Topelius, 1892, s. 6-7.

Opin mukaan tukahduttamalla näitä halujaan naiset rikkovat ihmisyyttä ja luontoaan vastaan.¹⁶² Topelius myöntää naisissa olevan ”luontaisuutta”, jota ilman ”hengen ja aineen yhdistys meissä olisi epätäydellinen, ell’emme me itsessämme tuntisi ja tunnustaisi niitä todistuksia, joita luonto osallisuudestaan meihin antaa.”¹⁶³

Nämä ”luontais-opin” äänet tarkoittivat absoluuttisen sukupuolimoraalin rinnalle noussutta empiristiluonnontieteellistä käsitystä seksuaalisuudesta, joka muutti käsitystä naisen seksuaalisuudesta. Nainen nähtiin olentona, jolla on seksuaalisia haluja ja pyrintöjä.¹⁶⁴ Toisin sanoen, naisissa on halua, tuota ”luonnollisuutta”, kuten miehissäkin. Toini Topelius myöntää naisilla olevan seksuaalisia haluja, ja että ne ovat luonnollisia, mutta tämä ”luonto” ei saa muodostua liian suureksi. Hänen mielestään yhtä tärkeää on nimittäin ”siveellinen voima”, joka muodostaa toisen puolen naiseutta. Tämä siveellinen voima on taattu suoja seksuaalisia himoja kohtaan, sen kasvaessa suuremmaksi kuin luonnosta tulleiden voimien. Toini kirjoittaa, että ”oikein kehitettyinä tulevat nämä voimat olemaan luonnollisia himojamme valtavammat niin varmaan, kuin sielumme on korkeampaa ja katoamattomampaa alkuperää kuin ruumiimme kaikkine vaatimuksinensa.”¹⁶⁵ Alistumalla luonnollisille himoilleen naiset tulevat juuri niiksi ”sukuolennoiksi”, joina miehet heidät näkevät, eivätkä naiset täten voi yhtyä ”luontais-opin”-kannattajiin. Topelius on varma, että näin tekemällä naiset tulevat menettämään niitä uusia, laajennettuja oikeuksiaan, joita ovat saaneet vuosisadan lopussa. Sen sijaan naisen korkea siveellisyys tulee antamaan avioliitolle sen merkityksen, joka oikeuttaa sen olemassaolon ja tekee siitä kristillisempää.¹⁶⁶

Toini Topelius merkitsee esitelmässään naisen ja miehen tarpeet ja olemukset erilaisiksi, ja heidän rakastamisensa tavat vastakkaisiksi: henkiseksi ja ruumiilliseksi. Miehen ja naisen rakkauden laadulliset tarpeet eivät siis kohtaa, mitä kirjailija arvelee tuntemiensa onnettomien avioliittojen syyksi ja yleiseksi ilmiöksi. Topelius kuvaa myös naisen kahden osan, luonnon ja siveellisyyden, välistä kamppailua taisteluksi, jossa ei milloinkaan saa joutua tappiolle.¹⁶⁷ Tämä kamppailu heijastuu myös Toini Topeliuksen kuvaan miesten ja naisten välisistä suhteista, etenkin avioliitosta, jonka olemassaololle naisen tulee siveydellään antaa oikeutus. Naisen seksuaalisten halujen säätely avioliitossa tasoittaa pois miehen suuremmat, fyysiset, rakkauden tarpeet. Avioliitto ei saa olla vain seksuaalinen

¹⁶² Topelius, 1892, s. 8.

¹⁶³ Topelius, 1892, s. 9.

¹⁶⁴ Juvonen, 1995, s. 50.

¹⁶⁵ Topelius, 1982, s. 9.

¹⁶⁶ Topelius, 1892, s. 10.

¹⁶⁷ Topelius, 1892, *ibid.*

miehen ehdoilla, vaan tämä paheellinen, himokas, seksi on poistettava naisen siveellisemmän olemuksen ja seksuaalisuuden avulla. Vain naisen siveellisyydellä kristillistetty halu avioliiton sisällä on Topeliuksen mukaan sallittavaa. Näin Topelius luo ulottuvuuden seksuaalisuudelle, joka ei riko naisasianainten vaadetta absoluuttisesta sukupuolimoraalia.

Merkitessään naisen tehtäväksi antaa avioliitolle sen kristillinen merkitys, Toini Topelius toistaa naisasialiikkeen retoriikkaa naisen korkeammasta moraalista sekä miesten luontaisesta fyysisyydestä. Hänen ajatuksensa ovat myös yhteneviä Thiodolf Reinin kanssa, joka korosti juuri henkistä säätelyä seksuaalisten halujen selättämiseksi. Reinin ajatuksissa tämä kyky on kypsän ihmisen merkki, Topeliukselle taas naisen kyky. Naisen tulee säädellä ei vain omaa luontoaan, mutta myös miehen suurempaa luontoa. Muuten nainen saattaa vähitellen huomata olevansa ”miehensä rakastajatar, hänen lastensa äiti, - ei muuta mitään?”¹⁶⁸ Tämä velvollisuus juontaa juurensa naisen ja miehen erilaisista tarpeista ja olemuksista. Naiset ovat sielukkaita ja rakkaus on heille itsestään selvää sopusointua ja yhteyttä. Naiset näkevät rakkauden sellaisenaan ja yksinkertaisesti, luonnollisesti. Miesten rakkaus on taas monimutkaisempaa ja fyysistä, eivätkä naisten tarpeet ole miehille ensisijaisia. Toini Topeliukselle naiset ovat ensi sijassa henkisiä olentoja. Vaikkei Topelius kielläkään naisten sisäisiä haluja, on niiden otettava muotonsa tuosta henkisestä, sielukkaasta sisäisestä osasta, ei luonnosta.

¹⁶⁸ Topelius, 1892, s. 5.

4.2 Hyvä ja huono tyttö: suhteet osana sukupuolen representaatiota ja siveellisyyttä

”Jennyn pintapuolinen, ajattelematon luonne ei voinut käsittää, mikä Hannassa oli alkuperäistä ja syvää: hän piti sitä raakuutena ja ylpeytenä. Hannaa taas kehoitti aina ankaraan arvosteluun Jennyn pintapuolisuus ja suuri rakkaus koristuksiin ja uusiin muotiin.” – *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*, 1889.¹⁶⁹

Toini Topelius luo *Kehitysaikana*-teoksessaan useampia representaatioita tyttöydestä ja täten useamman kuin yhden mahdollisuuden olla tyttö. Nämä roolit eivät ole kuitenkaan keskenään tasa-arvoisia, vaan heijastelevat kirjoittajansa näkemyksiä ja asenteita esimerkiksi ihmissuhteisiin ja sukupuoleen. Tässä alaluvussa tarkastelen, millainen tyttö on Toini Topeliuksen mielestä ihanteellinen tai tavoiteltava, millainen taas huono tyttö. Tutkin kirjan hahmoja tyttömatriisin avulla. Tutkin myös sitä, miten suhteet toisiin tyttöihin vaikuttavat tytön kuvaukseen, ja miten Topeliuksen käsitykset naisten seksuaalisuudesta ja siveellisyydestä kietoutuvat tähän keskusteluun.

Peilaan näihin kuviin myös edellisessä kappaleessa käsiteltyä siveellisyysskysymystä, rakkautta ja Toinin ajatuksia naiseudesta. Toini Topeliuksen tyttökuvat ovat suoraviivaisia ja osin mustavalkoisiaakin, joka korostaa kirjan opettavaista dialogia. Topelius osoittaa hahmoillaan olevan sisäisiä ja ulkoisia kamppailuja, mutta kirjassa vastavoimiksi asetetut asenteet naiseuteen ottavat muotonsa selkeästi kahdessa sen hahmossa, jotka eivät horju roolissaan hyvänä tai huonona tyttönä. Täten kirjan kaksi voimaa, jotka kirjailija on arvottanut vahvasti, on helppo tunnistaa ja niiden moraalinen kehoitus tulee näin selkeäksi lukijoille. Nämä kaksi hahmoa, Hanna Rappe ja Jenny Stenman, kykenevät vaikuttamaan ympärillään oleviin ja heidän rooleihinsa tyttöinä.

Hanna Rappe on hyvän tyttöyden valtahahmo, voimakkain hyvä tyttö. Hänen oikeat ajatuksensa ja käytöksensä leviävät muihin tyttöihin eikä hänen roolinsa horju kertaakaan huonon tytön ominaisuuksiin. Hanna toimii Toini Topeliuksen omien ajatusten hahmottumana, joka ilmaisee naisasialiikkeen sanomaa asiantuntevasti ja rutiininomaisesti, näitä puolustaen. Toini Topeliuksen hyvän tytön pääominaisuudet tulevat naisasialiikkeen poliittisista naisen kuvista, joita kohti useat kirjan tytöt ryhtyvätkin suuntaamaan kirjan aikana. Tyttöjen mielenmaiseman ollessa jatkuvasti tulevassa aikuisuudessaan, on kirjassa

¹⁶⁹ Topelius, 1889, s. 101.

kyse siitä, millaisiksi aikuisiksi hahmot päättävät kasvaa. Tämä sitoo naisen kuvat vahvasti kirjan tyttöyteen, joka toimii kasvualustana ja ponnahduslautana naiseuteen. Tyttöys ei sinänsä siis ole kirjan pääosassa itsenäisenä elämänvaiheenaan, vaan osa naiseuden jatkumoa.

Bella Palmfelt seuraa Hannaa hyvään tyttöyteen. Kirjan alussa hänessä on monia ominaisuuksia, eikä häntä leimata osaksi mitään yksittäistä ryhmää. Hannan saapuessa tämä muuttuu, ja Bella kiinnittyy vahvasti hyvän tytön hahmoon. Hän ryhtyy pohtimaan tärkeäksi kokemiaan ajatuksia, jotka Hanna hänelle esitteli. Bella ei kuitenkaan ole hyvä tyttö aina, vaan huonon tytön vaikutuksen alaisena ottaa vaikutteita myös tästä leiristä, vain palatakseen takaisin hyväksi tytöksi pysyvästi. Bellan tietämättömyyden voidaan katsoa olevan myös ominaisuus huonosta tyttöydestä, vaikkei Topelius tekstissään sitä niin vakavasti tuomitsekaan verrattuna muihin huonoon tyttöön liitetyistä piirteistä. Tyttö joutuu ikään kuin tietämättömyyttään huonon tytön vaikutuksen alaiseksi.

Toini Topeliuksen hyvä tyttö edustaa oikeanlaista, kannustettavaa tyttöyttä, ja huono tyttö taas omaa sellaisia piirteitä, joita 1800-luvun lopun yhteiskunta Topeliuksen mukaan yleensä assosioi tyttöihin. Huono tyttö on turhamainen, viekas ja koreileva. Huono tyttö saa kuvauksen Hannan ajatuksissa, kun kaksi luokan tyttöä on käyttäytynyt hänen mielestään epärehellisesti:

”Kaikki tuommoiset tapaukset eivät koskeneet häneen persoonallisesti, mutta ne nöyryyttivät häntä kaikkien tyttöjen puolesta. Kaikki, joista tavallisesti tyttöjä syytettiin: pintapuolisuus, turhamielisyys, totuuden puute, loukkasi häntä sitä syvemmin, jota useammin hän näki, että syytöksissä oli perää.”¹⁷⁰

Jenny Stenman on huonon tyttöyden valtahahmo, johon Hanna ajatuksissaan viittaa. Hahmo ei esiinny kirjassa yhtä paljon kuin hyvät tytöt, mutta Jennyllä on selkeä paikka tarinan kannalta. Jenny Stenman on aina haraamassa vastaan tärkeissä keskusteluissa, jotta Hanna saisi perusteltua omat oikeat näkemyksensä selkeämmin lukijoille. Täten Jennyn huono tyttöys toimii ponnahduslautana Hannan hyvälle tyttöydelle, sitä vahvistaen. Huono tyttöys on siis väline hyvälle tyttöydelle, joka pääsee näin korostetusti esille omassa oikeudellisuudessaan. Kun suloinen, ja sillä ihmisiä manipuloiva, Jenny Stenman on Hannan kanssa samassa kohtauksessa, löytyy tilanteesta usein toisen ajatusten haastaminen, niistä väittely, sekä yhteiskunnallisen keskustelun kehys. Vastakkain ovat kaksi ajatusmaailmaa,

¹⁷⁰ Topelius, 1889, s. 51.

joista Hanna edustaa Toini Topeliusta ja tämän naisasian agendan mukaista naisellisuutta, Jenny taas niin sanotusti kirjoittajan mielestä vanhakantaisempaa naiseutta. Jenny on suomalaisessa yhteiskunnassa vallinneen naiskeskustelun toinen osapuoli, joka haastaa ja kyseenalaistaa naisasian ajatukset.

Kuten Hannan hyvä tyttöyskin, tarttuu Jennyn huono tyttöys muihin. Jennyn vaikutus ei ole yhtä suurta kuin Hannan, mutta hän saa muutettua hetkittäin muiden tyttöhahmojen suhtautumista asioihin, kunnes tytöt niin sanotusti tulevat järkiinsä kuullessaan totuuden. Mielenkiintoista huonon tytön hahmossa on sen häilyvyys. Jennykään ei ole kokonaan paha, vaan on osa luokkaa yhtä lailla kuin Hanna tai Bellakin. Hänellä on ihailijoita ja ystäviä, eivätkä riidatkaan saa välejä katkeamaan kehenkään lopullisesti. Jenny on kuitenkin järkkymätön ajatuksissaan, eikä hänestä saa siksi hyvää tyttöä. Huono tyttöys ei kuitenkaan tarkoita välttämättä pahuutta, joka aiheuttaisi yhteisön, kuten kirjan tapauksessa luokan, ulkopuolelle sulkemisen. Hanna ja Jenny ovat eri mieltä asioista, ja vaikka Jennyn ajatukset kerrotaan vääränlaisiksi, he kanssaelävät koulumaailmassaan viettäen aikaa yhdessä. Hyvyys-huonous-akseli tuntuukin liikkuvan Toini Topeliuksen teksteissä tiedon omaksumisen ja hyväksymisen kautta. Jennynkin, ja huonon naisen ominaisuudet, voisi kääntää hyväksi, emansipoituneeksi naiseudeksi, jos hän hyväksyisi Hannan tärkeät ajatukset. Topelius ei siis näe vanhakantaista naiseutta peruuttamattomana, ja tieto vapauttaa naiset tästä hedelmättömästä roolista.

Toini Topeliuksen hyvää tyttöyttä tuotetaan vaatetuksen, ajatusten, keskustelun ja suhteiden voimin. Hyvä tyttö allekirjoittaa naisasialiikkeen ajatukset naiseudesta saadessaan niistä tietää, ja heijastaa tämän kaikkeen tekemiseensä. Hyvän tytön ajatukset saavat kirjan hyvät tytöt pukeutumaan minimalistisemmin ja käytännöllisemmin reformipukuun, joka symbolisoi naisasianaisten torjuntaa yläluokkaisesta, epäterveelliseksi koetusta vaatetuksesta.¹⁷¹ Hyvät tytöt leikkaavat kengistään korkeat kannat reippaillakseen luonnossa helpommin, kirmaavat niityllä leikkien, pitävät vakavia puheita ja odottavat innolla itsensä elättämistä itsenäisellä työllä.

Toini Topeliuksen teoksessa poikatyön rooli on sisällytetty osaksi hyvää tyttöä, ja on läsnä Bertha-hahmossa, jota kirjailija kuvaa poikamaiseksi.¹⁷² Samoin Hanna Rappea kuvataan poikamaiseksi, tosin pilkallisesti huonon tytön suulla.¹⁷³ Täten Hanna omaa joitakin

¹⁷¹ Jallinoja, 1983, s. 62.

¹⁷² Topelius, 1889, s. 47.

¹⁷³ Topelius, 1889, s. 205.

piirteitä, jotka Topelius mielsi poikamaisiksi, muttei tuominnut niitä. Huonon tytön pilkka ei hyvien tyttöjen mielestä ole varteenotettavaa, eiväthän he mitään mistään tiedä. Poikamainen tyttö on siis yksi hyvän tytön ulottuvuus, ja mahdollisuus ilmaista sopivaa naiseutta tytön kasvaessa aikuiseksi. Poikamaisen Berthan kiinnostuksenkohteita tai riehakkuutta ei pyritäkään muuttamaan, eivätkä muut hyvät tytöt näe niissä mitään kummallista tai pilkattavaa. Sen sijaan hän on tyttöryhmän yksi merkkihenkilö, jonka seurassa monet viihtyvät. Huonolla työllä ja hyvällä työllä on toisistaan poikkeavat mielipiteet poikamaisuudesta ja tyttöydestä. Siinä missä poikamaisuus, jonka Topelius kuvaa Berthan kohdalla ”raakamaiseksi iloisuudeksi”, on hyvälle tytölle hänessä juuri kiinnostavaa, on se taas huonoille tytöille pilkattava asia, kuten Hannan kohdalla. Kaksi arvomaailmaa on läsnä tyttöyksien piirteissä, joista huonon tytön malli oikeanlaisesta tyttöydestä ei sovi Toini Topeliuksen oikeanlaiseen tyttöyteen. Poikamaisten tyttöjen avulla maskuliinisen naiseuden hyväksyminen ja luonnollisuus avartaa Topeliuksen luomia aikuisen naisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa, jossa maskuliiniset naiset helposti leimattiin juuri homoseksuaaleiksi piirteidensä vuoksi.¹⁷⁴

Hyvät tytöt myös saavat tukensa muilta tytöiltä ja naisilta, ja solmivat intensiivisiä ystävyysyksiä muiden naisten ja tyttöjen kanssa. Väitän, että nämä ihmissuhteet mallintavat Toinin käsitystä siveellisyydestä sekä naisellisesta tavasta rakastaa. Tämä asettaa suhteet sukupuolen tuottamisen ja tunteiden risteykseen: intensiivisellä, romanttisella ihmissuhteella hahmot tuottavat sekä oikeanlaista tyttöyttä, että käyttävät tyttöyden tilaa tunteidensa ilmaisulle. Puhuessaan esitelmässään miehen ja naisen tavasta rakastaa, Toini Topelius kuvaa ”rakkauden ihanteellisen puolen” olevan naisessa vallitsevana. Mies tekee siitä liikaista ruumiillisuudellaan, sillä miehelle rakkaus on Toinin mukaan fyysistä, enemmän seksuaalista. Topelius kuvaa naisen tapaa rakastaa seuraavasti:

”Myötätuntoisuus, sielujen sopusointu ja yhteinen kaiho on hänestä lujimmin liittävä side. Hän tahtoo olla rakastettunsa uskottuna, hänen ainoisena ystävänä, hänen tukenaan ja lohdutuksenaan surun ja tuskan hetkinä, ja luottaen siihen voimaan, jonka sisällinen sopusointu antaa, toivoo hän voivansa kärsiä ja kestää kaikki ulkonaisen elämän vaihdokset.”¹⁷⁵

¹⁷⁴ Juvonen, 1995, s. 33.

¹⁷⁵ Topelius, 1892, s. 2.

Lainauksessa käy ilmi jälleen miehen ja naisen maailmojen erilaisuus myös henkisesti, ei vain fyysisten tilojen, yksityisen ja julkisen, osalta. Esitelemässään Topelius ei juuri ylistä miehen tapaa rakastaa, vaan esittää sen jonain, joka naisen on korjattava avioliitossa omalla siveellisyydellään. Kuvaus naisen tavasta rakastaa ja naisen tarpeista rakkaudessa osuvat hyvin myös esimerkiksi Bellan ja Hannan suhteen luonteeseen. Suhde on henkistä sopusointua ja ymmärrystä, tukea ja turvaa heikkoina hetkinä. Tärkeää on myös suhteen fyysisen tilan puuttuminen: Hanna ja Bella kyllä syleilevät ja suutelevat toisiaan ajalle tyypillisesti, mutta erotiikkaa ei heidän väliltään löydy. Kuvitessaan Hannaa ja Bellaa, Topelius on luonut ihanteellisen henkisen rakkauden tilan naiselle ja tytölle, jossa heidän ei tarvitse altistua miehen seksuaalisuudelle ja sitä kautta synnille. Naisten rakastaessa samalla tavalla, ei ole ihme, että Topelius on kuvannut tämän ”rakkauden ihanteellisen puolen” hedelmällisen muodon juuri tyttöhahmojen välille. Tämä kerronnallinen valinta peilautuu kappaleessa 3.2 kuvailtuun sosiaaliseen tilaan, jossa naiset 1800-luvulla olivat ennemmin sosiaalisilla tasoilla investoituneet kanssakäymiseen keskenään.

Kirjeessään ruotsalaisen naisasian lehteen, Dagnyn vuonna 1887, Toini Topelius kuvaili naisten välistä pysyvää ja hedelmällistä ystävyyttä nimenomaan henkiseksi, yhtyen täten Sophie Adlersparren puheenvuoroon, joka suojeli näitä suhteita erotiikan, homoseksuaalisuuden, vaikutukselta. Adlersparren järkytys siitä, että nuorten naisten suhdetta keskenään voisi edes vihjata eroottiseksi, juontaa juurensa vallalla olevasta käsityksestä, jossa seksi on käsitteellistetty ainoastaan heterokontekstissa avioliittoon. Avoimuus seksuaalisissa asioissa ei kuulunut kristillissiveellisen naisen, etenkin naimattoman naisen, piirteisiin naisasianaisten luomissa roolikuvissa. Tuula Juvonen on kuitenkin todennut, että tällainen olettamus etenkin naimattoman naisen seksuaalisuuden olemattomuudesta on antanut tilaa seksuaaliselle naiiviudelle. Syleilyt ja suudelmat olivat tavallisia hyvien ystävysten kesken, eikä niitä nähty eroottisina, mutta naisten ei kuulunutkaan olla eroottisia keskiluokkaisessa maailmankuvassa.¹⁷⁶

Sen sijaan naisten sielukkuus ja siveellisyys eivät joutuneet koetukselle keskenään naisten välillä, sillä yhtälöstä puuttuivat miehen vahvemmat fyysiset tarpeet. Topelius myönsi naisen halujen olemassaolon, mutta yhdynnän ollessa seksin mitta, ja sen kuuluessa avioliittoon, ei näitä seksuaalisia tilanteita siis ollut naisten välillä. Suhde oli siis puhtaasti rakkautta, romanttista, kuten Toinin mukaan naiset itse mieluiten tämänkaltaisen yhteyden

¹⁷⁶ Juvonen, 1995, s. 78-79, 91.

määrittivät. Topelius olettaa naisten suhteiden olevan romanttisia ja seksittömiä, joka perustuu hänen naiskuvaansa. Keskiluokkainen ajattelu ei tuominnut naisten välistä romantiikkaa, ainoastaan seksuaalisena nähdyn intohimon. Henkiset olennot olivat siis keskenään aivan poikkeuksellisen siveellisiä, täten sopien absoluuttisen sukupuolimoraalin ja hyvän naisen kuvaan. Tuula Juvonen ei kuitenkaan sulkisi pois seksuaalisten tekojen mahdollisuutta naisten välillä: hyveellinen ja sopiva läheisyys naisten välillä on hyvinkin voinut olla omassa ajassamme seksuaalista, vaikkei niitä alun perin sellaisiksi nimetty, ainakaan tekojen osapuolten toimesta.¹⁷⁷

Lillian Faderman on kirjoittanut samasta ilmiöstä myös angloamerikkalaisessa kontekstissa: 1800-luvun hyvä englantilainen nainen oli seksuaalisesti passiivinen. Naiselle mielletyn olemuksen ollessa täysin seksitön, ei kahden naisen ajateltu kykenevän keskenään seksuaalisiin tekoihin.¹⁷⁸ Toinin myöntäessä seksuaalisuuden kuuluvan osittain naiseuteen ei tällaisesta samanlaisesta naisen totaalisesta passiivisuudesta seksuaalisesti voida puhua. Sen sijaan Toini Topelius on sitä mieltä, että naiset kykenevät muuntamaan alkukantaisen seksuaalisuuden, ”luonnon”, siveellisempään muotoon.

Aikuisuuden kynnyksellä olevat *Kehitysaikana*-teoksen hyvät tyttöahmot toistavat siveellistä suhdetta tyttöydellään. Bella ja Hanna rakentavat suhdettaan täysin tämän henkisen, puhtaan rakkauden voimin, joka on osana heidän hyvää tyttöyttään. Tämä suhdemalli leviää myös muihin tyttöihin heidän solmimiensa uusien ystävyysien muodossa. Tiina Männistö-Funk on tutkinut 1800-luvun lopun suomalaisia tyttöjen ja nuorien naisten kasvatusoppaita, ja niiden kuvia seksuaalisuudesta ja tytöistä. Hän kirjoittaa yleisestä näkemyksestä, jonka mukaan tyttö oli syntyessään jo nainen, mutta tämä naiseus uinuu hänessä ensimmäisiin kuukautisiin asti. Seksuaalisuuden herääminen on myös ajoitettu tähän hetkeen. Tytön seksuaalisuus nähtiin kuitenkin johdannaisena tunteista, joita hallitsemalla kyettiin hallitsemaan myös luonnonviihtejä. Moderni seksitiede kehittyi samoihin aikoihin samoille ajatuksille, ja sitä sävytti oletus tarkkarajaisista heterosuhteista. Tyttöjen oletettiin kiinnostuvan pojista, kun heidän kuukautisensa alkoivat.¹⁷⁹

Kirjan kontekstissa hyvät tytöt selkeästi kehittyvät kohti naiseutta ja ajattelevat tulevaisuutta, mutta eivät poikia. He ovat myös siinä iässä, jossa kuukautiset voisivat alkaa, tai ovat jo alkaneet. Tämä puhuu heidän seksuaalisten halujensa puuttumisesta. Seksuaalisten halujen

¹⁷⁷ Juvonen, 1995, s. 49.

¹⁷⁸ Faderman, 1992, s. 154, 156.

¹⁷⁹ Männistö-Funk, 2003, s. 50-52.

yhdistäminen selkeästi heterokontekstiin ja avioliittoon, on niiden puuttuminen heteromaisia suhteita kyseenalaistavaa. Hanna Rappe, joka on hyvän tyttöyden valtahahmo ja teoissaan oikeassa, suhtautuu poikiin välinpitämättömän toverillisesti. He eivät ole merkittäviä tekijöitä hänen elämässään. Muutkaan hyvät tytöt eivät heistä ole kiinnostuneita romanttisesti kirjan tapahtumissa. Toini Topeliuksen hyvään tyttöyteen kuuluu selkeästi siis sekä seksuaalisten halujen puuttuminen, että vahvat siteet toisiin tyttöihin. Jos luonnon haluja heräisi, ovat tytöt kykeneviä sitä hallitsemaan tunteella, siveellisyydellä. Kuvaamalla hyviä tyttöjään näin Toini Topelius syventää myös kuilua oikeanlaiseksi kokemiensa suhteiden, ja homoseksuaalisten, eroottisten ja väärin suhteiden välille.

Miehen ja naisen välisten, heteromaisten suhteiden kyseenalaistus laajenee tutkittaessa huonojen tyttöjen suhde-elämää. Jenny Stenman on kiinnostunut selkeästi pojista, sekä seuraelämästä. Jenny nimittäin viihtyy tanssiaisissa, nuorten kohtaamistapahtumassa, ja antaa mielellään nuorten miesten tanssittaa itseään. Hanna Rappe taas torjuu tanssiaisten idean täysin, eikä näe sen sosiaalisissa tavoissa mitään järkevää. Esitelmässään siveellisyydestä Toini Topelius kertoo, kuinka useat naiset ovat joutuneet ”pakolliseen tietämättömyyteen”, joka on johtanut heidät ”asettamaan elämänsä päämääräksi mielistelemisen.” Topelius liittää tämän mallin kuvaamaansa ”entis-aikaan”, jolla hän tarkoittaa ajatuksia ja sosiaalisia tapoja ennen naisasialiikkeen ja keskiluokkaisen maailmankatsomuksen lujittumista. Tämä mielisteleminen taas johtaa ”kaksimieliseen imarteluun” miehen ja naisen välillä. Toinin mukaan ”meidän päivänämme” tätä ei enää voi laittaa tietämättömyyden syyksi, vaikka ”entis-aikaan” näin on voinut olla.¹⁸⁰ Tieto vähentää epäsideellisuutta, mutta naisen on myös oltava valmis ottamaan se vastaan, ja saada ”herätys”, kuten Topelius sitä kuvailee. Tietoisesti tällaista kohtelua miehiltä vastaanottavat, ja siihen kannustavat naiset, eivät edistä naisasiaa tai oikean naisen kuvaa.

Epäsiveellinen käytös saa kuvauksen *Kehitysaikana*-kirjan alussa, kun tytöt keskustelevat kesken luisteluretken. Jenny Stenman kertoo juuri kohdanneensa erään häntä tanssittaneen nuoren miehen. Ohi mennessään tämä ”tervehti kohteliaasti ja heitti minulle muiskun.” Bella järkyttyy kuulemastaan niin paljon, että alkaa melkein itkemään. Seuraa väittely Jennyn ja Bellan välillä, jossa Bella yrittää selittää, miksi sekä herra että Jenny tekivät väärin. Nuori mies käytöksensä, ja Jenny sen hyväksymisen tähden. Jenny on sitä mieltä, että hän saa olla asiasta mitä mieltä haluaa. Bellaa aihe ahdistaa, mutta Hanna tulee avuksi. Hanna toteaa, että

¹⁸⁰ Topelius, 1892, s. 10-11.

”se on tuhmaa sen tähden, että se alentaa tytön arvoa.”¹⁸¹ Jenny Stenman on huonona tyttönä moraalisesti ja siveellisesti arveluttava, ja nämä molemmat piirteet saavat muotonsa poikien kanssa seurustelussa. Bella Palmfelt taas ahdistuu niin paljon, ettei saa sanoja suustaan, vaikka Hanna on ehtinyt vaikuttaa häneen vasta hetken. Bellan reaktio kertoo hänen seksuaalisesta naiiviudestaan, eihän hän edes kykene puhumaan flirttailusta.

Jenny Stenman pääsee myös hetkeksi vaikuttamaan Bellan ajatuksiin rakkaudesta ja oikeista teoista. Kohtaus kuvaa toisesta kulmasta epäsideellistä käytöstä ja rakkautta. Huono tyttö lainaa hyvälle tytölle kirjan, josta kertoo pitävänsä paljon. Bella haluaa ensin varmistaa äidiltään, että kirja on sopivaa luettavaa, mutta Jenny vakuuttaa sen olevan nuhteeton. Bella lukee kirjan salaa yöllä äidiltään, mutta syyllisyyttä potien tunnustaa tekonsa aamulla. Kirjan sisältöä Topelius kuvaa yhdeksi monista kirjoista, joiden sisältö ei suoraan näydy epäsideellisenä, mutta ”joiden henki on kuin salainen myrky nuorille.” Kirjasta löytyy ”turhamielisyyttä, kevytmielisyyttä, mielistelyä ja leikittelemistä rakkauden kanssa.”¹⁸² Bellan äiti kommentoi kirjan juonta, jossa sankaritar meni naimisiin elättääkseen nuorempia sisaruksiaan, vaaralliseksi. Hän toteaa, että naisella on muutakin arvoa kodin ulkopuolella, eikä naimisiin saisi mennä kuin rakkaudesta. Äiti ei myöskään suoraan kehoita Bellaa naimisiin rakastuttuaan, vaan painottaa enemmän rehellistä, itsenäistä elämää. Bella, joka ymmärtämättömyyttään luki kirjan eikä ensin nähnyt siinä mitään vikaa, ymmärtää äitinsä kautta sen vaarat. Tieto ja aktiivinen, yhteiskunnallinen ajattelu tekevät Bellasta jälleen hyvän tytön, ja hän torjuu kirjan teemat. Bellan kautta Toini Topelius toistaa naisasialiikkeen ajatuksen siitä, että emansipoitunut nainen on ennen kaikkea siveellinen nainen.¹⁸³

Onnettomat aikuisten ihmissuhteet ja väärät avioliitot tuodaan kirjaan myös Hannan perhetaustan kautta. Hannan äidillä on nuoruudessa ollut suhde Karin-nimiseen naiseen. Suhde kuitenkin rikkoutui täysin, kun Hannan äiti meni naimisiin miehen kanssa, eivätkä naiset puhuneet enää koskaan. Karin ottaa Hannaan yhteyttä tämän äidin kuoleman jälkeen, ja kaksikko muodostaa tiiviin, perheenomaisen suhteen. Käy myös ilmi, että Karin on kaiken aikaa maksanut Hannan koulunkäyntiä oletetun kaukaisen sukulaisen sijasta. Se, että Karin on hylännyt Hannan äidin nuoruudessaan, on Hannalle vaikea asia. Tämän suhteen kariutuminen herättää Hannassa vahvempia tunteita kuin se, että hänen isänsä jätti Hannan ja hänen äitinsä selviämään yksin. Suuttumuksessaan Hanna repii Karinilta saamansa

¹⁸¹ Topelius, 1889, s. 19-21.

¹⁸² Topelius, 1889, s. 67.

¹⁸³ Männistö-Funk, 2003, s. 76.

kirjeen, eikä suostu aluksi tapaamaan häntä. Äidin ja Karinin suhde toimii kirjassa kuvauksena siitä, mitä aikuisille voi käydä suhteiden mutkistuessa, ja joutuessaan erilleen elämänsä todellisesta rakkaudesta.

Karin kuvaa suhdetta ja sen rikkoutumista Hannalle seuraavasti:

”Niin, näetkö, olin loukattu sisimmässä sydämessäni. En voinut suoda sitä anteeksi, että hän, hyljäten ihanteensa, meni miehelle, joka ei edes ansainnut hänen kunnioitustaan. Minusta hän silloin alensi itsensä niin, että minun **täytyi** työntää hänet luotani, vaikka sydäntä kirveli...”¹⁸⁴

Karin jatkaa:

”No niin, ymmärräthän, miltä tuntui nähdä ystävän, jota rakastin enemmän kuin itseäni, heittäytyvän moisen miehen syliin! Minä olin epätoivossa ja katkaisin kaikki suhteemme (--)”¹⁸⁵

Äidin ja Karinin suhde on ollut nuorempana samanlainen kuin Hannan ja Bellan. He olivat myös vihkiytyneet yhteiskunnallisille kysymyksille, ja he rakastivat toisiaan. Kasvaessaan he kuitenkin joutuivat erilleen miehen takia, joka satutti omalla tavallaan molempia osapuolia. Kirjassa ei koskaan suoraan paljasteta, rakastiko Hannan äiti aviomiestään, vaikka Karin sitä kovasti epäileekin. Myöhemmin Karin meni myös itse naimisiin: avioliitto oli lyhyt, eikä Karin mainitse rakastaneensa miestänsä. Naiset ikään kuin alistuivat yhteiskunnan odotuksiin kumpikin, ja tämä hajotti heidän yhteytensä. Nyt Karin haluaa korjata menneisyytensä virheet, ja toivoo tutustuvansa Hannaan, joka muistuttaa häntä rakkaastaan. Äidin ja Karinin suhteen myrskyisä loppu on saanut Hannan epäilemään kaikkea ystävyyttä, mikä saa tytön pitämään Bellankin aluksi etäällä, sillä hän uskoo tulevansa satutetuksi kuten äitinsä. Loppujen lopuksi Hanna heltyy Karinille, kuten Bellallekin.

Tuula Juvonen liittää mustasukkaisuuden ja itsekkyyden tunteet tutkimuksessaan Hilda Käkikosken naissuhteista vaarallisiksi, sydämen puhtautta uhkaaviksi tunteiksi. Käkikoski vältti esimerkiksi puhumasta mustasukkaisuudesta, sillä se liitettiin usein myös eroottisiin tunteisiin, jotka olisivat tahranneet muutoin hyväksyttävät rakkaussuhteet naisten välillä.¹⁸⁶ Karinin tunteet Hannan äitiä kohtaan sisältävät näitä puhtaita rakkauden tunteita uhkaavia, mustasukkaisuuden ja itsekkään omistushalun ajatuksia. Hannan ja Bellan suhde on vielä

¹⁸⁴ Topelius, 1889, s. 169.

¹⁸⁵ Topelius, 1889, s. 170.

¹⁸⁶ Juvonen, 1995, s. 70-73, 78.

viattomassa vaiheessaan, joka uhkuu nuorten tyttöjen tarmoa ja intoa, sekä puhtautta. Hanna ja Bella vetävät siis siveellisemmän korren suhteiden vertailussa, onhan heidän suhteensa sopusointuinen ja tasapainoinen.

Karinin ja äidin esimerkillä näytetään, mitä avioliitto voi tehdä sydänystävälle. Avioliitossa naiset eivät voi laittaa toisiaan prioriteeteikseen täysin, vaan mies ja perhe-elämä luovat välimatkaa heidän välilleen. Naimisiin haluamattomat Bella ja Hanna kykenevät pitämään suhteestaan eri tavalla huolta, eivätkä joudu harhaan yhtä helposti. Avioliiton luodessa Karin ja äidin välille epäsovua ja vihaisia tunteita, on avioliitto myös esitetty siveellisyyttä ja tasapainoa rikkovaksi, jos sen solmi vääristä syistä. Toini Topelius myös esitelmöi aiheesta nimeämällä useat avioliitot onnettomiksi, joissa nainen ei saa haluamaansa yhteyttä ja rakkautta. Kun vertaillaan esitelmää ja kirjaa, voi todeta, että Toini Topeliuksen kuva siveellisyydestä on kaksijakoinen: sen voi saavuttaa avioliitossa, mutta avioliitto voi myös tuhota sen. Suhteen puhtaus ratkaisee sen laadun ja kannattavuuden, ja Toinin esimerkkien valossa kaksi naista voi sen keskenään saavuttaa yhtä lailla, jopa tehokkaammin, elämällä yhdessä.

4.3 Sukupuoliroolit Hannan ja Bellan suhteessa

”Kuka on voinut uskotella sinua, että turmelet minua muka? Minä, joka päinvastoin olen tuntenut semmoista terveellistä vakavuutta itsessäni, siitä lähtien kun opin sinua tuntemaan. On aivan niin kuin tuntisin itseäni paremmin ja selvemmin näkisin, minnekä pyrin. Ethän, Hanna kulta, henno tuommoisten tyhjiä mielikuvitusten tähden katkaista niin hellää ystävyysliittoa kuin meidän?”

– Bella Palmfelt, *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*, 1889.¹⁸⁷

Rakastamisen tapojen erilaisuus ei ollut ainoa eroavaisuus miehen ja naisen välillä. 1800-luvun lopun suomalainen sivistyneistö koki vahvasti sukupuolen fysiologispsykologisena, sekä teologisena rakennelmana, joka ylläpiti yhteiskuntaa. Miehen ja naisen yleisesti erilaisiksi tunnustetut piirteet ja taipumukset olivat selkeä tapa järjestää yhteiskuntaa ja sen alueita, julkista ja yksityistä. Kai Häggman on kirjoittanut tällaisen binäärisen ajattelutavan olevan erityisen länsimaalainen, filosofiskristillinen traditio. Binäärin mallintamat

¹⁸⁷ Topelius, 1889, s. 119.

sukupuolet olivat toistensa vastakohtia. Taustalla oli ajatus orgaanisesta ihmisestä, jonka fysiologiset eroavaisuudet kumpusivat osaltaan myös vastakkaisista psykologisista ja henkisistä elementeistä.¹⁸⁸

Toini Topelius rakentaa päähenkilöidensä, Hannan ja Bellan, sukupuolittuneet piirteet kuitenkin dynaamisiksi ja muuttuviksi. Tekstissä on läsnä ajatus siitä, että nämä yleisesti vastakohtaisiksi määritellyt piirteet, jotka ottivat muotonsa miehessä ja naisessa, voivat olla läsnä yhdessä yksilössä, tytössä. Tässä luvussa käsittelen sitä, kuinka Toini Topelius kirjoittaa feminiinisyyttä ja maskuliinisuutta hahmoihinsa, ja kuinka tyttöjen sukupuoliroolit ja niiden toistaminen muuttuvat selkeästi toistensa läheisyyden kautta. Pääosien luonteiden ja prioriteettien muutos nostetaan keskiöön vahvasti juonen mukana, joka tekee siitä hedelmällisen kohteen tarkastella sitä, miten Toini Topelius itse käsitti sukupuoliroolit ja naiseuden siveellisyyskysymysten ja rakkauden ohella. Sukupuolen toistamisen tavan muutos kytkeytyy Hannan ja Bellan suhteeseen niin voimakkaasti, että tyttöjen ja naisten intensiivisten suhteiden voidaan katsoa olleen Toini Topeliukselle tapa järjestää myös sukupuolta.

1800-luvun lopun Suomessa maskuliiniseksi ja feminiiniseksi merkittyjä piirteitä oli useita, mutta ne olivat keskenään samantyyllisiä saman ryhmän sisällä. Mies ja nainen ajateltiin ja nähtiin ruumiiltaan erilaisiksi, joten ajattelunkin täytyi kummuta toisistaan poikkeavista lähteistä. 1800-luvun hygienia-ajattelu sekä lääketiede näkivät miestä ohjaavaksi elimeksi aivot, jotka muokkasivat hänestä järkipäisen sekä itseään hallitsevan olennon. Naista ohjasi taas kohtu, joka nähtiin herkän hermoston ytimenä. Naista ohjasivat siis tunteet.¹⁸⁹ Nämä fundamentaaliset biologiset erot tuottivat yksilöille heidän tapansa nähdä ja järjestää maailmaa ympärillään, heidän kiinnostuksenkohteitaan, kutsumustaan ja taipumuksiaan.

Kai Häggman on listannut naisen tyypillisiksi, positiivisiksi ominaisuuksiksi esimerkiksi viattomuuden, nöyryyden, tunteellisuuden, varovaisuuden ja herkkyyden. Nainen kykeni hyvillä piirteillään hoitamaan kotia tehokkaasti ja ihanteellisesti. Hänen piirteensä olivat siihen kuin luodut, ja jos ne puuttuivat tai nainen omasi negatiivisia feminiinisiä piirteitä, kuten pinnallisuutta, oli tilanne pikemminkin kotia hajottava. Maskuliinisia piirteitä taas olivat lujuus, järkevyys ja isällinen ankaruus.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Häggman, 1994, s. 186-189.

¹⁸⁹ Männistö-Funk, 2003, s. 46.

¹⁹⁰ Häggman, 1994, s. 183, 194.

Kehitysaikana-teoksen alussa Hanna ja Bella ovat toistensa suorat vastakohtat. He seisovat sukupuolitettujen piirteiden binääriin päädyissä, jossa Hanna edustaa järkeä ja Bella tunnetta. Bellaa kuvataan hoitamassa pienempiä sisaruksiaan ja haaveilemassa lettujen paistamisesta sairaille. Bella on suloinen ja ihana, mutta Bellan äitiä huolettaa erityisesti tytön luonteen pehmeys ja taipuvaisuus, jotka ovat nimenomaan ovat feminiinisiä ominaisuuksia, tunneperäistä olemista. Bellan suhtautuminen Hannaan on myös tunnesidonnaista: Hanna on vastustamaton, eikä Bella pysty pysymään hänestä erossa. Tunneillakin hän vilkuilee kiinnostavaa tulokasta ja toivoo lähentyvänsä tämän kanssa. Bella toimii myös rauhanrakentajana riitatilanteissa ja pyrkii sopimaan myös toisten ihmisten kärjistyviä väittelyitä. Bella siis toimii aktiivisesti feminiinisessä, säilyttävässä roolissa, johon liitettiin myös hoivaaminen.¹⁹¹

Hanna Rappeen on taas liitetty miehille yleensä koodattuja piirteitä: hän on kova, järkevä, looginen ja hallitseva. Hanna haluaa suunnata julkiseen elämään ja toimia tuomarina tai lakimiehenä, jakaen säälimättä oikeutta sitä ansaitseville. Tunne-elämästään etäännyntyt Hanna näkee vapaudeksi riippumattomuuden kaikista tunteista, ja hänen suhtautumisensa Bellaan on aluksi kylmän torjuva. Hanna torjuu suhteen järkipäisesti vedoten todennäköisyyteen, jossa toinen ihminen kuitenkin pettää hänen luottamuksensa. Muihin tyttöihin Hanna suhtautuu kouluttavasti: hän opastaa usein ankarastikin luokan tyttöjä, luovien heitä kunnon kansalaisiksi. Hannasta tulee luokan johtaja kyvyillään, vaikkei hän aluksi juuri ystäviä saakaan. Hannan valinta johtajaksi tulee juuri hänen luonteenpiirteidensä kautta, ei läheisten suhteiden perusteella, kun luokan tytöt kokevat tämän kaikkein pätevimmäksi joukostaan tehtävää suorittamaan. Hanna asuu myös yksin, pyörittäen elämäänsä itsenäisesti, kun Bella taas asustelee suuren perheensä mukavuudessa.

Mielenkiintoisesti tyttöihin liitetyt vastakkaiset ominaisuudet ovat ainoastaan luonteenpiirteitä tai taipumuksia. Vaikka Hanna omaa paljon maskuliinisia ominaisuuksia, Topelius ei kirjoita hänelle miehiin itsekään liittämääns seksuaalisia haluja ja fyysisyyttä. Hannan rakkaus Bellaa kohtaan on naisellista, puhdasta rakkautta.

Kun juoni etenee, kaksikon luonteenpiirteet muovautuvat toistensa vaikutuksesta. Ennen niin kova Hanna alkaa, joskin hämmentyneenä, tuntemaan lempeyttä ja pehmenemään etenkin kanssakäymisessään muiden kanssa. Bella taas vakavoituu ja kovettuu. Muutos saa useita kuvauksia teoksen aikana, ja tyttöjen vaikutus toisiinsa nähdään nimenomaan

¹⁹¹ Häggman, 1994, s. 187.

positiivisena ilmiönä. Muutokset molemmissa osapuolissa kehittyvät aina pidemmälle ympäröivien tapahtumien vaikutuksesta, ja heidän käytöksensä ja suhtautumisensa asioihin kehittyvät uuteen muotoon. Luonteet eivät kuitenkaan käänny ylösalaisin, vaan toisen piirteitä sulaa osaksi heidän alkuperäistä olemustaan. Hanna ei esimerkiksi menetä ”poikamaisuuttaan”, vaan häntä kuvataan tällä termillä kirjan loppupuolella, kun luonteenmuutos on jo tapahtunut. Tyttöjen vaikutusta toisiinsa kuvataan muun muassa seuraavasti, kun Bellan äiti on ilolla saanut todistaa Bellan uutta, ankarampaa suhtautumista nuorempien sisarustensa kiukutteluun:

”Niin vähäinen kuin asia olikin itsessään, ei Bellan äiti voinut olla siitä iloitsematta, koska se osoitti, että hänen tyttärensä luonne alkoi vakaantua. Ja hän arveli, että tämä tuli Hannan vaikutuksesta, sekä että Hannankin luonne puolestaan alkoi pehmetä ja käydä miellyttävämmäksi.”¹⁹²

Rouva Palmfelt myös tyynnyttelee Hannan huolia Bellan pilaamisesta omalla käytöksellään:

”Päinvastoin olen ilolla luullut huomanneeni, että Bella on kehittynyt lujemmaksi ja että hän suuremmalla innolla kuin ennen koettaa itseänsä kasvattaa. (--) Ja ellen erehdy, voipi Bella vuorostaan tehdä sinulle hyvää...”¹⁹³

Hanna Rappen sisäistä muutosta kuvataan kirjassa enemmän, kun hänen tuntemuksensa ihmisistä ja yhteisöllisyydestä muuttuvat. Hannan feminisoituessa hän alkaa mietiskelemään ihmiskohtaloita ja kuinka hän haluaisi auttaa heikompiensa. Ennen tuomion kouraa mielellään heiluttanut tyttö haluaakin kokeilla hoivaamista, ja saakin siihen tilaisuuden, kun hänet hylännyt isä saapuu takaisin kuvioihin kirjan lopussa. Isän ilmestyessä Hanna luopuu suuresta ulkomaanmatkasta, johon Karin oli hänet luvannut mukaansa ottaa, jäädäkseen Helsinkiin hoivaamaan sairasta isäänsä.

Männistö-Funk kuvailee naiseutta 1800-luvun lopun Suomessa nimenomaan palvelualttiudeksi. Nainen ajattelee ensin aina muita, sitten vasta itseään.¹⁹⁴ Hanna uhraa itsensä luopumalla kauan odottamastaan ulkomaanmatkasta, ja ajattelee Bellan parasta, lähettäessään hänet sijastaan Karinin mukaan. Päinvastaisesti Bella taas ajattelee itseään, ja lähtee matkalle. Mukana on tietenkin hyppysellinen uhrautuvaisuutta, sillä Bella lähtee myös tehdäkseen Hannan onnelliseksi. Antu Soraisen mukaan Bellan ja Hannan sukupuoliroolit

¹⁹² Topelius, 1889, s. 77-78.

¹⁹³ Topelius, 1889, s. 149-150.

¹⁹⁴ Männistö-Funk, 2003, s. 74.

eivät ole suoraan verrannolliset myöhempään, lesbojen yleisesti omaksumaan ja käyttämään butch/femme-binääriin, jossa toinen osapuoli parisuhteesta on selkeästi maskuliininen, toinen feminiininen. Sen sijaan tytöt liikkuvat sekä feminiinisillä että maskuliinisilla tasoilla ja luovat uusia tasoja näin tehdessään.¹⁹⁵

Toini Topelius kirjoittaa hahmot naisen kehyksen läpi, liittäen heihin vastakkaisia piirteitä aikansa miehen ja naisen binääristä. Kirjoittamalla muutoksesta, joka tytöissä tapahtuu, Topelius luo kuvan sukupuolesta, joka ei olekaan niin ehdoton kuin sivistyneistö on antanut ymmärtää. Tytöt toteuttavat sukupuoltaan 1800-luvun lopun binäärin sisällä, mutta eivät sidottuina vain sen toiseen päähän. Toini Topelius on myös päättänyt kuvata toista hahmoistaan ennemmin maskuliinisten piirteiden kautta. Täten tytössä, uinuvassa naisessa, on enemmän puolia ja mahdollisuuksia. Kun näitä piirteitä ei myöskään kyseenalaisteta huonoina siten, että ne tekisivät Hannasta vähemmän tytön, on Toini Topeliuksen käsitys naisen piirteistä dynaaminen.

Hanna Rappe kuvaa kirjoittajansa ajatusmaailmaa sukupuolittuneista ominaisuuksista luokan jäähyväisjuhliissa:

”(-- muistakaamme, että olemme **ensi sijassa** ihmisiä ja sitten vasta naisia: vaikka niin mielellään tahdotaan meille uskotella päinvastoin. (-- Minä vihaan käsitteitä: miehiset ja naiselliset ominaisuudet. Jokaisen ihmisen oikeus on olla totuutta harrastava, jalomielinen, hyvä ja alttiiksi antava, huolimatta siitä onko hän mies vai nainen.”¹⁹⁶

Samassa kohtauksessa kuvataan, kuinka Hannassa ei ole jälkeäkään hänen vanhasta ylpeydestään, vaan hänestä on tullut luonnollinen. Toini Topelius kuvaa luonnolliseksi tilan, jossa nämä ääripäät ovat hioutuneet hahmoista pois, ja ovat tulleet sekä maskuliinisten että feminiinisten voimien vaikutuksen alaisiksi. Erityisen huomionarvoista on, että tämä tasapaino on löytynyt nimenomaan läheisessä kontaktissa muihin naisiin, etenkin Bellaan, Hannan rakkaaseen, ja uuteen läheiseen aikuiseen, Kariniin. Hanna, kuten Bellakin, on tullut luonnolliseksi ihmiseksi, ei vain naiseksi tai mieheksi, toisen tytön vaikutuksesta. Tällainen tasapainon havittelu on näkyvillä myös Topeliuksen kuvissa seksuaalisuudesta, jossa naisen tulee säädellä luontoaan ja siveellisyyttään siten, ettei luonto koskaan pääse kasvamaan liian voimakkaaksi. Naisella on siis maskuliinista halua, ja naisellista siveellisyydentuntoa olemuksessaan.

¹⁹⁵ Sorainen, julkaisematon, osiossa ”Reformipuvun säihke Toini Topeliuksen kirjassa.”

¹⁹⁶ Topelius, 1889, s. 230.

Toini Topelius näki naisissa olevan sekä maskuliinisuutta että feminiinisyyttä. Naisten keskinäisissä suhteissa nämä vastakkaiset piirteet voivat hioutua luonnollisemmiksi ja tasapainoisemmiksi. Naisista voi tulla kokonaisia ihmisiä, sekä maskuliinisia että feminiinisiä, ilman avioliittoa ja sen mukanaan tuomaa perhe-elämää. Topeliuksen luoma kuva eroaa suuresti keskisäädyn äitiyttä korostavasta naiskuvasta, jonka rinnalle tosin oli noussut uusi, itsenäisempi nainen. Karin ja Hanna muodostavat oman perheensä vahvan siteen kautta, kun Hannan äidin muisto yhdistää parivaljakon. Karinin lisäksi Hannan itseluotuun perheeseen kuuluu Bella. Toini Topelius muodosti tällaisia suhteita itsekkin, kun sekä Alexandra Gripenberg, että myöhemmin hänen suojattinsa, Alta Dahlgren, oleilivat pitkiä aikoja osana Topeliuksen perhettä. Antu Sorainen on kuvannut kokoonpanoa nykytermein laajennetuksi tai valituksi perheeksi, jossa Koivuniemessä oleskeli Toini Topeliukselle läheisiä naisasianaisia, luoden näin omanlaisensa perhekokonaisuuden.¹⁹⁷ Unohtamatta tietenkään Toini Topeliuksen ja Valborg Hovind-Stubin yhteistä kotia Norjassa. Täten Toini Topeliuksen kuvauksissa perhe-elämän ulkopuolella elävät naiset löytävät elämänsä tärkeimmät suhteet heterosuhteiden ulkopuolelta.

Rakkaus sekä Bellaa, että Karinia kohtaan tuo Hannan hahmoon uutta feminiinisyyttä, joka ottaa muotonsa hoivaamisen tarpeessa ja auttamisessa. Hanna kuvaa uutta, sisällään herännyttä rakkautta seuraavasti, kertoessaan Karinille jäävänsä hoivaamaan isäänsä:

”Se on Bellan ansio, tati hyvä, ja sinun. Te kaksi olette tehneet minut niin onnelliseksi, että täytyy minun rakastaa koko ihmiskuntaa.”¹⁹⁸

Kuvaus muistuttaa Lisbeth Stenbergin kartoitusta 1800-luvun lopun ruotsalaisen naisasialiikkeen rakkauskäsityksistä, jossa rakkaus on jotain sellaista, jonka Kristus esimerkillään ulotti koskemaan kaikkia ihmisiä.¹⁹⁹ Tämä, kyseisen naisasialiikkeen lehdessäkin käyty keskustelu rakkauden laadusta ja naisten välisen läheisyyden puolustamisesta homoseksuaaliselta leimalta, kuvastuu sekä Toini Topeliuksen avoimessa kirjeessä Dagnyyn vuonna 1887, sekä Hannan rakkaudessa, jota ei voi rajata keskiluokkaisen, heteronormatiivisen suhteen sisälle. Toini Topeliuksen tapa käsittää ja järjestellä ihmissuhteita puolustaa tällaista rakkautta. Hän näkee sen tekevän suhteen osapuolille hyvää, ja kannustaakin lukijoitaan, naisia, solmimaan tällaisia suhteita.

¹⁹⁷ Sorainen, julkaisematon, osiossa ”Naisälykön rumuus.”

¹⁹⁸ Topelius, 1889, s. 222.

¹⁹⁹ Stenberg, 2007, s. 144-145.

Hannan ja Bellan ihmissuhteella on samanlainen vaikutus, kun aikansa avioliitolla koettiin olevan. Avioliitossa mies ja nainen muodostivat yhteiskunnallisesti toimivan parin, jossa mies edusti päätä, ja nainen puolestaan sydäntä. Yhteisellä elämällä ja tavoitteella, perheellä, yksityinen nainen ja julkinen mies olivat tasapainoisessa vuorovaikutuksessa. Kai Häggman kirjoittaa, kuinka mies oli sidottu julkiseen elämään, mutta hänen sielunsa oli tyyneyttä vailla ilman elämänsä yksityistä puolta, avioliittoa ja perhettä naisen kanssa. Miehen tavoin nainen taas ei saanut elämässään täyttymystä ilman miehen tasapainottavaa julkista olemusta. Suomalainen sivistyneistö näki nämä toisistaan poikkeavat piirteet toisiaan täydentäviksi ja tasaaviksi.²⁰⁰ Toistensa vaikutuksesta Hanna ja Bella pelkäävät yksilöinä muodostavat tällaisen tasapainoisen kokonaisuuden, mutta maskuliinisten piirteiden ollessa vahvempia Hannalla, ja feminiinisten Bellalla, ovat he yhdessä julkisen ja yksityisen maailman yhdistävä kokonaisuus. Avioliiton ollessa miehen ja naisen välisen romanttisen ja yhteiskunnallisen suhteen muoto, luovat naisasia, naiseuden dynaamisuus sekä intensiivinen, rakkautta pursuava ihmissuhde Bellalle ja Hannalle samanlaiset puitteet.

Vaikka Hannan toteaa vihaavansa sukupuolitettuja piirteitä, muistaa hän kirjassa useita kertoja mainita, että useimmat naiset kuitenkin löytävät kutsumuksensa perheestä, ja että tämä kutsumus on tärkeä ja jalo.²⁰¹ Perhe-elämä lapsineen ja aviomiehineen on siis jotakin, joka on tavallista, tyypillistä, useimmille naisille. Hanna ja Bella eivät siis olekaan kuin monet muut naiset. He ajautuvat yhä kauemmas tästä perheihanteesta tulevaa suunnitellessaan, sekä viettäessään yhä enemmän aikaa keskenään. Ehkäpä Toini Topeliuskin koki olevansa tällainen erilainen nainen, joka ei mennyt naimisiin ja hankkinut perhettä, vaikka tunnusti sen olevan enemmän kuin tavallista. Topelius kirjoittaa pääosilleen eväät samanlaiseen aikuiseen elämään, joskin vapaampaan, jota hän itsekin eli: työtä tekemällä, naisia rakastaen.

²⁰⁰ Häggman, 1995, s. 189, s. 193.

²⁰¹ Topelius, 1889, s. 230.

5. Johtopäätökset

Toini Topeliuksen *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*-teos on kuvaus sellaisesta maailmasta ja elämästä, jossa toinen nainen asetetaan naisen ihmissuhteiden ja elämänvalintojen keskiöön. Topelius tuottaa tyttöydestä ja naiseudesta kuvia, jotka ovat tiiviisti kytköksissä hänen omiin poliittisiin ajatuksiinsa, että tuntemuksiinsa omista suhteistaan ja niiden tiiviistä kiertymisestä toisiinsa. Suhteiden laatu ja rajat rakentuvat osana Topeliuksen käsitystä sukupuolesta, naisena olemisesta ja elämisestä.

Hannan ja Bellan suhde, kuten kirjan muutkin tärkeät ihmissuhteet, kuvaavat Toini Topeliuksen tapaa jäsentää ja ymmärtää naisten välisiä suhteita: kuinka ne voivat muodostaa elämän kantavan voiman suhteen molemmille osapuolille. Topeliuksen tekstistä huokuu vahva ajatus naisten välisestä tärkeästä yhteydestä, joka perustuu sukupuoleen ja sen rooleihin. Tätä yhteyttä ilmentävät intensiiviset rakkaussuhteet, jotka kirjailija priorisoikin kaikkien muiden ihmissuhteiden yli. Naisen kanssa nainen sai suurimman tuen ja ymmärryksen henkisille ja romanttisille tarpeilleen. Ajan seksologien kuvauksia homoseksuaalisuudesta Toini Topelius ei kuitenkaan hyväksynyt kuvauksiksi omista suhteistaan. Kirjassa ei myöskään ole jälkiä naisten välisestä seksuaalisesta halusta. Tämä ei yllätä, ottaen huomioon kirjailijan katsannon naiseuden olemuksesta ja sukupuolen piirteistä. Seksuaalisen halun sijaan suhteet ovat kuitenkin henkisellä tasolla sitäkin intensiivisempiä, ja toimivat kirjan hahmojen kannattelevina voimina elämässä perhesiteidenkin yli.

Vaikka seksuaalista halua tai tekoja ei kirjassa näykään, Toini Topelius näki seksuaalisuuden olevan kuitenkin osa naiseutta. Samalla Topelius uskoi naisasialiikkeelle tyypillisesti naisen korkeampaan moraaliin ja kykyyn hallita tätä puolta itsessään. Seksuaalisuuden ollessa sivistyneistölle tabu ja häveliäisyyden mitta, toisen naisen kanssa tällaisesta häiritsevistä, epäsiiveellisistä ruumiillista teoista ei tarvinnut huolehtia. Yhtälöstä puuttui miehen hallitsematon ruumiillisuus, joka toi synnin osaksi myös pyhää avioliittoa, joka naisen oli neutralisoitava omalla siiveellisyydellään kristilliseksi. Topelius ymmärsi seksin heteroyhdynäksi, lisääntymiseksi, avioliiton sisällä ajalle tyypillisesti, eikä näin ajatellut naisten välistä himoa ja halua samoilla teoilla, kuin nykykulttuurimme ajattelee. Toini Topeliukselle naiset olivat kuitenkin ennen kaikkea henkisiä olentoja, joiden sielut kaipasivat sopusointua ja yhteenkuuluvuutta. Tähän tarpeeseen eivät miehet voineet erilaisilla tarpeillaan vastata täydellisesti. Naisten ollessa taipuvaisempia siiveellisyyteen, oli

kahden naisen suhde esimerkillisen siveellinen. Kirjailija rakentaa myös kuvan suuresta menetyksestä ja surusta, joka naisten ystävyiden rikkomisesta seuraa Hannan äidin ja Karin kautta, aiheuttaen suhteen täyttymisen epäsiiveellisillä tunteilla. Tämä menetys kumpuaa naisten väliin tulleesta miehestä, joka täten epäsiiveerasti tahraa suhteen siiveellisyyden.

Tyttöjen väliset suhteet *Kehitysaikana*-kirjassa tuotetaan vahvasti sanojen ja tekojen kautta, jotka vahvistavat kuvaa henkisestä yhteydestä. Tytöt hellivät ja kuhertelevat keskenään, kaipaavat, todistelevat rakkauttaan ja suunnittelevat yhteistä elämäänsä tulevaisuudessa. Sanojen ja tekojen lisäksi suhteita rakennetaan yhteiskunnallisen valvutuneisuuden, tarkemmin naisasiainliikkeen ajatusten, kautta. Hanna ja Bella ovat rakkaita ystäviä, läheisempiä kuin ketkään muut, ja he tukevat toisiaan kaikissa tilanteissa, kokemuksensa ja ajatuksensa jakaen. He ovat kohdanneet koulussa, mutta oikeasti heidät yhdistivät Hannan yhteiskunnalliset ajatukset. Naisasiain kysymysten pohtiminen luokan parille oman tilan ja paikan lähentyä. Sama ilmiö toistuu muidenkin tyttöjen kohdalla, heidän linkittyessään naisasiain: yhteiskunnallisen herätyksen johdannaista tulevat intensiiviset suhteet muihin tyttöihin, joita he ryhtyvät keskenään solmimaan.

Yhteiskunnallinen valvutuneisuus panee alulle tyttöjen välisiä suhteita. Se on myös osana oikeanlaisen naisuuden, jota suhteiden kautta rakennetaan. Naisasia ja sen yhdistykset ovatkin luoneet oivallisen, uudenlaisen paikan toteuttaa ja kokea naisten välistä rakkautta. Yhdistykset ovat tarjonneet konkreettisia kohtaamispaikkoja ja mahdollisuuksia samanmielisten naisten tutustumiselle, sekä tiloja olla yhdessä. Samalla naisasiain avatessa uusia mahdollisuuksia itsenäisempään elämään naimattomille naisille, loi se puitteet näiden suhteiden pysyvyydelle elämän merkittävimpana, haastamattomana rakkautena. Topelius lisää tähän henkisen lähentymisen, kun naisasia mahdollistaa uuden yhteyden muodostumisen tyttöjen välille nimenomaan yhteiskunnallisten ajatusten kautta. Naisasiain siiveellisten kysymysten pohjalta tytön tai naisen oli mahdollista ymmärtää todellinen arvonsa ja luonteensa, ei miehiä miellyttävänä olentona, vaan itsenäisenä, kokonaisena yksilönä, jonka ymmärrystä nämä samansukupuoliset suhteet tukivat.

Topeliuksen käsityksissä naisten välisistä suhteista nainen vailla läheisintä, naispuolista ystävää on puolinen, vajaa yksilö. Suhde toiseen naiseen tekee hänet kokonaiseksi. Käsitys heijastuu Hannan ja Bellan suhteessa, joka toistaa 1800-luvun lopun keskisäädyn ajatuksia avioliiton sisäisestä tasapainosta. Tytöt tasaantuvat toistensa seurassa, kun molemmat tulevat sekä feminiinisten että maskuliinisten piirteiden vaikutuksen alaisiksi.

Toini Topelius määrittelee tyttöjen kautta naisen luonnolliseksi tilaksi olla näiden kahden vaikutuspiirin risteyskohdassa, eikä tuomitse esimerkiksi ajalleen epätyypillisesti maskuliinisuutta tai poikamaisuutta naiseuden piirteenä. Kirjailija ei kuitenkaan vertaa Hannan ja Bellan suhdetta kertaakaan avioliittoon, tai mihinkään muuhun heteronormiin mahtuvaan suhteeseen.

Tyttöjen suhde, ja sen dynamiikka, ovatkin erillisiä naisten ja miesten välisistä suhteista, joille hän antaa erilaisia merkityksiä ja tarkoituksia. Topelius puhuu suhteista aivan eri maailmoina, ja niiden kuvauksissa on selkeä puolueellisuus naisten välisiä suhteita kohtaan. Kyse onkin enemmän dynaamisesta sukupuolesta, jossa voi, ja pitää olla piirteitä sekä maskuliinisesta että feminiinisestä aineksesta. Tämä ei tarkoittanut Topeliuksen kohdalla sitä, että Hanna olisi ollut kokonaan maskuliininen, kun esimerkiksi miehiin liitetty vahvempi seksuaalisuus on jätetty pois. Molemmat tytöt nähdään selvästi naisen kehyksen läpi, johon Topelius maalaa mieleisiään ja mielestään sopivia piirteitä. Toini Topeliuksen käsitys suhteista naisten välillä on kietoutunut tiukasti sukupuoleen ja sen ilmentämiseen: suhteet voikin nähdä osana sukupuolta ja sen toteuttamista ideaalitasolla. Sukupuoli tuottaa naisten välisiä suhteita heidän tuntiessaan suurinta yhteenkuuluvuutta keskenään, mutta suhteet myös tuottavat Topeliukselle oikeanlaista, hyvää naiseutta.

Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea-kirjassaan Toini Topelius ohjailee ja kasvattaa tyttölukijoitaan parhaaksi katsomaansa suuntaan. Tämä suunta on sidottuna tiukasti keskisäädyn ja naisasialiikkeen luomiin kuviin naiseudesta. Puhuessaan tyttöjen suhteista, ja näiden edustaessa myös naiseutta omassa ajassaan, Topelius väistämättä puhuu myös naisten suhteista. Hän kannustaa lukijoitaan nimenomaan solmimaan kirjan kaltaisia suhteita, ja elämään itsenäisesti näiden suhteiden ilmenemismuotona. Samalla kirjailija varoittaa suhteista miehiin huonon tytön roolikuvilla, sekä arvostelemalla miehen ja naisen rakastamisen tapojen yhteensopimattomuutta.

Vaikka Topelius arvostelee avioliiton epäkohtia tiukkasanaisesti, hänen kirjastaan löytyy suurta arvostusta äitiyttä ja perhe-elämää kohtaan. Silti kirja suuntaa katseensa enemmän uuden naisen kuviin, työelämään ja itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen muista, etenkin miehistä. Toini Topeliukselle tämä uusi nainen oli myös vapaa arvostelemastaan avioliitosta, ja kykeni näin valitsemaan myös toisen tien, naisen, elämänkumppanikseen, kuten kirjailija itse elämässään teki. Tämä poikkeaa ajan yleisestä odotuksesta, jossa naimaton nainen jättäisi työelämän naimisiin menneessään. Naimattomuus nähtiin ohimenevänä elämänvaiheena. Jos romanttinen heteroavioliitto oli osana keskisäädyn naiskuvaa, sen

ilmentymä ja elinehto, olivat naisten väliset suhteet samaa Toini Topeliukselle. Hän ei haastanut avioliittoa, vaan näki sen yhtä lailla osana naisen elämää kuin hänen edustamansa keskisäätykin. Topelius allekirjoitti naisen tärkeän tehtävän kotona, mutta näki myös toisenlaisen naiseuden kuvan. Kuvan, jota hän itsekin koki edustavansa. Tätä kuvaa hän tarjosi lukijoilleen, joiden hän toivoi myös löytävän tämän mahdollisuuden, ja tarttuvan siihen.

Lähdeluettelo:

Painetut lähteet:

Topelius, Toini. *Mietteitä naisesta ja siveellisyyskäsitteestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden-Seuran kirjapaino, 1892.

Kansalliskirjasto, Kirjastoverkkopalvelut, Doria
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2012-pp00000476>
(viitattu 8.4.2021)

Topelius, Toini. *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*. Helsinki: Otava, 1889. Suomentanut Elisabeth Stenius, 1890.

Lehdistö:

Göteborgs universitetsbibliotek, Digitaliserade samlingar,

<http://hdl.handle.net/2077/53180>

Dagny: tidning för svenska kvinnorörelsen, 4.1887, nro 4, s.126–127 (viitattu 27.2.2021).

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot,

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/920060?page=1>

Koti ja yhteiskunta, 15.05.1889, nro 2, s. 1–6 (viitattu 10.2.2021).

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot,

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/920070?page=3>

Koti ja yhteiskunta, 15.02.1890, nro 2, s. 3 (viitattu 1.4.2021).

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/30352?page=2>

Uusi Suometar, 21.05.1890 no 115, s.2 (viitattu 28.3.2021).

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/16827?page=2>

Uusi Suometar, 27.12.1890, nro 300, s. 2 (viitattu 28.3.2021).

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/920087?page=12>

Koti ja yhteiskunta, 15.01.1892, nro 1, s. 12 (viitattu 8.4.2021).

Digitaaliset lähteet:

Finlex, oikeusministeriön omistama oikeudellisen aineiston julkinen internet-palvelu

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1889/18890039001#Pidp447136864>

39/1889: Luku 20 § 12 (viitattu 18.2.2021).

Kansallisbiografian www-sivusto, SKS

<https://kansallisbiografia-fi.libproxy.helsinki.fi/>

Ahola, Suvi: Topelius, Toini. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 2.3.2021).

Tutkimuskirjallisuus:

Ahola, Suvi. ”Tyttökirja puolustaa naisten oikeuksia – Toini Topelius.” Teoksessa *Sain roolin johon en mahdu: suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*, toimittaneet Suvi Ahola ja Maria-Liisa Nevala, 254-257. Helsinki: Otava, 1989.

Borgström, Eva ja Hanna Markusson Winkwist. ”Om Kärlek, kamratskap och kamp.” Teoksessa *Den Kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnopar I Kvinnorörelsen 1890-1960*, toimittaneet Eva Borgström ja Hanna Markusson Winkwist, 7-32. Tukholma: Appel Förlag, 2018.

Butler, Judith. *Gender Trouble: Tenth Anniversary Edition*. New York: Routledge, 1999.
<http://search.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=70541&site=ehost-live&scope=site>. (viitattu 19.4.2021).

Eiranen, Reetta. *Lähi-suhteet ja nationalismi – Aate, tunteet ja sukupuoli Tengströmin perheessä 1800-luvun puolivälissä*. Tampere: Punamusta Oy – Yliopistopaino, 2019.

Elomäki, Anna. ”Politiikan siveellisyys ja siveellisyden politiikka suomalaisten naisasianaisten teksteissä.” Teoksessa *Siveellisydestä seksuaalisuuteen: poliittisen käsitteen*

historia, toimittaneet Tuija Pulkkinen ja Antu Sorainen, 131-152. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.

Faderman, Lillian. *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love Between Women from the Renaissance to the Present*. Lontoo: The Women's Press, 1991.

Hapuli, Ritva. *Naisia rakastavat naiset: lesbolaisuuden ja siihen liittyneenä homoseksuaalisuuden määrittäminen Euroopassa vuosien 1880-1930 välisenä aikana*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1989.

Huhtala, Liisi. ”Kasvun aika.” Teoksessa *Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*, toimittaneet Karl Grönn, Liisi Huhtala, Maria Laukka ja Ismo Loivamaa, 38-46. Helsinki: Tammi, 2003.

Hyttinen, Elsi. *Naurawat kummitukset ja muita vastenmielisiä figuureita, eli kuinka kirjoittaa queeria kirjallisuudenhistoriaa*. AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti 2/2014, 34-45. 2014. <https://doi.org/10.30665/av.74944> (viitattu 19.4.2021).

Häggman, Kai. *Perheen vuosisata: perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1994.

Jalava, Marja. ”Siveellisyydestä sukupuolisiveyteen”, Teoksessa *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen : poliittisen käsitteen historia*, toimittaneet Tuija Pulkkinen ja Antu Sorainen, 131-152. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.

Jallinoja, Riitta. *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet: naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana*. Porvoo: WSOY, 1983.

Juvonen, Tuula. *Historiantutkimusta toisin katsoen*. Historiallinen aikakauskirja 1/2021, 66-78. 2021.

Juvonen, Tuula ja Kati Mustola. Nainen katsoo naista. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 9:2 (1996), 30–34. Helsinki: Suomen naistutkimuksen seura.

Juvonen, Tuula. *Sukupuoli ja halu Hilda Käkikosken kirjeenvaihdossa ja päiväkirjoissa*. Sosiaali- ja terveysministeriö, 1995.

Kotioja, Eeva. *Uskallus puhua: sukupuoli ja sosiaalinen pääoma Adelaïde Ehrnroothin yhteiskunnallisen toiminnan mahdollistajana*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2018.

Lahti, Emilia. *Siveelliset naiset, siveettömät miehet: naisasialiikkeen paheksuma kaksinaismoraali ja sille vastineeksi luodut ihanteet Koti ja Yhteiskunta-lehdessä 1889-1893*. Pro gradu-tutkielma, Helsinki: Helsingin yliopisto, 2013.

Lappalainen, Päivi. ”Ystävyys varhaisissa tyttökirjoissa.” Teoksessa *Ritvan ystäväkirja*, toimittaneet Maarit Leskelä-Käki, Kirsi Tuohela, ja Kaisa Vehkalahti, 207-223. Turku: k&h-kustannus, 2012.

Mustola, Kati. ”Finland 1889-1999: A Turbulent Past.” Teoksessa *Criminally Queer : Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia 1842-1999*, toimittaneet Kati Mustola ja Jens Rydström, 215-250. Amsterdam: Aksant Academic, 2007.

Mustola, Kati ja Jens Rydström. ”Women and the Laws on Same-Sex Sexuality.” Teoksessa *Criminally Queer : Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia 1842-1999*, toimittaneet Kati Mustola ja Jens Rydström, 41-60. Amsterdam: Aksant Academic, 2007.

Männistö-Funk, Tiina. *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? : naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890-1972*. Turku: Turun yliopisto, Suomen historia, 2003.

Ojanen, Karoliina. ”Katsaus tyttötutkimuksen suomalaiseen historiaan ja keskusteluihin.” Teoksessa *Entäs tytöt : johdatus tyttötutkimukseen*, toimittaneet Sanna Aaltonen, Heta Mulari, ja Karoliina Ojanen, 9-44. Tampere: Vastapaino, 2011.

Orlov, Janina. ”Suomenruotsalainen lastenkirjallisuus 1900-luvun alussa.” Teoksessa *Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*, toimittaneet Karl Grönn, Liisi Huhtala, Maria Laukka ja Ismo Loivamaa, 47-58. Helsinki: Tammi, 2003.

Pulkinen, Tuija ja Antu Sorainen. ”Johdanto.” Teoksessa *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen : poliittisen käsitteen historia*, toimittaneet Tuija Pulkinen ja Antu Sorainen, 9-35. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.

Sorainen, Antu. *Protoqueereista naisista ja rumuudesta Merete Mazzarellan ”vampyyrikirjoissa” : Alma Söderhjelm ja Toini Topelius*. Julkaisematon, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sorainen, Antu. ”Siveellisyys ja seksuaalisuus Suomen rikosoikeustieteessä.” Teoksessa *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen: poliittisen käsitteen historia*, toimittaneet Tuija Pulkinen ja Antu Sorainen, 192-239. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.

Stenberg, Lisbeth. ”En ”lifsmakt för kvinnan” - Toini Topelius, Alexandra Gripenberg och Maria Cederschiöld.” Teoksessa *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnopar i kvinnorörelsen 1890-1960*, toimittaneet Eva Borgström ja Hanna Markusson Winkwist, 77-104. Tukholma: Appell Förlag, 2018.

Stenberg, Lisbeth. ”Toini Topelius – dotterliv och drömmar.” Teoksessa *Historiska och Litteraturhistoriska studier*. 82, toimittaneet Pia Forssell ja John Strömberg, 141-166. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland, 2007.

Taavetti, Riikka. ”Queer-historian avoimet menneisyydet” [Open Past in Queer History]. Teoksessa *Menneet tulevaisuudet: Ajankohta, poliittisen historian vuosikirja 2018*, toimittaneet, Elina Hakoniemi, Ilkka Kärrylä, Kristiina Silvan ja Riikka Taavetti, 95–125. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2018.

Tuomaala, Saara. ”Menneisyyden tytöt ja tyttöjen tarinat : marginaalista haastajiksi?” Teoksessa *Entäs tytöt : johdatus tyttötutkimukseen*, toimittaneet Sanna Aaltonen, Heta Mulari, ja Karoliina Ojanen, 45-88. Tampere: Vastapaino, 2011.

Uimonen, Minna. ”Lihan viekkaus, tavan mahti ja harkinnan vapaus: Hanna Ongelin ja siveellisyyden kontekstit 1800-luvun lopun suomalaiskeskusteluissa.” Teoksessa *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen : poliittisen käsitteen historia*, toimittaneet Tuija Pulkkinen ja Antu Sorainen, 105-130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.

Vainio-Korhonen, Kirsi, ja Anu Lahtinen. *Lemmen ilot ja sydämen salat : suomalaisen rakkauden historiaa*. Helsinki: WSOY, 2015.

Vicinius, Martha. The history of Lesbian history, *Feminist Studies* 38:3, 566-96. 2012. <http://www.jstor.org/stable/23720195>. (Viitattu 17.3.2021).

Voipio, Myry. ”Negotiating Emancipation and Nationalism: Finnish Girls’ Literature from 1889-1901.” Teoksessa *Nordic Girlhoods: New Perspectives and Outlooks*, toimittaneet Bodil Formark, Heta Mulari ja Myry Voipio, 23-48. Sveitsi: Springer International Publishing AG, 2017.

Voipio, Myry. *Emansipaation ja ohjailun ristivedossa: suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1889-2011*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2015.

Österlund, Mia. ”Kaunokirjallisuuden tyttölaboratorio.” Teoksessa *Entäs tytöt : johdatus tyttötutkimukseen*, toimittaneet Sanna Aaltonen, Heta Mulari, ja Karoliina Ojanen, 213-248. Tampere: Vastapaino, 2011.